

หน้าภาคครัวเรือนกับวัฏจักรธุรกิจไทย

โดย

นางสาวลลิตา บุคดา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

หน้าภาคเรียนกับวัฏจักรธุรกิจไทย

โดย

นางสาวลลิตา บุคดา

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

Household Debt and Business Cycle in Thailand

BY

MISS LALITA BUDDA

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF MASTER DEGREE OF ARTS

BUSINESS ECONOMICS
FACULTY OF ECONOMICS
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2016

COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

คณะเศรษฐศาสตร์

การค้นคว้าอิสระ

ของ

นางสาวลลิตา บุตตา

เรื่อง

หน้าภาคครัวเรือนกับวัฏจักรธุรกิจไทย

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ)

เมื่อ วันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2560

อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ

(ศาสตราจารย์ ดร. ภาณุพงศ์ นิธิประภา)

กรรมการสอบการค้นคว้าอิสระ

(รองศาสตราจารย์ ดร. ปราการ อาภาศิลป์)

คณบดี

(ศาสตราจารย์ ดร. สกนธ์ วรรณวัฒนา)

หัวข้อการค้นคว้าอิสระ	หนี้ภาคครัวเรือนกับวัฏจักรธุรกิจไทย
ชื่อผู้เขียน	นางสาวลลิตา บุคดา
ชื่อปริญญา	เศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ)
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ	ศาสตราจารย์ ดร. ภาณุพงศ์ นิธิประภา
ปีการศึกษา	2559

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง หนี้ภาคครัวเรือนและวัฏจักรธุรกิจไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ภาวะหนี้ รูปแบบการเป็นหนี้ และความสามารถในการชำระหนี้ของภาคครัวเรือนไทย และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของหนี้ภาคครัวเรือน การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลประเภททุติยภูมิ (Secondary Data) จากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน ซึ่งจัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย มาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Narrative Analysis)

ผลการศึกษาสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทย พบว่าระดับหนี้ครัวเรือนในปี 2558 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 81.57 ต่อ GDP โดยความสัมพันธ์ระหว่างหนี้ครัวเรือนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่าในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ หนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นเป็นการกู้เพื่อรักษาระดับการบริโภคในระดับที่เคยเป็น (Consumption Smoothing) ขณะที่ในช่วงเศรษฐกิจขยายตัว หนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นเป็นการกู้เพื่อลงทุนหรือเพื่อซื้อบ้าน รถยนต์และรถจักรยานยนต์ และที่ดิน รูปแบบการเป็นหนี้มีความแตกต่างกัน คือครัวเรือนที่มีรายได้สูงนำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำนำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม หนี้ครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นการก่อหนี้ในระบบ และครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้ดีขึ้นจากที่มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีลดลง ทั้งนี้ สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดินมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนภาวะในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทยในระดับประเทศ พบว่ายังไม่มีปัญหาด้านการชำระหนี้และโอกาสในการผิมนัดชำระหนี้มีน้อย ขณะที่สัดส่วน NPL ต่อหนี้ครัวเรือนรวมมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม ต้องเฝ้าติดตามสัดส่วน NPL หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อ

ส่วนบุคคลซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และเป็นหนี้ที่มีความเสี่ยงค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นหนี้ที่ไม่มีหลักประกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพบว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในช่วงที่ผ่านมา มีสาเหตุและแรงจูงใจมาจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจมีผลต่อการก่อหนี้ของภาคครัวเรือน โดยช่วงเศรษฐกิจเติบโตต่ำ ครัวเรือนก่อหนี้สำหรับรักษาการบริโภค ช่วงเศรษฐกิจเติบโตสูง ครัวเรือนก่อหนี้สำหรับการลงทุนและการบริโภคในสินค้าคงทน เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์ ที่ดิน อย่างไรก็ตาม การก่อหนี้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัยที่เพิ่มสูงขึ้นของครัวเรือนในช่วงเศรษฐกิจเติบโตยังไม่เป็นสัญญาณที่นำไปสู่ภาวะฟองสบู่ (Minsky's Moment) ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนและไม่ยากจน ก่อหนี้ในระบบเป็นส่วนใหญ่ แต่การก่อหนี้ในระบบจะสูงในครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน สัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนยากจนลดลงมากกว่าการเป็นหนี้ของครัวเรือนไม่ยากจน นอกจากนี้ รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น อัตราดอกเบี้ยต่ำ อัตราการว่างงานต่ำ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร นโยบายกองทุนหมู่บ้านและมาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรกล้วนเป็นสาเหตุและแรงจูงใจที่ทำให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมา

คำสำคัญ: หนี้, ครัวเรือน, วัฏจักรธุรกิจ

Independent Study Title	Household Debt and Business Cycle in Thailand
Author	Miss Lalita Budda
Degree	Master of Arts (Business Economics)
Department/Faculty/University	Business Economics Economics Thammasat University
Independent Study Advisor	Prof. Bhanupong Nidhiprabha, Ph.D.
Academic Years	2016

ABSTRACT

Household Debt and Business Cycle in Thailand is the study that aim to (i) analyze household debt situation, type of debt and, ability to repay the household debt in Thailand and (ii) analyze economic and social factors that are the cause of household debt. The study uses secondary data which are from Socioeconomic Survey conducted by National Statistics Office (NSO) and household debt data compiled by the Bank of Thailand.

Narrative analysis shows that the ratio of household debt to gross domestic product (GDP) is on an increasing trend at 81.57 percent in 2015. When consider the relationship between household debt and economic growth, the study shows that during recession, household increase their borrowing in order to smooth their consumption, resulting in growth of debt for non-durable goods. While during expansion, borrowing for an investment or purchasing durable goods, such as houses, cars, a motorcycles and Land. Household debt has different pattern depend on level of household income. High-income household, borrow to purchase /lease house or land. While low-income households, borrow for household spending. However, over 80 percent of household debt is formal sector. Considering the decreasing of debt to income ratio, household ability to repay is increasing. In Northeast and North area, household that do agriculture for living which own or rent the land have increasing

trend on debt to income ratio. In national level, Thai debt burden show no sign of problem, low default rate, and decreasing of NPL ratio. However, monitory NPL ratio is still needed because credit card loan and personal loan, which are consider risky because they require no collateral are increasing.

In addition, the study found that the increase in household debt in recent years has caused and incentive with economic and social factors. The economic growth has resulted in the indebtedness of the household sector. During recession, household indebtedness for consumption. During expansion, household indebtedness for investment and consume of durable goods such as cars and housing estates. However, rising of housing debt during expansion is not signals that led to Minsky's Moment. Household indebtedness mainly on formal debt. However, the informal debt is high in poor household indebtedness. The ratio of poor household indebtedness slowing down more than not-poor indebtedness households. Other factors, that affect household debt are; Rising of income and expenses, low interest rates and unemployment rate, changes in population structure, the village fund and first-car measure, and other some government measures to support particular type of consumption, which may lead to household debts increased during the past

Keywords: Debt, Household, Bussiness Cycle

กิตติกรรมประกาศ

การค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์ของบุคคลต่าง ๆ โดยเฉพาะศาสตราจารย์ ดร. ภาณุพงศ์ นิธิประภา ผู้ให้ความกรุณารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระ ซึ่งคอยให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการทำงานจนการค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ปราการ อภาศิลป์ กรรมการสอบการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ที่กรุณาสละเวลา ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ และให้ความช่วยเหลือในด้านแนวทางการแก้ไขจนทำให้การค้นคว้าอิสระฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ คุณมัทยา บุตรงาม จากสำนักงานเศรษฐกิจการคลังที่คอยให้คำปรึกษาและคำแนะนำเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความเสี่ยงจากปัญหาหนี้ครัวเรือน และขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่น MBE 18 ให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่โครงการเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ทุกท่านที่คอยให้ความสะดวกในทุกกระบวนการของการทำการค้นคว้าอิสระฉบับนี้

ท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่และคุณพ่อ ผู้ให้การสนับสนุนในเรื่องการเรียน ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดจนการศึกษาครั้งนี้ประสบความสำเร็จไปได้ด้วยดี ประโยชน์ที่เกิดจากการค้นคว้าอิสระฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน และหากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

นางสาวลลิตา บุคดา

(6)

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
สารบัญ	(6)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	5
1.3 สมมติฐานการศึกษา	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.5 ขอบเขตการศึกษา	6
1.6 วิธีการศึกษา	6
1.7 นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1 แนวคิด ทฤษฎี	8
2.1.1 ทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิต (Life Cycle-Permanent Income Hypothesis)	8
2.1.2 แนวคิดจิตวิทยาความสุขเฉพาะหน้า (The Psychology of the Instant Gratification)	15

2.1.3 แนวคิดความไร้เสถียรภาพทางการเงิน (Financial Instability Hypothesis)	15
2.2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
2.2.1 สาเหตุการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน	17
2.2.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือน	19
2.2.3 ผลกระทบจากปัญหาหนี้ครัวเรือน	21
2.2.4 อธิบายความแตกต่างของการศึกษาเล่มนี้กับการศึกษาในอดีต	22
บทที่ 3 สถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทย	24
3.1 สถานการณ์การเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย	26
3.2 รูปแบบการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย	42
3.3 ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย	50
บทที่ 4 ผลการศึกษา	62
4.1 หนี้ครัวเรือนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ	62
4.2 รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน	67
4.3 อัตราดอกเบี้ย	68
4.4 อัตราการว่างงาน	71
4.5 สถานการณ์ความยากจนของประเทศไทย	72
4.6 โครงสร้างประชากร	77
4.7 นโยบายประชานิยม	84
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	89
5.1 สรุปผลการศึกษา	91
5.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย	94
5.3 ข้อจำกัดของการวิจัย และแนวทางในการศึกษาต่อไป	95
รายการอ้างอิง	96

ภาคผนวก ก รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามภูมิภาค	102
ภาคผนวก ข รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	105
ภาคผนวก ค จำนวนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและเขตพื้นที่	108
ภาคผนวก ง สัดส่วนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและเขตพื้นที่	110
ประวัติผู้เขียน	112

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 การซื้อสินค้าในแต่ละขั้นตอนของชีวิตครอบครัว	13
3.1 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ	25
3.2 สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ จำแนกตามภูมิภาค	29
3.3 สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ จำแนกตามอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน	31
3.4 รายได้ต่อปี ค่าใช้จ่ายต่อปี มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ	33
3.5 การเติบโตทางเศรษฐกิจ และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามภาค	39
3.6 มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	40
3.7 วัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือนทั่วประเทศ	42
3.8 วัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือน จำแนกตามภาค	44
3.9 แหล่งเงินกู้ของครัวเรือน	45
3.10 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีของครัวเรือน จำแนกตามภาค	51
3.11 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีของครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	52
3.12 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือน มูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน มูลค่าหนี้เฉลี่ย ต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้	53
3.13 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือนในระดับประเทศ	55
3.14 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน จำแนกตามภาค	56
3.15 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	57
4.1 การเติบโตทางเศรษฐกิจ และระดับหนี้ภาคครัวเรือนต่อรายได้	63
4.2 เปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนกับครัวเรือนเป็นหนี้ ไม่ยากจน	76
4.3 ดัชนีผู้สูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิง อัตราเกือหนุน	80
4.4 ร้อยละของครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามแหล่งเงินกู้	85
4.5 การใช้เงินกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบ จำแนกตามวัตถุประสงค์	86

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 อัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่แท้จริง	1
1.2 อัตราการเติบโตของหนี้ครัวเรือนและอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ	2
1.3 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP และการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP	3
1.4 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP	3
1.5 เปรียบเทียบระดับหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในประเทศต่าง ๆ	4
1.6 ระดับหนี้ครัวเรือนกับการเข้าถึงบริการทางการเงินในประเทศต่าง ๆ	5
2.1 การบริโภคในทฤษฎีวงจรชีวิต	12
2.2 การบริโภคในทฤษฎีวงจรชีวิตและการก่อหนี้ที่สัมพันธ์กับอายุของครัวเรือน	14
2.3 Minsky Moment	16
3.1 เปรียบเทียบสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP	25
3.2 จำนวนครัวเรือน ครัวเรือนที่มีหนี้ และสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ต่อครัวเรือนทั่วประเทศ	26
3.3 มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พ.ศ. 2543-2558	27
3.4 เปรียบเทียบสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย ตามเขตการปกครอง	28
3.5 เปรียบเทียบมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไทย ตามเขตการปกครอง	28
3.6 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย และโครงสร้างรายได้เฉลี่ย จำแนกตามภูมิภาค	34
3.7 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	34
3.8 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย และโครงสร้างค่าใช้จ่ายเฉลี่ย จำแนกตามภูมิภาค	35
3.9 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน	36
3.10 ส่วนต่างระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามภูมิภาค	37
3.11 แหล่งเงินกู้ในระบบ	46
3.12 ประเภทของสินเชื่อที่ให้อุปโภคบริโภคที่ให้อุปโภคบริโภค	47
3.13 สินเชื่ออุปโภคบริโภคที่ให้อุปโภคบริโภคที่ให้อุปโภคบริโภค	48
3.14 การขยายตัวของสินเชื่ออุปโภคบริโภคที่ให้อุปโภคบริโภคที่ให้อุปโภคบริโภค	49
3.15 สัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสินเชื่ออุปโภคบริโภค	58
3.16 สัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสินเชื่อรวม เฉพาะสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย	59

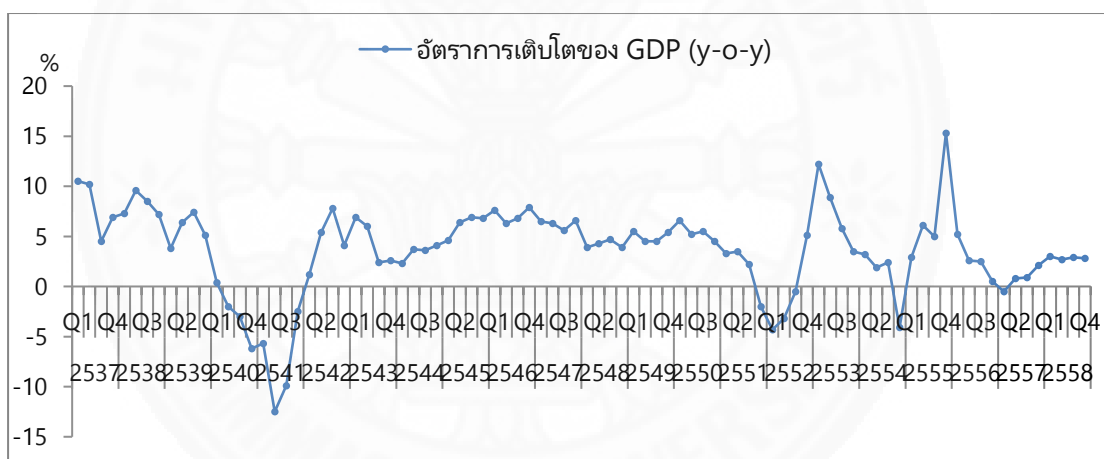
4.1 อัตราการขยายตัวของสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิตและการเติบโตทางเศรษฐกิจ	65
4.2 การขยายตัวของหนี้ภาคครัวเรือน จำแนกตามสถาบันการเงินที่ให้กู้ยืม แก่ภาคครัวเรือน	65
4.3 อัตราการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ	66
4.4 อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้ของครัวเรือน	68
4.5 อัตราการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อัตราดอกเบี้ย และอัตราการ เปลี่ยนแปลงของหนี้ครัวเรือน	69
4.6 อัตราดอกเบี้ย และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย	70
4.7 อัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างงาน และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อ บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล	72
4.8 เส้นความยากจน สัดส่วนครัวเรือนยากจน และจำนวนครัวเรือนยากจน	73
4.9 สัดส่วนคนจนต่อประชากรในกลุ่ม จำแนกตามภูมิภาค	74
4.10 เปรียบเทียบสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนที่ยากจนกับครัวเรือนไม่ยากจน	75
4.11 ประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามกลุ่มอายุ และเพศ ทั่วประเทศ	78
4.12 จำนวนประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุ ทั่วประเทศ	79
4.13 ร้อยละของประชากรต่อจำนวนประชากรทั้งหมด จำแนกตามกลุ่มอายุทั่วประเทศ	79
4.14 อายุของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามกลุ่มอายุ	82
4.15 ร้อยละของโครงสร้างครัวเรือน จำแนกตามประเภทครัวเรือน	83
4.16 การขยายตัวของสินเชื่อรถยนต์	89
4.17 สถาบันการเงินที่ให้สินเชื่อรถยนต์แก่ภาคครัวเรือน	90

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จากสภาวะการณ์เศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมา จะเห็นว่าระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงในลักษณะที่เรียกว่า วัฏจักรธุรกิจ (Business Cycle) กล่าวคือ เศรษฐกิจมีการขยายตัวและหดตัวเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องสลับกันไป สาเหตุที่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นผลมาจากทั้งปัจจัยภายนอกและภายในประเทศ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจเกิดขึ้นโดยฉับพลัน หรือค่อย ๆ เกิดขึ้น แต่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยรวมของเศรษฐกิจไทยทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากอัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่แท้จริงที่เพิ่มขึ้นและลดลง (ภาพที่ 1.1)

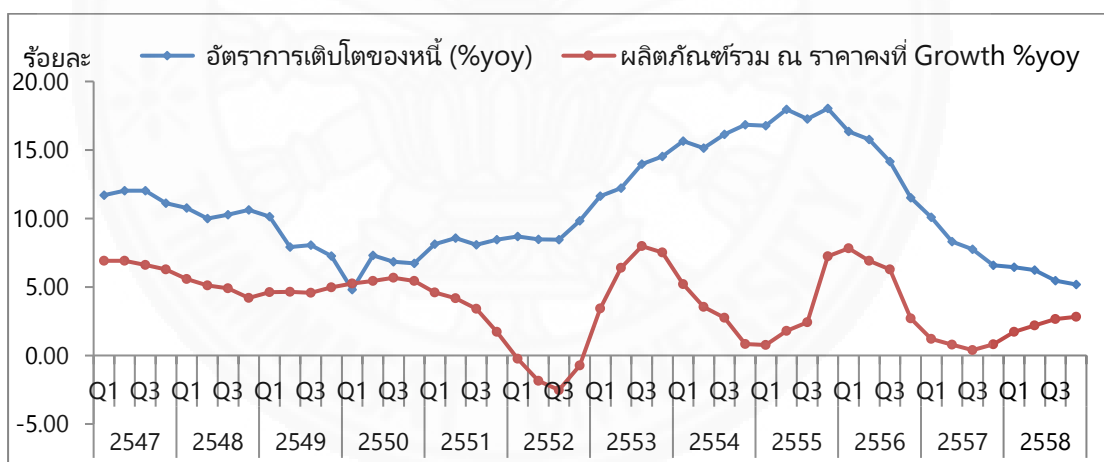

ภาพที่ 1.1 อัตราการขยายตัวของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่แท้จริง (ร้อยละ) จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558.

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหลาย เช่น การผลิต การบริโภค การออม การลงทุน รวมทั้งการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงวัฏจักรต่าง ๆ นั้น ย่อมมีผลกระทบต่อรายได้ของประชาชนหรือหน่วยครัวเรือนในระบบเศรษฐกิจแตกต่างกันไป เช่น ช่วงเศรษฐกิจขยายตัว ครัวเรือนจะมีรายได้สูง ทำให้การบริโภคของครัวเรือนในระยะนี้ขยายตัวสูง ส่วนในช่วงเศรษฐกิจหดตัว ซึ่งผู้บริโภคอาจถูกให้ออกจากงานหรือถูกลดเงินเดือน ทำให้รายได้ลดต่ำลงกว่า

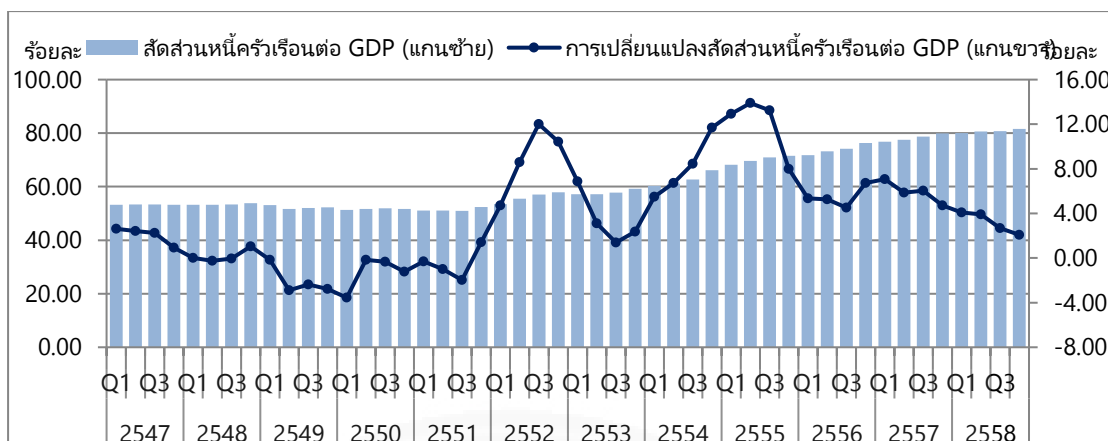
ในช่วงเวลาปกติ แต่ครัวเรือนจะไม่ลดระดับการบริโภคลงมากนัก โดยจะพยายามรักษาการบริโภคในระดับที่ใกล้เคียงกับช่วงเวลาปกติ (Consumption Smoothing) ด้วยการลดระดับการออมลงหรือมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น

เมื่อพิจารณาข้อมูลหนี้ครัวเรือนที่จัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่า ระดับหนี้ครัวเรือนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก 2.40 ล้านล้านบาท ในไตรมาส 1 ของปี 2546 เพิ่มขึ้นเป็น 5.59 ล้านล้านบาท ในไตรมาส 4 ของปี 2552 และล่าสุดเพิ่มสูงขึ้นเป็น 11.04 ล้านล้านบาท ในไตรมาส 4 ของปี 2558 แม้จำนวนหนี้ครัวเรือนไทยจะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วก็ตาม แต่ความกังวลใจเกี่ยวกับปัญหาหนี้ภาคครัวเรือนไทยนั้นอยู่ที่ความเร็วของการเพิ่มขึ้นของสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) ซึ่งในไตรมาส 4 ของปี 2546 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 42.24 ต่อ GDP และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 57.70 ต่อ GDP ในไตรมาส 4 ของปี 2552 โดยล่าสุดในไตรมาส 4 ของปี 2558 เพิ่มสูงขึ้นมาอยู่ที่ร้อยละ 81.57 ต่อ GDP ทั้งนี้ ภาพที่ 1.2 แสดงให้เห็นว่า ในช่วงเวลาเดียวกันนั้น การเพิ่มขึ้นของ GDP จะต่ำกว่าการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน ทำให้สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในทุกปีดังภาพที่ 1.3

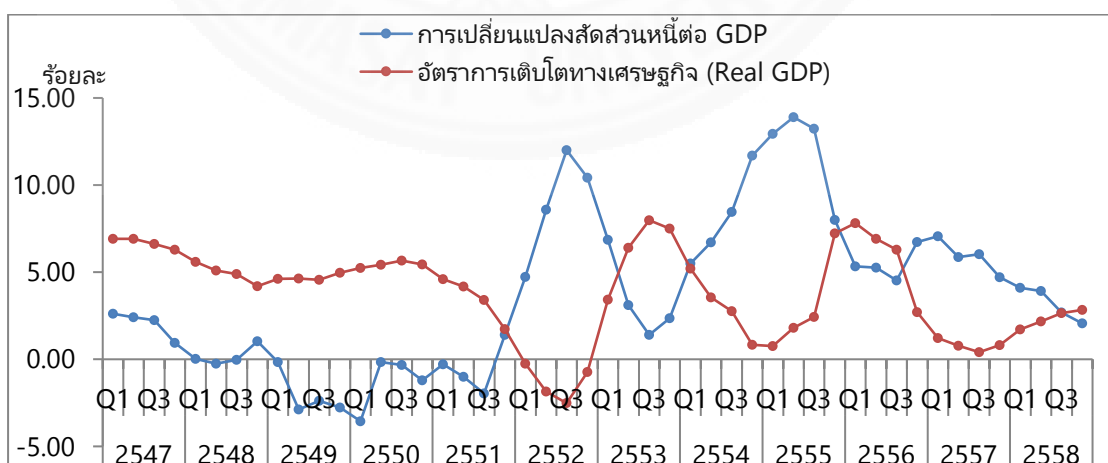
ภาพที่ 1.2 อัตราการเติบโตของหนี้ครัวเรือนและอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ (ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ณ ราคาคงที่), จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ : อัตราการเติบโตของหนี้ครัวเรือน เป็นข้อมูลมูลค่าเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนในรูปตัวเงิน

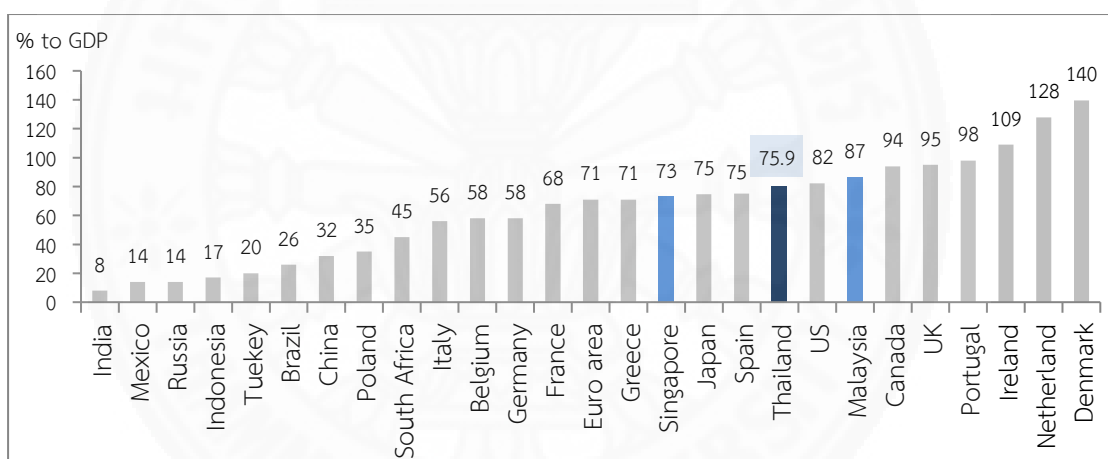
ภาพที่ 1.3 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP และการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP (ภาพที่ 1.4) จะเห็นว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในทิศทางลบ นั่นคือหากเศรษฐกิจมีการเติบโตสูง ทำให้สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP มีแนวโน้มลดลง และในทางตรงกันข้าม หากเศรษฐกิจมีการเติบโตต่ำ ทำให้สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ดังนั้นจะสังเกตเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการเติบโตทางเศรษฐกิจหรือวัฏจักรธุรกิจดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือน

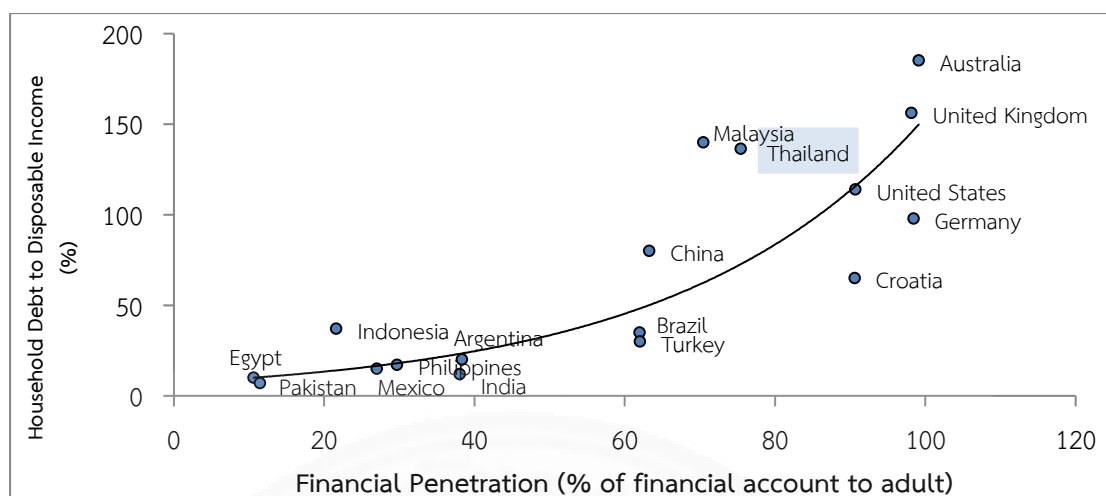
ภาพที่ 1.4 อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP เปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชีย พบว่าหนี้ครัวเรือนของไทยอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยระดับหนี้ครัวเรือนไทย ณ สิ้นปี 2556 อยู่ที่ร้อยละ 75.9 ต่อ GDP ซึ่งหากเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ จากการรายงานระดับหนี้ครัวเรือนในรายงาน Global Financial Stability Report ของ IMF ในเดือนเมษายน 2557 แล้วจะพบว่า เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอาเซียน มีเพียงมาเลเซียและสิงคโปร์ที่มีระดับหนี้ครัวเรือนต่อ GDP สูงใกล้เคียงกันที่ร้อยละ 87 และร้อยละ 73 ตามลำดับ (ภาพที่ 1.5) อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบกับกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว พบว่าหนี้ครัวเรือนของไทยยังถือว่าอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก โดยจากข้อมูลล่าสุดในปี 2556 ประเทศพัฒนาอื่น ๆ เช่น แคนาดา สหราชอาณาจักร และเดนมาร์ก มีสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP สูงกว่าไทย โดยเดนมาร์กมีระดับหนี้ครัวเรือนสูงถึงร้อยละ 140 ต่อ GDP (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2558)

ภาพที่ 1.5 เปรียบเทียบระดับหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในประเทศต่าง ๆ จาก IMF Global Financial Stability Report, April 2014, BOT, NESDB, and FPO, 2558.

ทั้งนี้ การพัฒนาของระบบการเงินและการเข้าถึงบริการทางการเงินของประชากรอาจมีส่วนต่อระดับหนี้ครัวเรือนด้วยเช่นกัน โดยหากเปรียบเทียบระดับหนี้ครัวเรือนกับการเข้าถึงบริการทางการเงิน ปี 2556 พบว่า การเข้าถึงบริการทางการเงินมีความสัมพันธ์กับการมีหนี้ครัวเรือนที่ค่อนข้างชัดเจน นั่นคือ การพัฒนาของระบบการเงินและการเข้าถึงบริการทางการเงินสูงขึ้น ทำให้ระดับหนี้ครัวเรือนสูงขึ้นด้วย ดังแสดงในภาพที่ 1.6

ภาพที่ 1.6 ระดับหนี้ครัวเรือนกับการเข้าถึงบริการทางการเงินในประเทศต่าง ๆ จาก World Bank Data and FPO, 2015.

จากการที่ภาวะหนี้ครัวเรือนขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยังคงสูงกว่าอัตราการเติบโตของ GDP ซึ่งหากหนี้ครัวเรือนมีการเพิ่มขึ้นต่อไปในอนาคตอาจนำไปสู่ปัญหาด้านเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจได้หากเศรษฐกิจชะลอตัวลงอย่างรวดเร็ว ภาคธุรกิจชะลอการลงทุน ลดการผลิต ลดการจ้างงาน ทำให้อัตราการว่างงานสูงขึ้น ส่งผลต่อระดับรายได้ภาคครัวเรือน (Income Shock) ทำให้ความสามารถในการชำระหนี้และระดับการบริโภคของครัวเรือนลดลง และเป็นผลต่อเนื่องให้เศรษฐกิจซบเซาได้

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาสถานการณ์ภาวะหนี้ รูปแบบการเป็นหนี้ และความสามารถในการชำระหนี้ของภาคครัวเรือนไทย

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของหนี้ภาคครัวเรือน

1.3 สมมติฐานการศึกษา

1.3.1 ในช่วงเศรษฐกิจขยายตัว หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการก่อหนี้เพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าคงทน เช่น ที่อยู่อาศัย ที่ดิน รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์เป็นหลัก ขณะที่การก่อหนี้เพื่ออุปโภคบริโภคทั่วไปจะเพิ่มไม่มาก

1.3.2 ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการก่อหนี้เพื่ออุปโภคบริโภคทั่วไปเป็นหลัก ซึ่งการก่อหนี้จะเป็นการชดเชยรายได้ชั่วคราวเพื่อให้สามารถอุปโภคบริโภคได้ในระดับใกล้เคียงกับช่วงเวลาปกติ ขณะที่การก่อหนี้เพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าคงทนจะลดลง

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษานี้เป็นการศึกษาสถานการณ์ภาวะหนี้ รูปแบบการเป็นหนี้ และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย และปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของหนี้ภาคครัวเรือน เพื่อให้สามารถเข้าใจลักษณะของหนี้ครัวเรือนไทยและเป็นข้อมูลในการนำมาใช้ประกอบการพิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ภาคครัวเรือนต่อไป

1.5 ขอบเขตการศึกษา

สำหรับการศึกษาสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนของประเทศไทย จะใช้ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ ตั้งแต่ปี 2543-2558 (6 เดือนแรกของปี 2558) ร่วมกับ ข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนซึ่งจัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ไตรมาส 1 ของปี 2546 ถึงไตรมาส 4 ของปี 2558 เพื่อให้สามารถทราบถึงสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ส่วนการศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นสาเหตุของหนี้ภาคครัวเรือน จะใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนเป็นหลัก

1.6 วิธีการศึกษา

1.6.1 ศึกษาข้อมูลหนี้ภาคครัวเรือนไทย เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และแนวโน้มของการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนไทย

1.6.2 รวบรวมและศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการก่อหนี้ของภาคครัวเรือนเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์สาเหตุการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนไทย

1.6.3 รวบรวมและศึกษาปัจจัยที่เอื้อต่อการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนไทยในช่วงที่ผ่านมา

1.6.4 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม โดยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาลักษณะความสัมพันธ์

1.6.5 สรุปผลการศึกษา และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานี้ภาคครัวเรือนต่อไป

1.7 นิยามศัพท์

หนี้ภาคครัวเรือน (Household Debt) หมายถึง ภาระผูกพันทางการเงินของภาคครัวเรือนอันเกิดจากการก่อหนี้โดยการกู้ยืมจากแหล่งทุนต่าง ๆ โดยครัวเรือนจะก่อหนี้เพื่อนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคหรืออาจนำไปลงทุนก็ได้

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะบรรยายละเอียดเกี่ยวกับทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายลักษณะหนี้ของภาคครัวเรือน รวมทั้งการนำเสนอวรรณกรรมและงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับหนี้ภาคครัวเรือนของไทย

2.1 แนวคิด ทฤษฎี

การทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหนี้ภาคครัวเรือนกับวัฏจักรธุรกิจไทย จำเป็นต้องเข้าใจสาเหตุและแรงจูงใจที่ทำให้ครัวเรือนมีการกู้ยืมเงิน ความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการกู้ยืมของครัวเรือนนั้นเกี่ยวเนื่องกับความเข้าใจในเรื่องการบริโภคของครัวเรือนในระดับจุลภาค และการที่ครัวเรือนมีการกู้ยืมเงินในระดับสูงยังส่งกระทบไปยังระบบเศรษฐกิจระดับมหภาคได้ ดังนั้นจึงต้องมีการทบทวนทฤษฎีพื้นฐานที่แต่ละครัวเรือนมีการจัดการกับการบริโภคในช่วงชีวิตของตนเองอย่างไร โดยทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิต (Life Cycle – Permanent Income Hypothesis) ซึ่งเป็นแนวคิดร่วมกันของฟรังโก โมดิกลีอานี (Franco Modigliani) และริชาร์ด บรูมเบิร์ก (Richard Brumberg) และมิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) ซึ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ของการออมและรายได้ในช่วงอายุต่าง ๆ ของบุคคล และการรักษาระดับการบริโภคให้สม่ำเสมอตลอดวงจรชีวิต (Consumption Smoothing) นอกจากนี้ยังอาศัยแนวคิดจิตวิทยาความสุขเฉพาะหน้า (The Psychology of the Instant Gratification) ของ David Laibson มาอธิบายถึงพฤติกรรมของคน ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อหาความสุขในปัจจุบันมากกว่าการออมเพื่อความสุขในภายภาคหน้า รวมถึงแนวคิดของ Hyman Minsky ซึ่งว่าด้วยความไร้เสถียรภาพทางการเงิน (Financial Instability Hypothesis) ในตลาดเงิน โดยจากทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าวจะนำมาประยุกต์เพื่ออธิบายเกี่ยวกับลักษณะการก่อหนี้ของภาคครัวเรือนไทยกับวัฏจักรธุรกิจ

2.1.1 ทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิต (Life Cycle-Permanent Income Hypothesis)

ทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิต (Life Cycle-Permanent Income Hypothesis) เป็นทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นมาจากพื้นฐานของ 2 ทฤษฎีร่วมกัน ได้แก่ ทฤษฎี

วงจรชีวิตของการบริโภคและการออม (The Life-Cycle Model of Consumption and Saving) ของฟรังโก โมดิกลีอานี (Franco Modigliani) และริชาร์ด บรูมเบิร์ก (Richard Brumberg) และ ทฤษฎีรายได้ถาวรของการบริโภค (The Permanent-Income Theory of Consumption) ของมิลตัน ฟรีดแมน (Milton Friedman) ทั้งสองทฤษฎีถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง รายได้ การบริโภคและการออมเป็นสำคัญ กล่าวคือ เมื่อใดที่ส่วนต่างระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่ายในการบริโภคไม่สมดุลกัน เช่น รายได้มากกว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภค ส่วนต่างนั้นคือเงินออมหรือการออม แต่ถ้าหากเมื่อใดที่รายได้น้อยกว่าค่าใช้จ่ายในการบริโภค ส่วนต่างนั้นคือสิ่งที่บุคคลต้องจัดหาเงินอื่นเพิ่ม เช่น การกู้ยืม เพื่อให้มีเงินเพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการบริโภค

โดยพื้นฐานของทฤษฎีรายได้ถาวรอธิบายว่า บุคคลจะรักษาระดับการบริโภคให้สม่ำเสมอตลอดช่วงชีวิต ดังนั้น หากช่วงเวลาใดที่บุคคลมีรายได้สูง บุคคลจะทำการเก็บออมเงิน แต่หากช่วงเวลาใดที่บุคคลมีรายได้ลดลง บุคคลจะไม่เก็บออมและนำเงินที่เก็บออมไว้ก่อนหน้านี้มาใช้จ่ายเพื่อให้สามารถรักษาระดับการบริโภคได้ที่ระดับเดิม ดังนั้นปริมาณเงินออมจึงขึ้นอยู่กับรายได้ทั้งในปัจจุบันและในอนาคตที่อาจมีการเปลี่ยนแปลงตลอดชีวิตของบุคคลคนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ บุคคลจะต้องทราบรายได้ในปัจจุบันและต้องคาดการณ์รายได้ของตนในอนาคตได้ดี จึงจะสามารถกำหนดระดับการบริโภคที่เหมาะสมได้

ทั้งนี้ แนวคิดของทฤษฎีวงจรชีวิตอธิบายว่า ลักษณะรายได้ของบุคคลนั้นมีความสัมพันธ์กับอายุเป็นรูประฆังคว่ำ (Bell-Shaped) นั่นคือ บุคคลจะมีรายได้น้อยเมื่ออายุน้อย จากนั้นบุคคลจะมีรายได้มากขึ้นเมื่ออยู่ในวัยกลางคน และบุคคลจะมีรายได้ลดลงเมื่อสูงวัย ฉะนั้นหากบุคคลต้องการรักษาระดับการบริโภคให้สม่ำเสมอตลอดช่วงชีวิต (ซึ่งมักเป็นระดับที่สูงกว่ารายได้ที่ได้รับเมื่ออายุน้อย) จึงต้องมีการกู้ยืมเมื่ออายุน้อย เนื่องจากในช่วงอายุน้อยยังมีรายได้ต่ำกว่าระดับการบริโภคที่เหมาะสมกับตัวเอง แต่จะเริ่มเก็บออมเงินในวัยกลางคนหลังจากที่จ่ายคืนเงินกู้แล้ว และในที่สุดจะใช้เงินออมนั้นในชีวิตบั้นปลาย

ภายใต้ทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิต (Life Cycle-Permanent Income Hypothesis) มีข้อสมมติฐานว่า 1) เงินที่บุคคลได้รับมา ไม่ว่าจะมาจากการทำงาน มาจากแหล่งอื่น เช่น มาจากการกู้ยืม คราวเรือนจะไม่รับรู้ถึงความแตกต่างว่าเงินนั้นได้มาอย่างไร ดังนั้น บุคคลจึงนำเงินที่ได้รับนั้นไปใช้เพื่อการบริโภคอย่างไม่แตกต่างกัน 2) บุคคลยังไม่จำเป็นต้องกำหนดระดับการบริโภคให้สอดคล้องกับรายได้ที่ตนได้รับและทรัพย์สินสมบัติที่ตนเองมีในปัจจุบันเท่านั้น แต่บุคคลสามารถคาดการณ์ได้ว่าตนเองจะมีรายได้ในอนาคตเป็นอย่างไร ก็สามารถจะนำรายได้ในอนาคตที่ตนเองคาดการณ์ไว้นั้นมาประกอบการตัดสินใจกำหนดระดับการบริโภคได้ ดังนั้นจึงเกิดกลไกทางการเงิน ซึ่งเรียกว่า การกู้ยืมขึ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้บุคคลจะมีโอกาสกู้ยืมเงิน (มีฐานะทาง

เศรษฐกิจที่ดีพอที่จะกู้ยืมได้) แต่บุคคลจะไม่ทำการกู้ยืมเพราะต้องการหลีกเลี่ยงการเป็นลูกหนี้ (Debt Aversion)

โดยปกติช่วงชีวิตของบุคคล รายได้ในช่วงเริ่มต้นของการทำงานและในช่วงต้นปลายชีวิตมักจะต่ำกว่าในช่วงวัยกลางคน ขณะที่บุคคลต้องการความสม่ำเสมอในการบริโภคและจะบริโภคตามระดับรายได้ถาวรและรายได้เฉลี่ยในระยะยาวที่คาดว่าจะสามารถหาได้ ดังนั้น การกู้ยืมเงินและการออมเงินจึงเป็นเครื่องมือในการรักษาระดับการบริโภคให้มีความสม่ำเสมอ ซึ่งโดยทั่วไป ผู้บริโภคจะต้องการรักษาระดับการบริโภคใน 2 กรณี คือ 1) ในช่วงเริ่มทำงาน บุคคลทั่วไปมักจะมีรายได้น้อยกว่ารายจ่าย ขณะที่ในช่วงวัยกลางคนจะสามารถหารายได้มากกว่าความต้องการในการบริโภคโดยทั่วไป จึงทำให้บุคคลกู้ยืมเงินเพื่อการบริโภคในช่วงต้นของชีวิตและใช้รายได้ในอนาคตในการผ่อนชำระ โดยเฉพาะการกู้ยืมเงินเพื่อลงทุนซื้อที่อยู่อาศัยหรือรถยนต์ และ 2) ในช่วงเศรษฐกิจซบเซา บุคคลอาจถูกให้ออกจากงาน หรือถูกลดเงินเดือน ทำให้รายได้อาจลดลงกว่าในช่วงเวลาปกติ ซึ่งการกู้ยืมเงินจะเป็นการชดเชยรายได้ชั่วคราวเพื่อให้สามารถบริโภคได้ในระดับที่ใกล้เคียงกับช่วงเวลาปกติ (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2558, หน้า 57)

อย่างไรก็ตาม Angus Deaton (1988) ได้เสนอแนวคิดซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวัฏจักรชีวิต โดย Deaton อธิบายว่า คนจะไม่ออมเงินมากในช่วงหนุ่มสาวและไปใช้ในตอนแก่ แต่คนจะใช้จ่ายเยอะในช่วงหนุ่มสาว แล้วออมตอนวัยกลางคน ซึ่งในช่วงแก่จะมีการนำเงินออมหรือขายสินทรัพย์เพื่อมาใช้จ่ายในการบริโภค และถ้าเกิดมี Income Shock เช่น ถูกหวย จะทำให้การบริโภคของคน ๆ นั้นจะไม่เปลี่ยนไปเยอะ ไม่ใช่รายได้มากต้องบริโภคมาก ขณะที่เมื่อรายได้ลดลง การบริโภคของคนจะไม่ลดลงมาก และผลจากภาวะเศรษฐกิจจะกระทบรายได้มากกว่ากระทบการบริโภคของคน นอกจากนี้ การที่ครัวเรือนพยายามรักษาระดับการบริโภคแบบปกติ ผลกระทบที่มีต่อรายได้ของครัวเรือนจะไม่ส่งผลต่อพฤติกรรมของการบริโภคมากนัก เพราะครัวเรือนพยายามรักษาระดับการบริโภค การจำกัดสินเชื่อและนโยบายการเงินแบบเข้มงวด รวมทั้งการเพิ่มภาษีเพื่อแก้ปัญหาเงินเฟ้อ ดุลการคลัง และอื่น ๆ จะไม่ช่วยให้ประชาชนลดการใช้จ่ายลงมากนัก แต่ครัวเรือนจะลดการออมหรือเพิ่มการก่อหนี้สิน เพื่อรักษาระดับการบริโภคในระดับที่เคยเป็นโดยในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำหรือรายได้ชะลอตัวจะทำให้ประชาชนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น

จากทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิตที่กล่าวมาข้างต้น ในการศึกษาของ Yunyong Thaicharoen kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chuched (2004) ได้มีการนำมาประยุกต์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือน ดังนี้

สมมติให้รายได้ของครัวเรือนมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งเกษียณอายุ ซึ่งเป็นเวลาที่ครัวเรือนจะมีรายได้ลดลงอย่างมาก โดยครัวเรือนจะมีการออมเป็นลบในช่วงต้นก่อนที่จะ

ทำงาน และมีการกู้ยืมเพียงอย่างเดียวในช่วงนี้เพื่อนำมาบริโภค เมื่อมีอายุมากขึ้นและมีรายได้จากการทำงานมากขึ้น ระดับหนี้จะค่อย ๆ ลดลง และเมื่อจ่ายหนี้คืนได้หมดก็จะสามารถออมเงินได้และเริ่มต้นสะสมทุน เมื่อถึงเวลาเกษียณอายุ คราวเรือนก็จะนำเงินออมมาใช้เพื่อบริโภคโดยไม่มีรายได้อื่น ทรัพย์สินที่สะสมไว้ก็จะเริ่มลดลง เพราะนำมาขายเพื่อใช้ในการบริโภค ซึ่งจะเห็นว่าคราวเรือนที่มีอายุน้อยต้องการกู้เพื่อนำมาบริโภคในระดับที่ต้องการภายใต้การคาดการณ์เกี่ยวกับรายได้ในอนาคต เช่น การกู้สำหรับซื้อที่อยู่อาศัย ซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ สำหรับในช่วงกลางคน เมื่อมีรายได้มากขึ้น คราวเรือนก็จะมีการออม และในช่วงเกษียณอายุ การสะสมทรัพย์สินก็จะเริ่มลดลงเพื่อรักษาระดับการบริโภค ดังนั้น พฤติกรรมการก่อหนี้จึงมีความสัมพันธ์กับอายุคราวเรือน โดยคราวเรือนที่มีอายุน้อยจะมีการก่อหนี้มาก และคราวเรือนที่มีรายได้ต่ำก็จะมีภาระก่อหนี้ จากความเข้าใจพื้นฐานดังกล่าวนี้ ในงานศึกษาของ Yunyong Thaicharoen kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chuched (2004) ได้นำมาใช้อธิบายพฤติกรรมการก่อหนี้โดยรวม ซึ่งได้กล่าวถึงปัจจัยด้านอุปสงค์ของความต้องการกู้ของคราวเรือน ดังนี้

1. ปัจจัยด้านประชากร เป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการกู้ยืม เช่น ในระบบเศรษฐกิจที่มีประชากรอายุน้อยจะมีความสัมพันธ์กับระดับหนี้คราวเรือนโดยรวมในระดับที่สูง เป็นต้น

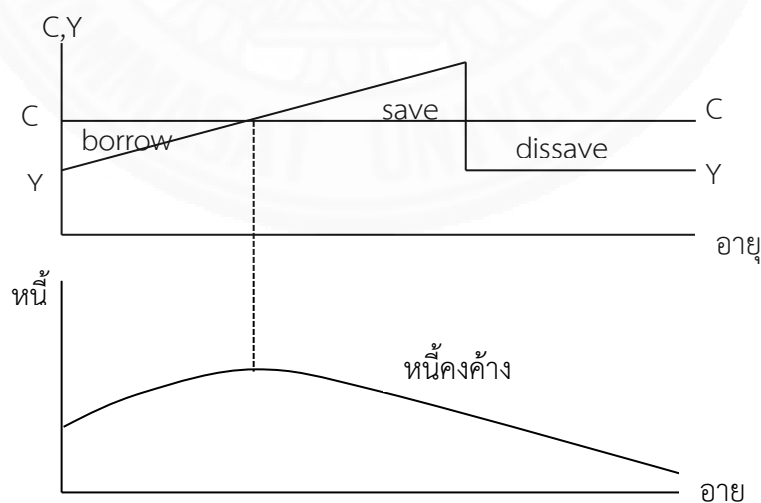
2. การคาดการณ์เกี่ยวกับรายได้ในอนาคต หนี้คราวเรือนจะมีแนวโน้มสูงขึ้น เมื่อคราวเรือนมีการคาดการณ์เกี่ยวกับรายได้ในอนาคตว่าจะมีการเติบโต คราวเรือนจะมีการกู้ยืมมากขึ้น เมื่อคาดว่ารายได้ในอนาคตจะสูงขึ้น โดยช่วงต้นของการกู้ยืมจะเป็นช่วงเวลาที่สามารถบริโภคได้โดยมีความผันผวนได้น้อยที่สุด

3. การคาดการณ์เกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยในอนาคต ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงที่มีต่อหนี้สินสุทธิโดยรวมนั้น ทางทฤษฎียังไม่ค่อยชัดเจน ขึ้นอยู่กับผลทางด้านกรทดแทนและผลของรายได้

การลดลงของอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงจะเป็นการลดต้นทุนการกู้ยืม และเพิ่มมูลค่าปัจจุบันของรายได้จากแรงงาน ซึ่งทำให้คราวเรือนมีการกู้ยืมเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงลดต่ำลง จะลดผลตอบแทนในสินทรัพย์ของคราวเรือน ดังนั้นจะเป็นการลดมูลค่าปัจจุบันในสินทรัพย์ที่คราวเรือนถือครองอยู่ ความต้องการที่จะมีหนี้ก็จะลดลง ดังนั้นผลกระทบจึงมีความแตกต่างกันไปในแต่ละคราวเรือนขึ้นอยู่กับคราวเรือนอยู่ในช่วงใดของชีวิต เช่น คราวเรือนที่มีอายุน้อย ซึ่งคิดว่าในอนาคตจะมีรายได้จากการทำงานที่สูงขึ้นก็จะมีภาระดึงดูดให้มีการกู้ยืมสูงขึ้นเมื่ออัตราดอกเบี้ยต่ำลง ขณะที่คราวเรือนที่มีอายุมากจะมีการสะสมความมั่งคั่งไว้จะได้รับผลกระทบมาก โดยผลตอบแทนจากทรัพย์สินลดลง ความต้องการที่จะกู้ยืมจึงลดลง

ส่วนปัจจัยด้านอุปทานหรือผู้ให้กู้ จะมีการกำหนดเงื่อนไขในการกู้ยืม โดยพิจารณาจากความสามารถของครัวเรือนในการชำระหนี้คืน เพื่อกำหนดวงเงินที่จะให้กู้ ระยะเวลาการชำระหนี้คืน และอัตราดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายให้แก่ผู้ให้กู้ เนื่องจากตลาดสินเชื่อเป็นตลาดที่ไม่ได้ใช้เพียงราคา (อัตราดอกเบี้ย) เป็นกลไกในการจัดสรรสินเชื่ออย่างเดียวนั้น เพราะตลาดสินเชื่อเป็นตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ผู้ให้กู้ไม่มีสารสนเทศที่สมบูรณ์เกี่ยวกับความสามารถในการชำระหนี้ และ/หรือความเต็มใจในการชำระหนี้ของผู้กู้ ซึ่งเรียกว่าความไม่สมมาตรของสารสนเทศ (Asymmetric Information) ทำให้การกู้ยืมเป็นกิจกรรมที่มีความเสี่ยงมาก ผู้ให้กู้จึงต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการคัดเลือกผู้กู้ ค่าใช้จ่ายในการทำสัญญาผู้ ค่าใช้จ่ายในการติดตามบังคับให้ผู้กู้มาชำระหนี้ หรือหากผู้กู้ไม่ชำระหนี้ ผู้ให้กู้ก็จะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในการติดตามทวงถามหนี้

นอกจากนี้ การศึกษาของ Yunyong Thaicharoen kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chuched (2004) ยังได้ประยุกต์ปัจจัยด้านอุปสงค์และอุปทานกับทฤษฎีการบริโภคแบบรายได้ถาวรในวงจรชีวิตมาอธิบายตัวอย่างในกรณีของการตัดสินใจกู้ยืมเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นเงินกู้ก้อนใหญ่ของครัวเรือน สถาบันการเงินส่วนมากจะกำหนดให้วางเงินดาวน์ก่อน ซึ่งเป็นสัดส่วนของราคาที่อยู่อาศัย และยังขอหลักฐานเกี่ยวกับการเงิน เช่น หลักฐานเกี่ยวกับรายได้ เป็นต้น เพื่อพิจารณาศักยภาพในการชำระหนี้คืน หากเป็นครัวเรือนที่มีอายุน้อยซึ่งจะมีการออมน้อย และยังมีรายได้ไม่แน่นอน ก็จะไม่สามารถกู้ยืมเงินเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยได้ แต่เมื่อครัวเรือนมีรายได้และเงินออมเพิ่มขึ้น ข้อจำกัดเหล่านี้จะลดลง ทำให้สามารถกู้ซื้อที่อยู่อาศัยได้ ซึ่งทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างหนี้ครัวเรือนกับอายุของครัวเรือนเป็นไปในลักษณะ hump-shaped pattern ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 การบริโภคในทฤษฎีวงจรชีวิต จาก Bank of Thailand Discussion Paper: Rising Thai Household Debt: Assessing the risks and policy implications. Yunyong Thaicharoen, Kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chuched, 2004.

ทั้งนี้ ตามแนวคิดเกี่ยวกับวงจรชีวิตครอบครัวหรือครัวเรือน (Family Life Cycle: FLC) ได้ให้นิยาม วงจรชีวิต หมายถึง ลำดับขั้นตอนที่แสดงถึงรูปแบบการดำเนินชีวิต ทักษะและรูปแบบการบริโภคของหน่วยบริโภคที่เป็นครอบครัว ที่จะค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามอายุ สถานะในการทำงานและรายได้ การมีบุตรและอายุบุตรของบุคคลในครอบครัวนั้น โดย Landon และ Loncander ได้แบ่งขั้นตอนชีวิตครอบครัวออกเป็น 8 ขั้นตอนดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 การซื้อสินค้าในแต่ละขั้นตอนของชีวิตครอบครัว

วัฏจักรครอบครัว	การซื้อหรือพฤติกรรม
1. คนโสด (Single)	ระยะแรกของวงจรชีวิตครอบครัว เริ่มต้นจากชีวิตที่สามารถรับผิดชอบตัวเองได้ในด้านรายได้ โดยอาจแยกที่อยู่อาศัยมาจากครอบครัวของตนหรือไม่ก็ได้ ซื้อสินค้าที่สร้างความสบายให้ชีวิต
2. คู่แต่งงานใหม่ (Newly Married Couples)	ระยะนี้เป็นช่วงที่ผู้บริโภคเริ่มต้นใช้ชีวิตคู่ โดยอาจแยกออกมาจากครอบครัวต้นหรือนำคู่ของตนไปอยู่กับครอบครัวต้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นคู่แต่งงานใหม่ ยังไม่มีบุตร มีรายได้ทั้งสามีและภรรยา โดยมักซื้อสินค้าหมวดคงทน (Durable Goods) และมีการจับจ่ายนอกบ้านสูง
3. ครอบครัวมีลูกเล็ก (Full Nest 1)	ครอบครัวที่มีลูกอายุต่ำกว่า 6 ปี หลายครอบครัวกลับมามีรายได้เดี่ยว เนื่องจากภรรยาต้องออกจากงานมาเลี้ยงดูลูก มีค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับลูกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพและสินค้าเด็ก
4. ครอบครัวที่ลูกเป็นเด็กโต (Null Nest 2)	คู่แต่งงานที่มีลูกอายุ 6-12 ปี สถานะการเงินดีขึ้น เนื่องจากตำแหน่งหน้าที่การงานดีขึ้น มีค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาของลูกมาก ซื้อสินค้าครั้งละมาก ๆ เพื่อความคุ้มค่า ยอมจ่ายเพื่อซื้อขนาดให้ลูก
5. ครอบครัวที่มีลูกเป็นวัยรุ่น (Null Nest 3)	คู่แต่งงานที่มีลูกเป็นวัยรุ่นอายุ ตั้งแต่ 13 ปีขึ้นไป สถานะการเงินดีขึ้นเรื่อย ๆ ภาระค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับลูกสูง และเริ่มมีการซื้อสินค้าเพื่อทดแทนของเก่าและซื้อสินค้าในระดับหรรหามากขึ้น
6. ครอบครัวที่ลูกแยกออกไป (Empty 1)	คู่แต่งงานที่ลูกโตและแยกครอบครัวออกไป สถานะการเงินอยู่ในระดับดีมาก มีเงินออมมาก สนใจสินค้าฟุ่มเฟือย
7. ครอบครัวเกษียณ อายุ (Empty 2)	รายได้ครอบครัวลดลงอย่างมาก มีบ้านอยู่ ซื้ออุปกรณ์รักษาพยาบาล ยารักษาโรค
8. คนชราเดียวดาย (Solitary Survivor)	คนชราที่คู่สมรสจากไปแล้ว ค่าใช้จ่ายเพื่อการดูแลสุขภาพสูงมาก

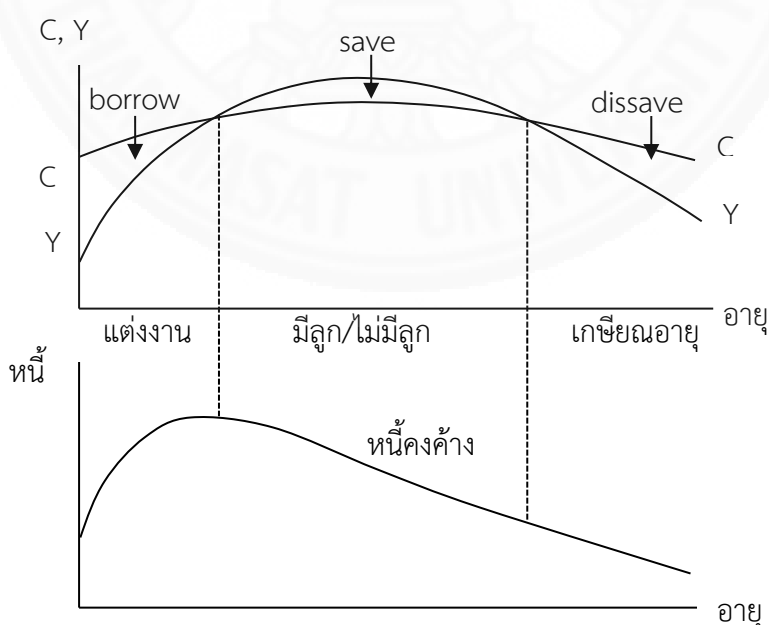
ที่มา : จากหนังสือจิตวิทยาและพฤติกรรมผู้บริโภค: พฤติกรรมผู้บริโภค. ปริญ ลักษิตานนท์, 2544.

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาพฤติกรรมการก่อก่อนนี้ภาคครัวเรือนครั้งนี้ ได้ประยุกต์แนวทางการแบ่งช่วงวงจรชีวิตครอบครัวหรือครัวเรือน 8 ช่วงดังกล่าวข้างต้น มาทำการศึกษาพฤติกรรมในการก่อก่อนนี้ โดยนำมาจัดเป็นกลุ่มใหม่ได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ คือ

ช่วงที่ 1 ช่วงคู่แต่งงานจัดเป็นช่วงแรกของวงจรชีวิตครอบครัว โดยจะมีรายได้ทั้งสามีและภรรยา ครัวเรือนช่วงนี้มักซื้อสินค้าหมวดคงทน (Durable Goods) เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์ ซึ่งมีมูลค่าสูงกว่ารายได้ที่สามารถหาได้ในขณะนั้น ทำให้ครัวเรือนจำเป็นต้องมีการกู้ยืมเงินหรือก่อก่อนนี้เพื่อนำมาซื้อสินค้าหมวดคงทน

ช่วงที่ 2 ช่วงครัวเรือนมีลูกหรืออาจไม่มี โดยเป็นช่วงที่ครัวเรือนมีฐานะการเงินดีขึ้น เนื่องจากตำแหน่งหน้าที่การงานดีขึ้น ครัวเรือนจะมีการชำระหนี้คืน ทำให้หนี้คงค้างลดลงเรื่อย ๆ และเริ่มมีการออมเพิ่มขึ้น

ช่วงที่ 3 ช่วงครัวเรือนเกษียณอายุ รายได้ครัวเรือนลดลงอย่างมาก หนี้คงค้างลดลงจากการทยอยจ่ายชำระหนี้คืนมาตั้งแต่ช่วงวัยกลางคน ประกอบกับอายุที่มากขึ้นเป็นข้อจำกัดให้ไม่สามารถก่อก่อนนี้เพิ่มได้ ทั้งนี้ ครัวเรือนที่มีลูก ลูกอาจจะแยกครอบครัวออกไปเพื่อสร้างครัวเรือนใหม่ต่อไป การใช้จ่ายของครัวเรือนในส่วนของบริการปกติจะลดลง แต่ค่าใช้จ่ายเพื่อการดูแลสุขภาพจะสูงขึ้นมาก

ภาพที่ 2.2 การบริโภคในทฤษฎีวงจรชีวิตและการก่อก่อนนี้ที่สัมพันธ์กับอายุของครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย.

2.1.2 แนวคิดจิตวิทยาความสุขเฉพาะหน้า (The Psychology of the Instant Gratification)

ปัจจุบัน พฤติกรรมการบริโภคของบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยกลายเป็น กระแสการบริโภคนิยมมากขึ้น การมีสินค้าใหม่ ๆ ออกมาล่อตา ล่อใจ ทำให้เกิดความรู้สึกอยากซื้อมาใช้ เช่น สินค้าจำพวกเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ กล้อง เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ เป็นต้น โดยเฉพาะการที่บุคคลสามารถเลือกผ่อนสินค้าเหล่านี้ โดยซื้อผ่านบัตรเครดิต บัตรเงินผ่อน ซึ่งกล่าวได้ว่า กระแสการ “ใช้ก่อนผ่อนทีหลัง” ได้กลายเป็นพฤติกรรมสมัยใหม่ของคนในยุคปัจจุบัน ทำให้ทัศนคติของการออมเปลี่ยนไปจากเดิมที่เน้นออมก่อนใช้มาเป็นใช้ก่อนออม

สินเชื่อบัตรเครดิตและบัตรสินค้าเงินผ่อนเป็นนวัตกรรมการเงินสมัยใหม่ที่มีไว้สร้างความสะดวกสบายในการใช้จ่ายเงิน จนเกิดเป็นแนวคิดประเภท “ความสุขสูงสุดในวันนี้” โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมได้ให้ความสำคัญกับการบริโภคในปัจจุบันมากกว่าที่จะเก็บออมเพื่อใช้จ่ายในวันหน้า คนจึงนำเงินในอนาคตมาใช้ ทำให้คนมีหนี้ติดตัว (กอบศักดิ์ ภูตระกูล, 2552)

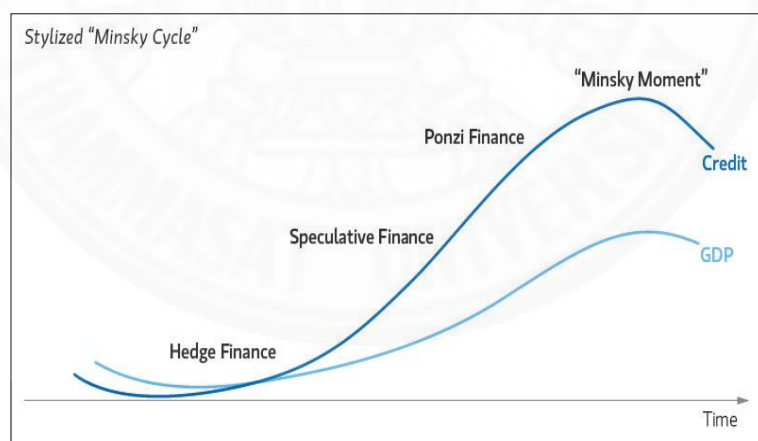
ทั้งนี้ David Laibson ได้อธิบายถึงจิตวิทยาของผู้บริโภค (The Psychology of Consumers) ว่าพฤติกรรมของคนยุคใหม่จะไม่ชอบการรอคอย หากต้องการอะไรต้องได้ในขณะนั้น ความอดทนต่าง ๆ มีน้อยลง ทำให้คนมักจะเลือกความพึงพอใจชั่วขณะหรืออย่างทันทีทันใด (Pull of Instant Gratification) ดังนั้น พฤติกรรมโดยทั่วไปของคนส่วนใหญ่จึงมักจะเลือกบริโภคในวันนี้มากกว่าการรอคอยบริโภคในวันหน้า ถึงแม้ผลตอบแทน (Payoffs) ที่ได้ในวันนี้จะน้อยกว่าวันหน้าก็ตาม และด้วยพฤติกรรมมนุษย์ที่เปลี่ยนไปทำให้นักการตลาดพยายามออกกลยุทธ์เรียกผู้บริโภค เช่น การให้เครดิตผ่อน 0% นาน 10 เดือน, เปลี่ยนบ้านเป็นเงิน เทียบก่อนผ่อนทีหลัง ออกมามากมายจนทำให้คนมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป โดยมีค่านิยมการสร้างความสุขแบบทันด่วน ซึ่งนำไปสู่การกู้เงินในอนาคตมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

2.1.3 แนวคิดความไร้เสถียรภาพทางการเงิน (Financial Instability Hypothesis)

Hyman Minsky (1986) ได้กล่าวว่า ในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจขยายตัวดี ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีมุมมองต่อการก่อหนี้ที่ตื้นเขินไป โดยประชาชนพร้อมที่จะรับความเสี่ยงจากการก่อหนี้ในระดับที่สูงขึ้นจนเกินกว่าที่ประชาชนที่จะสามารถชำระคืนได้ โดยหนี้ที่สูงขึ้นนั้นจะส่งผลให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้นด้วย ยิ่งไปกว่านั้นภาคการเงินยังลดมาตรฐานในการกู้ยืมลงเพื่อให้ประชาชนสามารถกู้ยืมได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจมีความเปราะบางมากและเสี่ยงต่อการเกิดวิกฤตทางการเงินอย่างฉับพลัน หรือเรียกว่า Financial Instability Hypothesis (Minsky, 1992) โดยในเบื้องต้นได้ให้ความสำคัญกับหนี้ภาคธุรกิจเป็นหลักและแบ่งแยกภาคธุรกิจออกเป็น 3 คือ Hedge financing unit

(กลุ่มที่สามารถชำระหนี้ได้ทั้งดอกเบี้ยและเงินต้น) Speculative financing unit (กลุ่มที่สามารถชำระหนี้ได้เฉพาะดอกเบี้ย แต่ไม่สามารถจ่ายเงินต้นได้) และ Ponzi financing unit (กลุ่มที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ทั้งดอกเบี้ยและเงินต้น) เพื่ออธิบายถึงลักษณะการตอบสนองและความเสี่ยงต่อการนำไปสู่ภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ ลูกหนี้กลุ่มใดจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจในแต่ละช่วงขณะ ถ้าเศรษฐกิจขยายตัวดี ทำให้รายได้เติบโตสูงกว่ารายจ่าย ลูกหนี้ส่วนใหญ่ก็สามารถจ่ายคืนเงินกู้ได้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย ถ้ารายได้เติบโตเท่ากับรายจ่าย ลูกหนี้ส่วนใหญ่จะทำได้เพียงการจ่ายคืนดอกเบี้ยเงินกู้เท่านั้น แต่ถ้ารายได้เติบน้อยกว่ารายจ่าย ทำให้ลูกหนี้ส่วนใหญ่เกิดการหมุนหนี้ โดยการกู้จากเจ้าหนี้รายหนึ่งเพื่อมาจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ให้กับเจ้าหนี้อีกรายหนึ่ง และอาจมีการขายสินทรัพย์เพื่อนำมาจ่ายหนี้ ซึ่งหากลูกหนี้ส่วนใหญ่ทำในลักษณะเดียวกันนี้ จะส่งผลให้ราคาสินทรัพย์ลดต่ำลงเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อตลาดสินเชื่อตึงตัว กำลังซื้อในตลาดจึงลดต่ำลงไปเรื่อย ๆ ทำให้ภาคธุรกิจขายสินค้าไม่ได้ มีการลดกำลังการผลิต ปรับลดชั่วโมงการทำงานของแรงงานลงหรือบางส่วนถูกปลดออกจากงาน การที่ราคาสินทรัพย์ลดลงเร็วกว่าหนี้สิน หนี้ส่วนบุคคลจะเพิ่มสูงขึ้น เพราะคนไม่มีเงินมาใช้หนี้เนื่องจากมีรายได้ลดลง ขณะที่หนี้เงินกู้ยังคงเดิม ดังนั้นเศรษฐกิจจะเข้าสู่ภาวะถดถอย ยิ่งทำให้ลูกหนี้ไม่สามารถหาเงินมาใช้หนี้ได้ ส่งผลให้การผิดชำระหนี้เพิ่มสูงขึ้นจนกระทบต่อสภาพคล่องของสถาบันการเงิน ซึ่งจากเศรษฐกิจถดถอยจะกลายเป็นเศรษฐกิจตกต่ำแทน

ภาพที่ 2.3 Minsky Moment, จาก MSIM Global Multi Asset Team analysis & Wikipedia, 2558.

2.2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สำหรับงานศึกษาเกี่ยวกับหนี้ภาคครัวเรือนในประเทศไทยนั้น โดยเฉพาะประเด็นการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างยิ่งในช่วงที่ผ่านมา ทำให้มีผู้สนใจศึกษาอยู่เป็นจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการอธิบายถึงสาเหตุของการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนและตอบคำถามว่าหนี้ครัวเรือนอยู่ในภาวะที่สูงเกินไปแล้วหรือไม่ สำหรับบทนี้ผู้วิจัยจึงได้แบ่งงานศึกษาออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สาเหตุการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน ส่วนที่ 2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก่อหนี้ของครัวเรือน ส่วนที่ 3 ผลกระทบจากปัญหาหนี้ครัวเรือน และส่วนที่ 4 อธิบายความแตกต่างของการศึกษาเล่มนี้กับการศึกษาในอดีต ซึ่งงานศึกษาที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

2.2.1 สาเหตุการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน

Guy Debelle (2004) ได้ทำการศึกษาการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในประเทศพัฒนาแล้ว ได้แก่ ออสเตรเลีย เนเธอร์แลนด์ สวีเดน และสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการที่อัตราดอกเบี้ยอยู่ในระดับต่ำ อัตราเงินเฟ้อที่ลดลง และข้อจำกัดทางด้านการเข้าถึงสินเชื่อที่ลดลง เช่น มีการลดข้อจำกัดสำหรับสถาบันการเงิน การเปิดเสรีทางการเงินให้ต่างชาติเข้ามาแข่งขันได้ สำหรับประเทศไทยได้เริ่มมีการศึกษาภาวะหนี้ครัวเรือน โดย Somchai Jitsuchon (2003) ซึ่งใช้ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในช่วงปี 2537-2545 ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนไทยมีหนี้เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน ทั้ง 3 กลุ่มประชากร คือ ครัวเรือนทั่วประเทศ ครัวเรือนยากจน ครัวเรือนยากจนมาก (หมายถึงครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของเส้นความยากจน) โดยภาพรวมครัวเรือนมีการสะสมหนี้มากกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ สัดส่วนหนี้ต่อรายได้มีการเพิ่มขึ้นจาก 3 เท่าเป็น 5.5 เท่าภายในระยะเวลาไม่ถึง 10 ปี และสิ่งที่น่าเป็นห่วงคือกลุ่มครัวเรือนยากจนและครัวเรือนยากจนมากมีการสะสมหนี้ที่สูงและรวดเร็ว โดยภาระหนี้ครัวเรือนยากจนมาก เพิ่มขึ้นจาก 9.5 เท่าของรายได้ในปี 2537 เป็น 19.8 เท่าของรายได้ในปี 2545 และหนี้เฉลี่ยเท่ากับ 24,188 บาทต่อครัวเรือน ซึ่งแตกต่างจากผลการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹ (2003) ซึ่งพบว่า ภาวะหนี้ของครัวเรือน

¹ Somchai Jitsuchon (2003) พัฒนาเส้นความยากจนขึ้นมาเอง และนิยามครัวเรือนยากจนมาก คือครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่าระดับร้อยละ 50 ของเส้นความยากจน โดยภาระหนี้คำนวณจากปริมาณหนี้รวมของครัวเรือนยากจน/จำนวนครัวเรือนยากจนทั้งหมดในขณะ สศช. ใช้เส้นความยากจนเฉลี่ยทั่วทั้งประเทศ และนิยามครัวเรือนยากจนมาก คือครัวเรือนมีรายได้ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของเส้นความยากจน โดยภาระหนี้คำนวณจากปริมาณหนี้รวมของครัวเรือนยากจน/จำนวนครัวเรือนยากจนเฉพาะที่มีหนี้

ยากจนมาก เพิ่มจาก 10.71 เท่าของรายได้ในปี 2537 เป็น 13.3 เท่าของรายได้ในปี 2545 และหนี้เฉลี่ยเท่ากับ 35,616 บาทต่อครัวเรือน ทั้งนี้ สาเหตุความแตกต่างในภาระหนี้ของครัวเรือนยากจนมาก เนื่องมาจากการกำหนดเส้นความยากจน การใช้นิยามครัวเรือน และวิธีการคำนวณที่แตกต่างกัน

สำหรับสาเหตุการก่อหนี้ของครัวเรือนในงานศึกษา Somchai Jitsuchon (2003) พบว่ายังไม่ค่อยชัดเจน โดยหนี้ครัวเรือนได้สะสมมาตั้งแต่ปี 2539 ก่อนที่จะเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ แต่หนี้ที่เพิ่มขึ้นในช่วงปี 2541 – 2543 อาจเนื่องมาจากผลกระทบของภาวะเศรษฐกิจทำให้ครัวเรือนไม่มีงานทำและจำเป็นต้องกู้ยืมเพื่อการบริโภค ส่วนในปี 2545 ซึ่งเป็นปีที่เศรษฐกิจมีการเติบโต อัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำ หนี้อาจเกิดจากนโยบายรัฐที่ทำให้มีการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อได้ง่ายขึ้น เช่น กองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษาภาวะหนี้ครัวเรือนไทย : ความเสี่ยงและนัยเชิงนโยบาย ของ Yunyong Thacharoen, Kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chucherd (2004) ซึ่งได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลหนี้ครัวเรือนในระดับจุลภาค จากข้อมูลการสำรวจครัวเรือน 3 โครงการที่สำคัญ ได้แก่ โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ไตรมาส 1 ปี 2547) ประกอบกับข้อมูลการสำรวจของธนาคารแห่งประเทศไทย 2 โครงการ คือ โครงการศึกษาความต้องการบริการทางการเงิน (ปี 2546) และโครงการสำรวจทัศนคติครัวเรือนต่อการก่อหนี้และการออม (ปี 2547) ซึ่งใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 2,800 ตัวอย่าง จาก 14 จังหวัด และใช้กรอบทฤษฎีวิถีวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Model) และทฤษฎีรายได้ถาวร (Permanent Income Theory) ผลการศึกษาพบว่า อัตราดอกเบี้ยที่อยู่ในระดับต่ำ โครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนไป โอกาสการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อที่มากขึ้น และความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจ ทำให้มีการก่อหนี้ครัวเรือนมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Somchai Jitsuchon (2003) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546)

นอกจากนี้ ผลการวิจัย เรื่อง ปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อการก่อหนี้ครัวเรือนผ่านสถาบันการเงิน ในช่วงปี พ.ศ. 2554-2556 ของ นาดระพี พองประไพ (2557) ได้แสดงผลการวิเคราะห์ทางสถิติว่า ตัวแปรผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ดัชนีราคาผู้บริโภค ดัชนีค่าจ้างแรงงาน จำนวนประชากรมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือน โดยดัชนีราคาผู้บริโภคและดัชนีค่าจ้างแรงงานมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือน ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศและจำนวนประชากรมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือน ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของธนาคารพาณิชย์มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับหนี้ครัวเรือน ณ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ส่วนมาตรการภาษีสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับหนี้ครัวเรือน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2.2.2 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับพฤติกรรมการก่อหนี้ของครัวเรือน

การศึกษาของ Sebastian Barnes and Gerry Young (2003) ซึ่งได้วิเคราะห์ข้อมูลภาคตัดขวางหนี้ครัวเรือนสหรัฐอเมริกา พบว่า หนี้ครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับอายุ และรายได้ โดยครัวเรือนที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มที่จะมีการกู้ยืมมากกว่า ส่วนครัวเรือนที่มีอายุมากมีแนวโน้มจะกู้ยืมน้อยลง โดยหนี้มีการกู้ยืมมากที่สุดในช่วงอายุ 35-44 ปี แล้วค่อย ๆ ลดลงเมื่อเข้าสู่วัยกลางคน และลดลงอย่างมากเมื่ออายุมากกว่า 65 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีหนี้ต้องจ่ายสำหรับที่อยู่อาศัยลดลงแล้ว ในด้านความสัมพันธ์ของหนี้กับรายได้ พบว่ามีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน โดยกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะมีหนี้ที่น้อยที่สุด ส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูง ซึ่งมักมีความมั่งคั่งมาก (ทรัพย์สินมาก) จะมีหนี้โดยรวมจำนวนมากกว่า เพราะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะถูกจำกัดจำนวนการกู้ยืม ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีข้อจำกัดน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Guy Debelle (2004) ซึ่งพบว่าหนี้ครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับอายุของหัวหน้าครัวเรือนแบบ Hump Shape และเป็นไปตามทฤษฎี Life – Cycle Model with Liquidity Constraint โดยครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีสัดส่วนหนี้โดยรวมมากที่สุด ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะมีจำนวนหนี้โดยรวมน้อย และครัวเรือนที่มีรายได้สูง สัดส่วนหนี้ต่อรายได้จะต่ำ ตรงกันข้ามครัวเรือนที่มีรายได้น้อย สัดส่วนหนี้ต่อรายได้จะสูง นอกจากนี้ยังพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำมีหนี้ที่ต้องชำระแต่ละงวดต่อรายได้ (Debt Service Ratio) อยู่ในระดับสูง ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะอยู่ในระดับต่ำ

สำหรับประเทศไทย การศึกษาของ Yunyong Thaicharoen, Kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chucherd (2004) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างการก่อหนี้ครัวเรือนกับลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมนั้น พบว่ามีความสัมพันธ์แบบ Hump Shape ระหว่างอายุและหนี้ครัวเรือนเช่นเดียวกับงานศึกษาของ Guy Debelle (2004) กล่าวคือ มีการก่อหนี้สูงเมื่อช่วงอายุน้อย (เริ่มทำงาน) และการก่อหนี้ลดลงเมื่ออายุอยู่ในช่วงบั้นปลายของชีวิต นอกจากนี้ ตัวแปรดอกเบียที่ลดลง ระดับการศึกษา การกู้ซื้อบ้าน และขนาดของครัวเรือน ยังเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกต่อหนี้ครัวเรือน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเบญจมาภรณ์ อมรเลิศพานิช (2551) กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนซึ่งมีการศึกษา มีจำนวนสมาชิกผู้พึ่งพิงของครัวเรือนมาก จะเพิ่มโอกาสในการตัดสินใจก่อหนี้สูง โดยกลุ่มที่ต้องการสินเชื่อคือ กลุ่มที่มีรายได้น้อย มีอายุน้อย การศึกษาต่ำ ประกอบอาชีพการเกษตรหรือแรงงานที่ใช้ทักษะต่ำ ทั้งนี้ ความต้องการใช้สินเชื่อสัมพันธ์กับปัจจัยด้านภูมิภาค โดยครัวเรือนในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีความต้องการใช้สินเชื่อมากกว่าครัวเรือนในกรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ ครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อลดลง แต่แรงงานรายวันหรือรายสัปดาห์จะเผชิญกับข้อจำกัดในการเข้าถึงสินเชื่อมากกว่า เช่นเดียวกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ภาวะหนี้ในระดับจุลภาคนั้น กลุ่มครัวเรือนที่มีความเปราะบางจากภาระหนี้ที่สูงขึ้น

คือกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยและมีภาระหนี้สูง (กลุ่มที่มีอายุน้อย เกษียณอายุแล้ว) กลุ่มครัวเรือนที่มีความเสี่ยงสูงต่อความผันผวนของรายได้คือกลุ่มที่มีรายได้อันไม่แน่นอน เช่น ลูกจ้างรายวันหรือรายสัปดาห์ กลุ่มครัวเรือนในภาคการเกษตรที่อาจจะคาดการณ์เกี่ยวกับรายได้ในอนาคตดีเกินไป กลุ่มครัวเรือนที่ขาดความรู้ความเข้าใจทางการเงิน และกลุ่มครัวเรือนที่ยังต้องพึ่งพาการกู้ยืมนอกระบบ ทำให้มีค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยสูง และสำหรับหนี้ที่มีต่อระบบสถาบันการเงินและต่อเศรษฐกิจมหภาคพบว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นต่อสถาบันการเงินนั้นไม่เท่ากัน คือ สถาบันการเงินเฉพาะกิจและโครงการที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐอาจมีความเสี่ยงต่อทัศนคติของการผิดชำระหนี้ที่สูงกว่าสถาบันการเงินเอกชน นอกจากนี้ ยังพบทัศนคติการก่อหนี้และการผิดชำระหนี้ที่ไม่เหมาะสมในกลุ่มที่มีอายุน้อย และครัวเรือนจำนวนไม่น้อยคาดหวังความช่วยเหลือจากรัฐบาลหากเกิดปัญหาหนี้สินขึ้นเป็นอันดับแรก

นอกจากนี้ ผลการศึกษาพฤติกรรมการก่อหนี้ภาคครัวเรือนก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศ ของสุระชัย เชื้อลิ้นฟ้า (2550) ยังพบว่า รายได้ของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้ในลักษณะ U Shape กล่าวคือ กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมากยังมีความเป็นไปได้ที่จะมีหนี้ต่ำ แม้จะเป็นครัวเรือนที่มีความต้องการกู้สูงเนื่องจากมีรายได้น้อย แต่ไม่สามารถกู้ได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดในการกู้ ซึ่งทำให้ผู้กู้มองว่ากลุ่มนี้มีความเสี่ยงในการชำระหนี้คืน ทำให้รายได้จึงมีความสัมพันธ์ทางลบกับความเป็นไปได้ที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้ แต่เมื่อครัวเรือนมีรายได้สูงขึ้นในระดับหนึ่ง ข้อจำกัดในการกู้ลดลง ทำให้ความเป็นไปได้ที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้มีความสัมพันธ์เป็นบวกกับรายได้ โดยในส่วนจำนวนหนี้คงค้าง พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้น้อย จะมีจำนวนหนี้คงค่าน้อยที่สุด แต่เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น หนี้คงค้างจะค่อย ๆ เพิ่มขึ้น สำหรับครัวเรือนที่มีรายได้สูงมีจำนวนหนี้คงค่าน้อยที่สุด ขณะที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะมีหนี้ต่อรายได้สูง ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้ในระดับกลาง มีหนี้ต่อรายได้ต่ำที่สุด สำหรับครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะเป็นอีกกลุ่มที่มีหนี้ต่อรายได้สูง แต่อย่างน้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้น้อย นอกจากนี้ ยังพบว่า หนี้คงค้างของครัวเรือนกับอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีลักษณะ hump shape ตามทฤษฎีวิวัจจรชีวิต (Life Cycle Theory of Consumption) กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีอายุน้อยจะมีรายได้น้อยทำให้มีความต้องการในการกู้มาก แต่เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องอายุ และรายได้ทำให้ไม่สามารถกู้ได้มากนัก แต่เมื่อครัวเรือนมีอายุมากขึ้นรายได้มากขึ้นจะมีข้อจำกัดในการกู้ลดลงทำให้สามารถกู้ได้จำนวนมาก จนเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ แม้รายได้จะลดลง ครัวเรือนก็สามารถนำทรัพย์สินที่มีอยู่มาใช้เพื่อรักษาระดับการบริโภค และยังมีข้อจำกัดในการกู้ยืมที่เพิ่มขึ้นเพราะอายุมากทำให้มีการกู้ยืมน้อยลง ซึ่งช่วงอายุที่ครัวเรือนมีหนี้สูงสุดจะอยู่ในวัยกลางคน

2.2.3 ผลกระทบจากปัญหาหนี้ครัวเรือน

ในส่วนของผลกระทบของปัญหาหนี้ครัวเรือนนั้น ได้มีงานศึกษาของ Yunyong Thaicharoen, Kiatipong Ariyapruchya and Thitima Chucherd (2004) ซึ่งศึกษาการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือน: ความเสี่ยงและนโยบาย ผลการศึกษาพบว่า หนี้ครัวเรือนแสดงนัยต่อเศรษฐกิจมหภาค โดยหนี้ต่อรายได้ที่สูงมีนัยว่าการบริโภคของครัวเรือนจะมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจมากขึ้น และครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีภาระหนี้สูงและจะกระทบต่อเศรษฐกิจมหภาคได้มากกว่า ด้านนโยบายการเงินจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากครัวเรือนมีความอ่อนไหวมากขึ้น หากมีการเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ย และการที่หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นนำไปสู่การลดลงของการออมของครัวเรือน ซึ่งอาจจะทำให้ครัวเรือนมีเงินออมไม่เพียงพอสำหรับใช้ในยามจำเป็น ขณะที่ปัจจัยทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่นำไปสู่ความกดดันจากภาระหนี้หนัก ได้แก่ หนี้ต่อรายได้ ภาระหนี้จ่าย (Debt Service Ratio) รายได้ที่ลดลง การมีหนี้ในระบบ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การผ่อนบ้าน ดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้น ส่วนตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ในทางลบ คือ รายได้ ระดับการศึกษา การทำงาน อายุ ความรู้ทางการเงิน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน และหากเกิดความผันผวนในอัตราดอกเบี้ย รายได้ และจำนวนหนี้ พบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่ยังสามารถรองรับความผันผวนดังกล่าวได้ แต่ความผันผวนของรายได้มีความสัมพันธ์ต่อความกดดันมากกว่าการที่หนี้เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาผลกระทบของหนี้ครัวเรือนไทยและวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทยของชุดิภา คลังจตุรเวทย์ (2557) ยังพบว่า ระดับหนี้ครัวเรือนสูงสุดที่ยังไม่ทำให้เกิดวิกฤตเศรษฐกิจไทย คือ ระดับหนี้ครัวเรือนที่มีมูลค่าหลักทรัพย์ค้ำประกัน (Loan-to value: LTV) ของครัวเรือนที่เป็นผู้กู้อยู่ในช่วงร้อยละ 90 ถึง 95 และมีสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นผู้กู้ร้อยละ 65 ถึง 70 ของครัวเรือนทั้งหมด ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้หนี้ครัวเรือนส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจมาก คือ การเปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยนโยบาย เนื่องจากสามารถจูงใจในการบริโภคของครัวเรือน การถือครองบ้านและการเปลี่ยนแปลงในความต้องการกู้ยืม โดยเฉพาะความต้องการในการกู้ยืมที่อัตราดอกเบี้ยที่เพิ่มสูงขึ้นจะทำให้ความสามารถในการชำระหนี้ลดลงอย่างมาก ส่งผลให้ครัวเรือนต้องลดการบริโภคและกระทบต่อผลผลิตโดยรวมของระบบเศรษฐกิจในที่สุด

นอกจากนี้ งานศึกษาของอิภัทพร มุฑิตาเจริญ และคณะ (2557) เรื่อง การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน : นัยต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ซึ่งศึกษาการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในช่วงปี 2552-2556 ผลการศึกษาพบว่า การเร่งตัวของหนี้ครัวเรือนในช่วงที่ผ่านมาเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจ แต่ยังไม่ได้เพิ่มความเสถียรระยะสั้นต่อภาพรวมระบบการเงิน เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาหนี้ครัวเรือนเร่งตัวในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ปานกลางและมีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป ขณะเดียวกันทางด้านการเติบโตของหนี้ พบว่ากลุ่มที่มีภาระหนี้ตั้งแต่ 20-40% ของรายได้ มีสัดส่วนของหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนที่มีสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ (DSR) สูงกว่าร้อยละ 40

ขึ้นไป แสดงความกังวลใจเพิ่มขึ้นต่อความสามารถในการชำระหนี้ในอนาคตอย่างมีนัยสำคัญ และถึงแม้กลุ่มคนรายได้น้อยจะมีภาระหนี้สูงสุด โดยคิดเป็นกลุ่มเสี่ยง 24% ของกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด แต่อย่างน้อยก็เมื่อเปรียบเทียบกับภาระหนี้ที่มี ขณะที่กลุ่มที่รวยที่สุดมีความเสี่ยงสูงถึง 20% ของกลุ่มเสี่ยงทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าไม่จำเป็นว่ากลุ่มที่มีความเสี่ยงสูงจะต้องมีรายได้น้อยเสมอไป นอกจากนี้ เมื่อแบ่งตามที่ตั้งพบว่ากลุ่มเสี่ยงจะกระจุกตัวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ระดับเกินครึ่งหนึ่งของกลุ่มเสี่ยงรวม ขณะที่กรุงเทพฯ มีกลุ่มเสี่ยงคิดเป็นสัดส่วนเพียง 3% เท่านั้น โดยครัวเรือนที่จัดอยู่กลุ่มเสี่ยงจะมีสินทรัพย์สภาพคล่องสูงเพียง 4.8% ของภาระหนี้ และมีรายได้ที่ไม่แน่นอนคิดเป็น 73% ของรายได้รวม ส่วนครัวเรือนที่ไม่มีความเสี่ยงจะมีสินทรัพย์สภาพคล่องสูงถึง 16.8% และมีรายได้ที่ไม่แน่นอนคิดเป็น 58% ของรายได้รวมเท่านั้น ส่วนความเสี่ยงจากการเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ย พบว่ากลุ่มครัวเรือนรายได้ต่ำจะมีการเพิ่มขึ้นของสัดส่วน DSR มากกว่ากลุ่มอื่นๆ เนื่องจากว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ มีหนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่มีความอ่อนไหวกับอัตราดอกเบี้ยมาก อาทิเช่น การเป็นหนี้กับ ธ.ก.ส. หรือหนี้เพื่อการทำธุรกิจ ขณะที่หนี้ในกลุ่มรายได้ค่อนข้างมาก หนี้ส่วนใหญ่เป็นหนี้ที่อยู่อาศัย และหนี้รถยนต์ เป็นต้น ซึ่งหนี้เหล่านี้ไม่มีความอ่อนไหวกับอัตราดอกเบี้ย นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของอัตราดอกเบี้ยจะคุกคามครัวเรือนที่มีความเปราะบางทางการเงิน และจะเปียดเบียนการขยายตัวของการบริโภคในทุกกลุ่มครัวเรือน

2.2.4 อธิบายความแตกต่างของการศึกษาเล่มนี้กับการศึกษาในอดีต

สำหรับการค้นคว้าอิสระเล่มนี้เป็นการศึกษาหนี้ภาคครัวเรือนกับวัฏจักรธุรกิจของประเทศไทย ซึ่งมีความเหมือนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง ในด้านการอธิบายถึงการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเล่มนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาและวิเคราะห์รายละเอียดย่อยของลักษณะหนี้ครัวเรือนดังนี้ การศึกษาสถานการณ์การเป็นหนี้ของครัวเรือนได้วิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งในด้านภูมิศาสตร์ (เขตเมืองและเขตชนบท ภูมิภาค) ด้านสังคม (อาชีพของหัวหน้าครัวเรือน) และด้านเศรษฐกิจ (เปรียบเทียบรายได้ ค่าใช้จ่าย และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน ตามการจำแนกภาคและอาชีพหัวหน้าครัวเรือน) การศึกษารูปแบบการเป็นหนี้โดยเปรียบเทียบวัตถุประสงค์การกู้ยืม แหล่งเงินกู้ ประเภทของหนี้ครัวเรือนที่กู้ยืมแหล่งเงินกู้ในระบบ รวมถึงการศึกษาและวิเคราะห์ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย โดยการพิจารณาสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ และภาระในการชำระหนี้ ตามการจำแนกภาคและอาชีพหัวหน้าครัวเรือน การพิจารณาสัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อหนี้ครัวเรือนรวม ซึ่งจะช่วยทำให้ทราบสถานการณ์หนี้ครัวเรือน รูปแบบการก่อหนี้ ตลอดจนความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้การค้นคว้าอิสระเล่มนี้ ยังวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหนี้ภาคครัวเรือนกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม อันได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน อัตรา

ดอกเบ็ญ อัตรการว่างงาน ความยากจน (เปรียบเทียบการเป็นหนี้ของครัวเรือนยากจนกับครัวเรือน
ไม่ยากจน) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร นโยบายประชานิยม (ได้แก่ โครงการกองทุนหมู่บ้าน
และชุมชนเมือง มาตรการคืนภาษีสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้อาจเป็นสาเหตุและ
แรงจูงใจที่ทำให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในช่วงที่ผ่านมา เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น
ต่อระบบเศรษฐกิจในอนาคต

บทที่ 3

สถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทย

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมาระดับหนี้ครัวเรือนของไทยมีอัตราการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น โดยหนี้ภาคครัวเรือนขยายตัวในระดับที่สูงกว่าการขยายตัวของเศรษฐกิจไทย ส่งผลให้สัดส่วนหนี้ภาคครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Products: GDP) เพิ่มสูงขึ้นจากในอดีต (ตารางที่ 3.1) ทั้งนี้ ประเทศไทยมีหน่วยงานภาครัฐที่จัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสถานะหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นทางการ 2 แห่ง คือ ธนาคารแห่งประเทศไทย และสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยลักษณะข้อมูลมีความแตกต่างกัน เนื่องจากรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลและการให้คำจำกัดความที่แตกต่างกัน

ข้อมูลหนี้ภาคครัวเรือนที่จัดทำโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เป็นการจัดเก็บข้อมูลด้วยการออกภาคสนามสำรวจภาคครัวเรือนโดยตรง ซึ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิที่ทำการสำรวจจำนวนตัวอย่างครัวเรือนไตรมาสละ 13,000 ครัวเรือน รวม 52,000 ครัวเรือนต่อปี โดยข้อมูลจะครอบคลุมหนี้สินของภาคครัวเรือนทั้งหมด เนื่องจากรวมหนี้ในระบบเข้าไว้ด้วย ทั้งนี้ สำนักงานสถิติแห่งชาติจะทำการสำรวจทั้งด้านรายได้ รายจ่ายและหนี้สินของครัวเรือนทุก 2 ปี ซึ่งข้อมูลล่าสุดจะเป็นข้อมูล พ.ศ. 2558 ในขณะที่ข้อมูลหนี้ภาคครัวเรือนที่จัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นข้อมูลที่ได้จากการรายงานของสถาบันการเงิน ซึ่งประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ (Specialized Financial Institutions: SFIs) สหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทเครดิต ลิสซิ่งและสินเชื่อส่วนบุคคล ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย ข้อมูลจัดทำเป็นรายไตรมาส และเป็นข้อมูลทุติยภูมิ โดยจะครอบคลุมเฉพาะหนี้ในระบบของภาคครัวเรือน เนื่องมาจากการรายงานเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนของสถาบันการเงินต่าง ๆ ทั้งสถาบันการเงินที่รับฝากเงินและสถาบันการเงินที่ไม่รับฝากเงิน โดยข้อมูลล่าสุดเป็นข้อมูล ณ สิ้นไตรมาส 4 ปี 2558

จากการศึกษาข้อมูลของทั้ง 2 หน่วยงาน พบว่า แนวโน้มภาวะหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในปี 2558 มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน (ภาพที่ 3.1) แต่ด้วยข้อมูลหนี้ครัวเรือนตามการจัดทำของสำนักงานสถิติแห่งชาติและธนาคารแห่งประเทศไทยมีลักษณะการจัดเก็บที่แตกต่างกัน ทำให้ตัวเลขหนี้ครัวเรือนของไทยทั้ง 2 หน่วยงานแตกต่างกัน ดังนั้นในการศึกษานี้จึงอ้างอิงตัวเลขหนี้ครัวเรือนทั้งของสำนักงานสถิติแห่งชาติและธนาคารแห่งประเทศไทยมาใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกัน เพื่อให้สามารถทราบถึงสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตารางที่ 3.1 สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ พ.ศ. 2547-2558

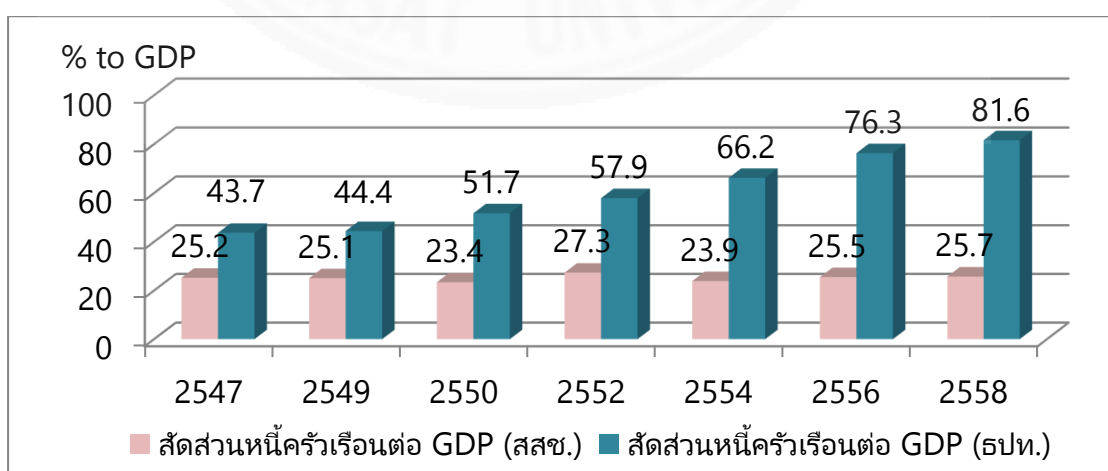
ปี	GDP ^{1/} (ล้านบาท)	%Δ GDP (ร้อยละ)	หนี้ ครัวเรือน (สสช.) ^{2/} (ล้านบาท)	%Δ หนี้ ครัวเรือน (สสช.) (ร้อยละ)	หนี้ ครัวเรือน (ธปท.) ^{3/} (ล้านบาท)	%Δ หนี้ ครัวเรือน (ธปท.) (ร้อยละ)	หนี้ ครัวเรือน ต่อ GDP (สสช.) (ร้อยละ)	หนี้ ครัวเรือน ต่อ GDP (ธปท.) (ร้อยละ)
2547	6,954,271		1,753,664		3,038,630		25.2	43.7
2549	8,400,655	20.8	2,104,517	20.0	3,730,428	22.8	25.1	44.4
2550	9,076,307	8.0	2,121,056	0.8	4,692,622	25.8	23.4	51.7
2552	9,654,016	6.4	2,637,307	24.3	5,589,532	19.1	27.3	57.9
2554	11,300,485	17.1	2,696,091	2.2	7,480,760	33.8	23.9	66.2
2556	12,901,498	14.2	3,289,060	22.0	9,845,471	31.6	25.5	76.3
2558	13,533,596	4.9	3,481,861	5.9	11,038,743	12.1	25.7	81.6

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ ^{1/} ผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (ณ ราคาปัจจุบัน) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

^{2/} โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

^{3/} เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน ธนาคารแห่งประเทศไทย

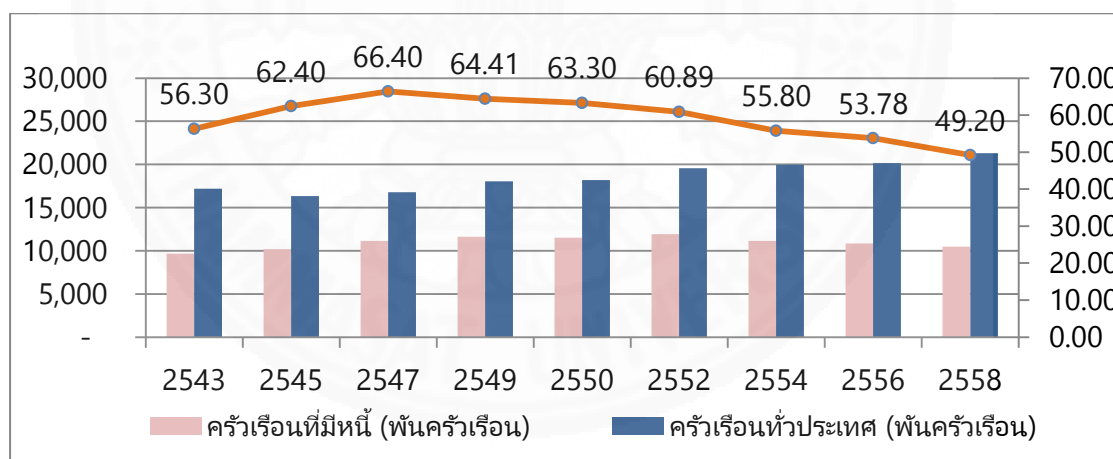

ภาพที่ 3.1 เปรียบเทียบสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP (ร้อยละ), จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

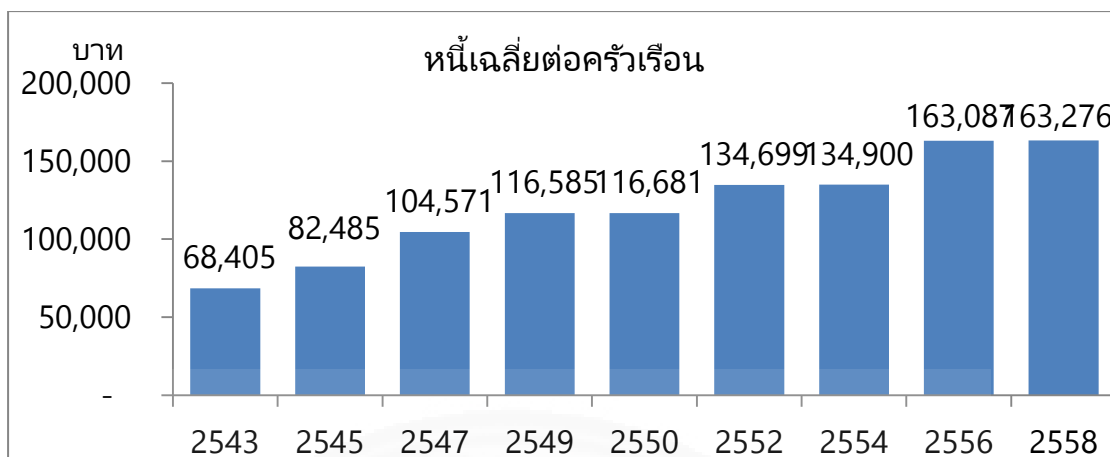
จากการขยายตัวของระดับหนี้ครัวเรือนข้างต้น จึงนำมาซึ่งการศึกษาสถานการณ์ภาวะหนี้ รูปแบบการเป็นหนี้และความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สถานการณ์การเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย

จากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในช่วงปี 2543-2558 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ในภาพรวมมีครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 50 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ โดยเมื่อพิจารณาสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ต่อครัวเรือนทั่วประเทศ (ทั้งที่มีหนี้ และไม่มีหนี้) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 56.30 ในปี 2543 เป็นร้อยละ 66.40 ในปี 2547 ซึ่งเป็นปีที่มีสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้มากที่สุด และหลังจากนั้นสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จากร้อยละ 64.41 ในปี 2549 เป็นร้อยละ 49.20 ในปี 2558 (ภาพที่ 3.2) แต่อย่างไรก็ตาม มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไม่ได้ลดลง แต่กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากที่มีมูลค่าหนี้เฉลี่ย 68,405 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2543 เพิ่มขึ้นเป็น 104,571 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2547 และเพิ่มสูงขึ้นเป็น 163,276 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2558 (ภาพที่ 3.3)

ภาพที่ 3.2 จำนวนครัวเรือน ครัวเรือนที่มีหนี้ และสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ต่อครัวเรือนทั่วประเทศพ.ศ. 2543-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3.3 มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พ.ศ. 2543-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

3.1.1 ด้านภูมิศาสตร์

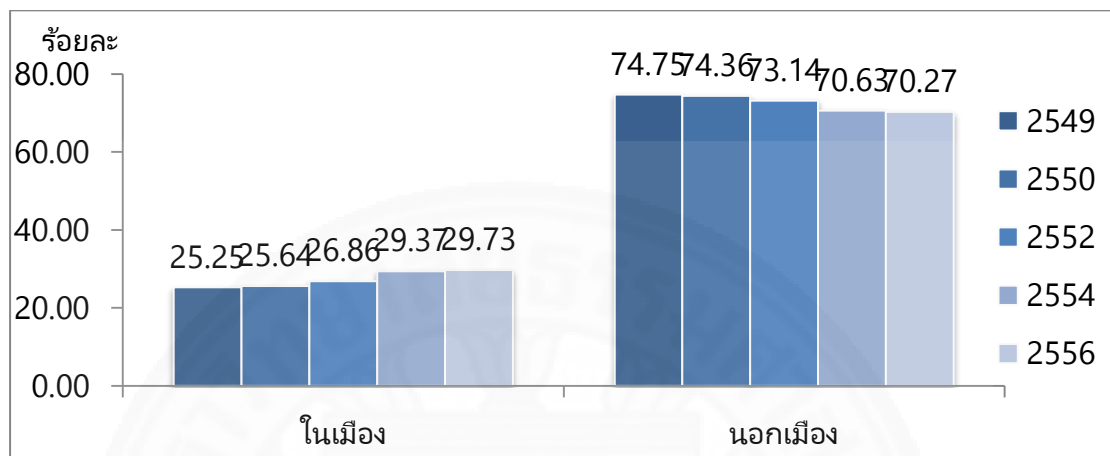
1) เขตการปกครอง

เมื่อเปรียบเทียบการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทยตามเขตการปกครอง ในช่วงปี 2549-2556 พบว่า ครัวเรือนที่เป็นหนี้ส่วนใหญ่ มากกว่าร้อยละ 70 อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (เขตชนบท) ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 30 อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล (เขตเมือง) นอกจากนี้ ยังพบว่า ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นหนี้ ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตชนบทมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่ร้อยละของครัวเรือนที่เป็นหนี้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยครัวเรือนในชนบทมีการเป็นหนี้ลดลง จากร้อยละ 74.75 ในปี 2549 และลดลงเหลือร้อยละ 70.27 ในปี 2556 ส่วนครัวเรือนที่อยู่ในเขตเมืองมีการเป็นหนี้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 25.25 ในปี 2549 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 29.73 ในปี 2556 (ภาพที่ 3.4)

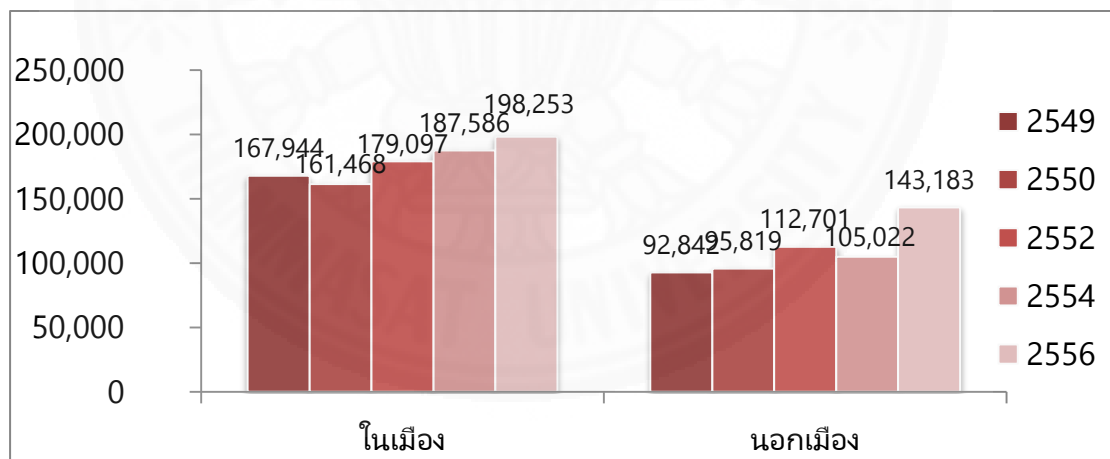
อย่างไรก็ตาม พบว่ามูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในเขตเมืองสูงกว่าครัวเรือนในเขตชนบทเฉลี่ยประมาณ 2 เท่า โดยครัวเรือนในเขตเมืองมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 167,944 บาท ขณะที่ครัวเรือนในเขตชนบทมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจำนวน 92,842 บาท ในปี 2549 ทั้งนี้ มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนทั้งในเขตเมืองและชนบทมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในปี 2556 โดยครัวเรือนในเขตเมืองมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 198,253 บาทต่อครัวเรือน ขณะที่ครัวเรือนในเขตชนบทมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นเป็น 143,183 บาทต่อครัวเรือน

แม้ว่ามูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในเขตเมืองจะสูงกว่าครัวเรือนในเขตชนบท อันเนื่องมาจากมูลค่าหนี้สูงขึ้นตามรายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนในเขตเมืองที่สูงกว่าในเขตชนบท แต่เมื่อสังเกตการเติบโตของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จะเห็นว่าครัวเรือนในเขตชนบทมีอัตราการเติบโตของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงกว่าครัวเรือนในเขตเมืองมาก โดยอัตราการเติบโตของมูลค่าหนี้เฉลี่ยในเขตชนบทเท่ากับร้อยละ 54.22 ในปี 2556 (มูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 92,842

บาทต่อครัวเรือน ในปี 2549 เป็น 143,183 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2556) ขณะที่ครัวเรือนในเขตเมืองมีอัตราการเติบโตของมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพียงร้อยละ 18.05 ในปี 2556 (มูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 167,944 บาท ในปี 2549 เป็น 198,253 บาท ในปี 2556) ภาพที่ 3.5

ภาพที่ 3.4 เปรียบเทียบสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย ตามเขตการปกครอง พ.ศ. 2549-2556, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3.5 เปรียบเทียบมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนไทย ตามเขตการปกครอง พ.ศ. 2549-2556, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

2) ภาค

เมื่อพิจารณาสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ ในปี 2549-2558 (ตารางที่ 3.2) ภาพรวมสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ทั่วประเทศมีแนวโน้มลดลง ซึ่งเมื่อพิจารณาในแต่ละภาค พบว่า มี

สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้แตกต่างกันไม่มากนัก นั่นคือ ครัวเรือนที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนการเป็นหนี้ต่อครัวเรือนทั้งหมดในภาคสูงที่สุด (ร้อยละ 76.77 ในปี 2549 และลดลงเป็นร้อยละ 63.22 ในปี 2558) รองลงมา คือ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง สำหรับมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในระดับประเทศ ระหว่างปี 2549-2558 กลับพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าในทุกๆ ปี ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลมีสัดส่วนการเป็นหนี้ต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ แต่กลับมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยสูงที่สุด เช่น ในปี 2554 มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยสูงถึง 202,157 บาทต่อครัวเรือน และในปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 273,795 บาทต่อครัวเรือน ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นภาคที่มีสัดส่วนการเป็นหนี้สูงที่สุด แต่กลับมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่ำสุด ในปีช่วงปี 2549-2552 และหลังจากนั้น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงขึ้นรองจากกรุงเทพฯ/ปริมณฑล โดยในปี 2554 มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยสูงถึง 137,663 บาทต่อครัวเรือน และในปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 149,307 บาทต่อครัวเรือน

ตารางที่ 3.2 สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ จำแนกตามภูมิภาค ปี 2549-2558

ภูมิภาค/ปี	หน่วย	2549	2550	2552	2554	2556	2558
ทั่วประเทศ	ร้อยละ	64.41	63.30	60.89	55.80	53.78	49.20
	บาท	116,585	116,681	134,699	134,900	163,087	163,276
กรุงเทพฯ /ปริมณฑล ¹	ร้อยละ	42.67	44.10	44.44	42.03	42.51	33.46
	บาท	155,212	151,168	199,608	202,157	273,795	171,837
กลาง	ร้อยละ	60.05	58.75	56.11	46.68	45.06	41.28
	บาท	113,475	112,342	131,902	109,168	145,588	142,056
เหนือ	ร้อยละ	68.32	66.69	62.65	57.51	54.32	51.48
	บาท	114,201	110,702	119,726	122,454	137,059	145,346
ตะวันออกเฉียงเหนือ	ร้อยละ	76.77	75.63	72.82	70.12	66.94	63.22
	บาท	101,882	105,006	118,308	137,663	149,307	160,675
ใต้	ร้อยละ	60.98	58.34	54.79	47.26	46.50	45.75
	บาท	114,179	118,525	127,220	110,723	139,931	163,892

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย หมายเหตุ : ปริมณฑล ได้แก่ นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ

3.1.2 ด้านสังคม

1) อาชีพ

เมื่อพิจารณาอาชีพหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นหนี้ (ตารางที่ 3.3) พบว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินมีสัดส่วนการเป็นหนี้สูงที่สุด (ร้อยละ 21.24 ในปี 2552 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 22.78 ในปี 2556) รองลงมา คือ หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร (ร้อยละ 19.33 ในปี 2552 และร้อยละ 18.08 ในปี 2556) สำหรับมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในแต่ละอาชีพในช่วงปี 2549-2556 นั้น พบว่า หัวหน้าครัวเรือนในทุกอาชีพมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มขึ้น โดยหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด (มูลค่าหนี้เฉลี่ย 421,672 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2552 และเพิ่มขึ้นเป็น 546,174 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2556) ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนอาชีพทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งมีสัดส่วนการเป็นหนี้สูงที่สุด แต่กลับมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพียง 91,969 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2552 และเพิ่มขึ้นเป็น 118,512 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2556

ตารางที่ 3.3 สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่เป็นหนี้ จำแนกตามอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน ปี 2549-2556

อาชีพ/ปี	หน่วย	2549	2550	2552	2554	2556
ผู้ถือครองทำการเกษตร เป็นเจ้าของที่ดิน	ร้อยละ	21.68	21.37	21.24	22.59	22.78
	บาท	74,309	84,922	91,969	104,788	118,512
ผู้ถือครองทำการเกษตร เช่าที่ดิน	ร้อยละ	5.4	4.96	4.73	4.14	4.91
	บาท	92,542	104,956	121,301	120,601	147,498
ประมง ล่าสัตว์, หาของป่า, บริการทางการเกษตร	ร้อยละ	1.84	2.16	1.79	1.2	1.6
	บาท	41,990	40,159	37,798	47,005	60,207
คนงานเกษตร	ร้อยละ	4.12	3.29	3.21	3.12	3.06
	บาท	38,418	38,195	41,430	42,474	42,613
ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเอง ที่ไม่ใช่การเกษตร	ร้อยละ	18.44	19.13	19.33	18.21	18.08
	บาท	199,667	167,480	198,869	180,128	239,659
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร	ร้อยละ	9.24	10.1	10.38	10.31	10.44
	บาท	339,410	367,437	421,672	452,167	546,174
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	ร้อยละ	13.22	12.7	16.08	14.27	15.6
	บาท	110,590	109,745	122,294	121,333	126,833
ผู้ปฏิบัติงาน ในกระบวนการผลิต	ร้อยละ	11.95	12.19	10.42	9.86	8.2
	บาท	48,666	45,445	60,749	64,095	101,575
คนงานทั่วไป	ร้อยละ	0.82	0.8	0.67	1.06	1.43
	บาท	27,064	37,192	33,639	28,154	62,746
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงาน เชิงเศรษฐกิจ	ร้อยละ	13.3	13.31	12.14	15.24	13.9
	บาท	51,602	51,217	45,251	60,607	61,788

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

3.1.3 ด้านเศรษฐกิจ

ในช่วงปี 2543-2558 คริวเรือนไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากคริวเรือนมีรายได้ต่อปีเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ในขณะที่เดียวกันค่าใช้จ่ายต่อปีของคริวเรือนก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในปีที่อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ต่อปีต่ำกว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของค่าใช้จ่ายต่อปี คริวเรือนมีอัตราการเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือนอยู่ในระดับสูง เช่น มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือนเพิ่มขึ้นจาก 82,485 บาทต่อคริวเรือน ในปี 2545 และเพิ่มขึ้นเป็น 104,571 บาทต่อคริวเรือน ในปี 2547 หรือมีอัตราการเพิ่มขึ้นร้อยละ 26.78 ต่อปี (ตารางที่ 3.4)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจ รายได้ต่อปี ค่าใช้จ่ายต่อปี และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือน ในปี 2543-2558 พบว่า การเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง ทำให้การเติบโตของรายได้และค่าใช้จ่ายต่อปีของคริวเรือนสูงด้วย ทั้งนี้ จะเห็นว่าผลจากการที่เศรษฐกิจเติบโตสูง เช่น ในปี 2547 และปี 2556 คริวเรือนมีค่าใช้จ่ายต่อปีเพิ่มขึ้นมากกว่ารายได้ต่อปี และมีการก่อหนี้ในระดับสูง เห็นได้จากอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 26.78 ต่อปี ในปี 2547 และปี 2556 มีอัตราเพิ่มเท่ากับร้อยละ 20.89 ต่อปี และเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมของคริวเรือนในปี 2556 พบว่าเป็นการกู้ยืมเพื่อใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดินเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ช่วงเศรษฐกิจชะลอตัวหรือเศรษฐกิจมีการเติบโตลดลง เช่น ในปี 2550 และปี 2558 ส่งผลให้การเติบโตของรายได้และค่าใช้จ่ายต่อปีของคริวเรือนลดลง และอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือนเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย โดยการกู้ยืมมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในคริวเรือนเป็นหลัก

ทั้งนี้ ได้ข้อสังเกตว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจสูง ทำให้คริวเรือนมีรายได้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น รวมถึงการก่อหนี้ก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ขณะที่เศรษฐกิจชะลอตัวทำให้คริวเรือนมีรายได้ลดลงมากกว่าค่าใช้จ่าย ซึ่งเพื่อให้สามารถอุปโภคบริโภคได้ในระดับใกล้เคียงกับช่วงเวลาปกติ คริวเรือนจึงมีการก่อหนี้เกิดขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อคริวเรือนสูงกว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ สะท้อนให้เห็นว่า คริวเรือนมีการสะสมหนี้มากกว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้น โดยสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ของคริวเรือนจะสูง เมื่อคริวเรือนก่อหนี้เพิ่มมากกว่ารายได้ที่เพิ่มขึ้น

ตารางที่ 3.4 รายได้ต่อปี ค่าใช้จ่ายต่อปี มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ ปี 2543-2558

ปี	GDP (ณ ราคา คงที่) (ล้านบาท)	% Δ GDP (ร้อยละ)	รายได้ เฉลี่ยต่อปี (บาท)	% Δ รายได้ เฉลี่ยต่อปี (ร้อยละ)	ค่าใช้จ่าย เฉลี่ยต่อปี (บาท)	% Δ ค่าใช้จ่าย เฉลี่ยต่อปี (ร้อยละ)	มูลค่าหนี้ เฉลี่ยต่อ ครัวเรือน (บาท)	% Δ มูลค่าหนี้ เฉลี่ยต่อ ครัวเรือน (ร้อยละ)	สัดส่วน หนี้ต่อ รายได้ (เท่า)
2543	5,254,390		145,800		118,170		68,405		0.47
2545	5,769,578	9.80	164,832	13.05	130,668	10.58	82,485	20.58	0.50
2547	6,573,325	13.93	179,556	8.93	147,564	12.93	104,571	26.78	0.58
2549	7,188,838	9.36	213,444	18.87	171,732	16.38	116,585	11.49	0.55
2550	7,579,558	5.44	223,920	4.91	174,000	1.32	116,681	0.08	0.52
2552 ¹ /	7,653,432	0.97	250,848	12.03	194,460	11.76	134,699	15.44	0.54
2554	8,296,548	8.40	278,831	11.16	208,831	7.39	134,900	0.15	0.48
2556 ² /	9,136,861	10.13	302,328	8.43	228,732	9.53	163,087	20.89	0.54
2558	9,472,101	3.67	322,978	6.83	253,886	11.00	163,276	0.12	0.51

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

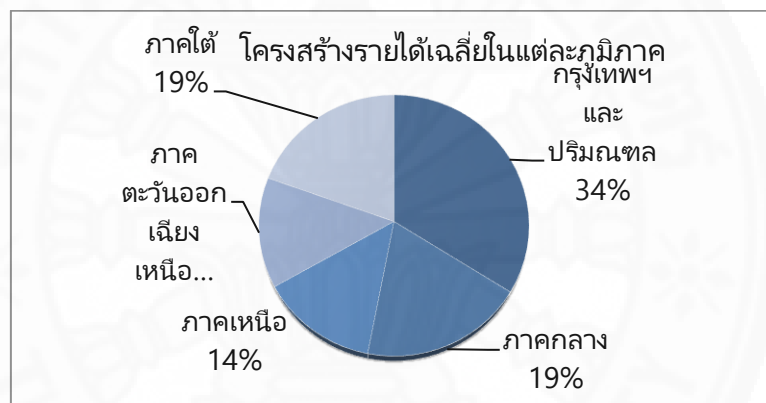
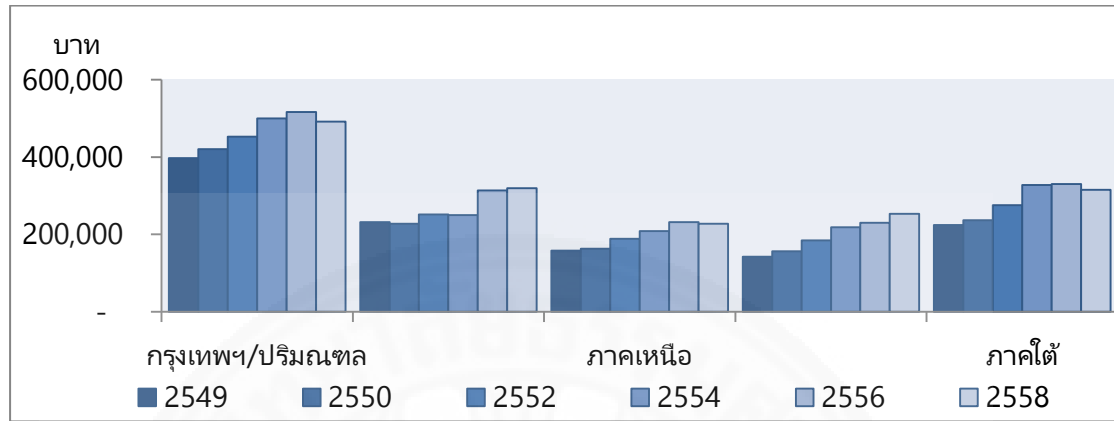
หมายเหตุ : ^{1/} ในปี 2552 มีการเพิ่มทุนระยะที่ 2 ให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

^{2/} ในปี 2556 มีการเพิ่มทุนระยะที่ 3 ให้แก่กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

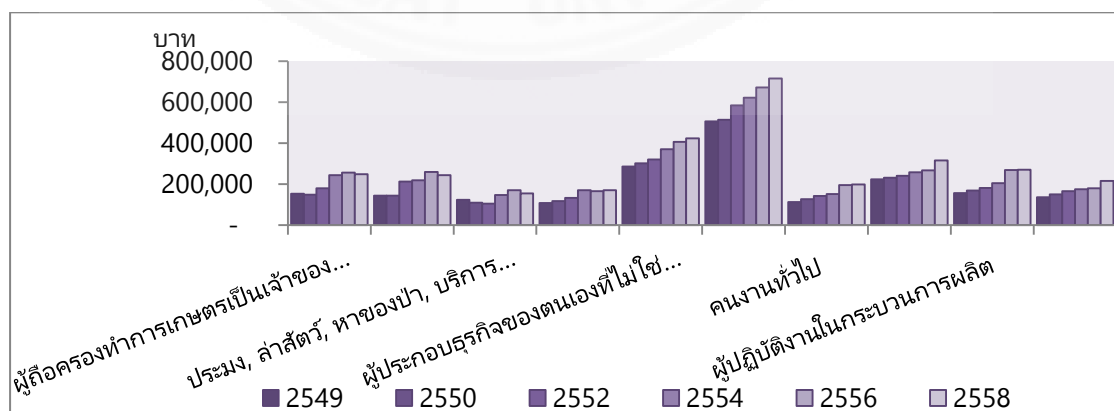
1) รายได้

จากภาพที่ 3.6 รายได้ของภาคครัวเรือนที่จำแนกเป็นรายภูมิภาค พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกภูมิภาค โดยครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปี สูงสุดอยู่ในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑล ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 34 ของรายได้เฉลี่ยต่อเดือนรวมของ ภาคครัวเรือนไทย รองลงมาเป็นภาคกลางและภาคใต้ที่มีระดับรายได้เฉลี่ยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 19 ของรายได้เฉลี่ยต่อปีรวมของภาคครัวเรือนไทย ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีระดับ รายได้เฉลี่ยต่ำที่สุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14 ของรายได้เฉลี่ยต่อปีรวมของภาคครัวเรือนไทย และ เมื่อพิจารณารายได้ของภาคครัวเรือนที่จำแนกเป็นรายอาชีพ ภาพที่ 3.7 พบว่า หัวหน้าครัวเรือนที่ ประกอบอาชีพวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหารมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงที่สุด รองลงมาเป็นหัวหน้า

ครัวเรือนอาชีพผู้ประกอบการของตนเองที่ไม่ใช่เกษตรกร ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ
 คนงานเกษตร ประมง และคนงานทั่วไปมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำที่สุด

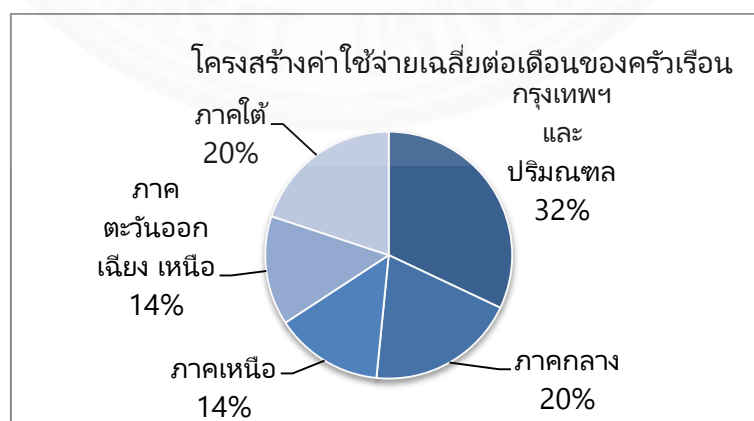
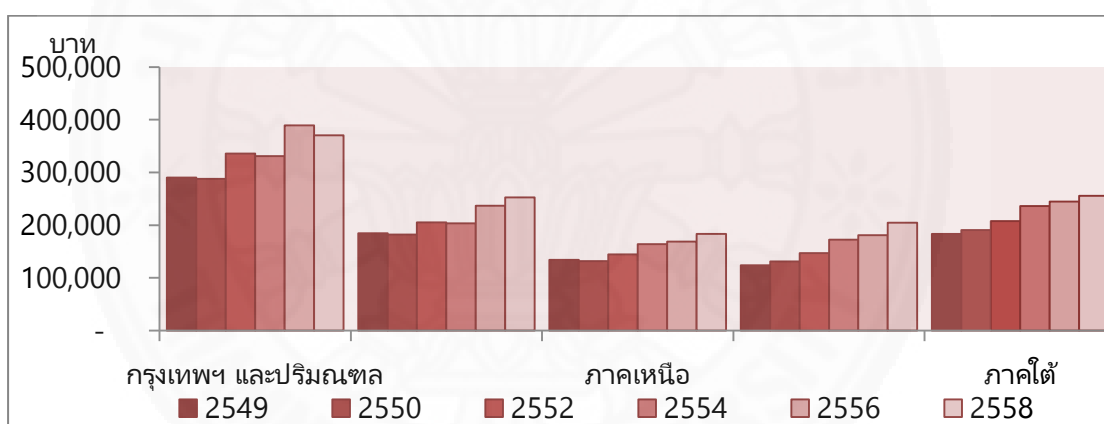
ภาพที่ 3.6 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย และโครงสร้างรายได้เฉลี่ย จำแนกตามภูมิภาค ปี 2549-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

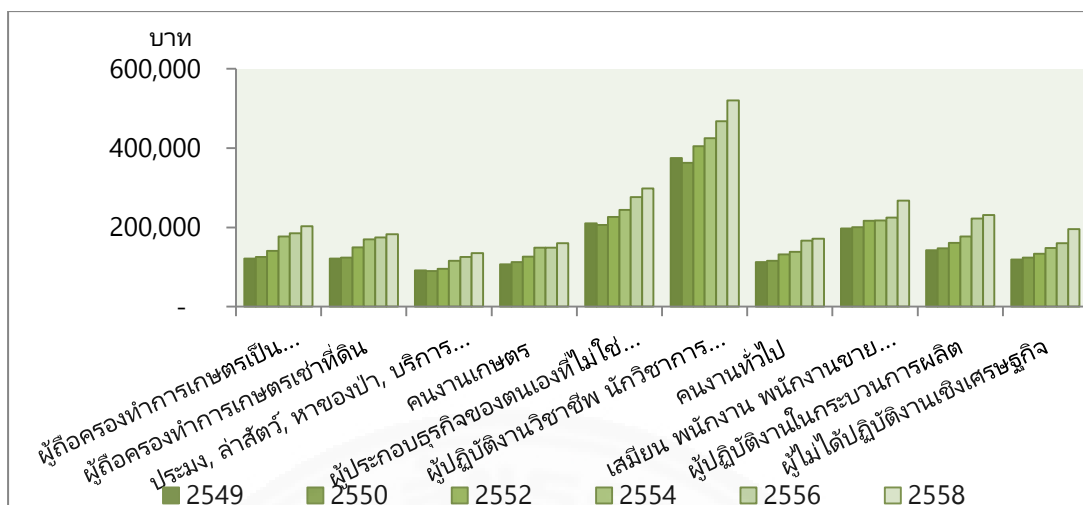
ภาพที่ 3.7 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน ปี 2549-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

2) ค่าใช้จ่าย

ค่าใช้จ่ายของภาคครัวเรือนที่จำแนกเป็นรายภูมิภาค (ภาพที่ 3.8) พบว่า ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในทุกภูมิภาค โดยครัวเรือนในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑลมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีสูงสุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีรวมของภาคครัวเรือนไทย รองลงมาเป็นภาคกลางและภาคใต้ที่มีระดับค่าใช้จ่ายเฉลี่ยคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 20 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีรวมของภาคครัวเรือนไทย ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีระดับค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่ำที่สุด คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 14 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีรวมของภาคครัวเรือนไทย และเมื่อพิจารณาค่าใช้จ่ายของภาคครัวเรือนที่จำแนกเป็นรายอาชีพ (ภาพที่ 3.9) พบว่า หัวหน้าครัวเรือนอาชีพวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหารมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีสูงที่สุด รองลงมาคืออาชีพผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพคนงานเกษตรประมง คนงานทั่วไปมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีต่ำที่สุด

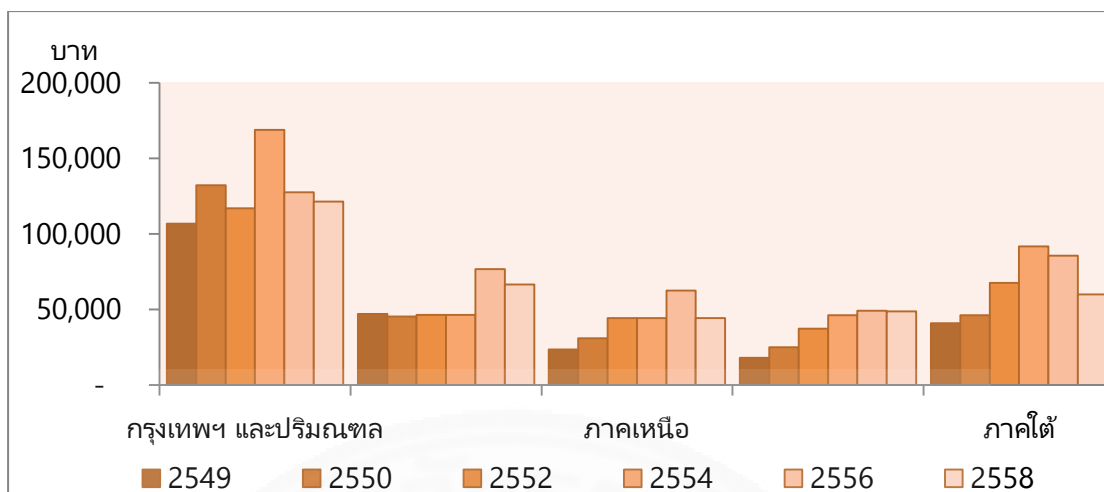

ภาพที่ 3.8 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนไทย และโครงสร้างค่าใช้จ่ายเฉลี่ย จำแนกตามภูมิภาค ปี 2549-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3.9 ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน ปี 2549-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หากพิจารณาผลต่างระหว่างรายได้และค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือน (รายได้ต่อปี-ค่าใช้จ่ายต่อปี) หรือส่วนเกินของค่าใช้จ่าย ซึ่งจำแนกตามภูมิภาค ในปี 2549-2558 พบว่าครัวเรือนในทุกภูมิภาคมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ โดยครัวเรือนที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคใต้มีส่วนเกินของค่าใช้จ่ายสูงกว่าครัวเรือนอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ เนื่องจากการมีระดับรายได้ที่สูงกว่า อย่างไรก็ตาม พบว่า ส่วนเกินค่าใช้จ่ายของครัวเรือนกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคใต้มีแนวโน้มลดลง ในปี 2556 เป็นต้นมา สะท้อนว่าครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายต่อปีเพิ่มขึ้นมากกว่ารายได้ต่อปี ซึ่งหากเป็นเช่นนี้ไปเรื่อยๆ ทำให้โอกาสที่รายได้จะไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพมีสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม ในปี 2558 พบว่า ส่วนเกินค่าใช้จ่ายของครัวเรือนกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคใต้ยังคงอยู่ในระดับสูงกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ดังนั้นจึงมีความน่าเป็นห่วงน้อยกว่าครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ซึ่งมีส่วนเกินค่าใช้จ่ายอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนประมาณ 50,000 บาทต่อปี ทำให้มีโอกาสที่จะมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพสูงกว่าครัวเรือนที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑล และด้วยเหตุนี้ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีความเสี่ยงที่จะมีสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้สูงกว่าครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคใต้ (ตารางที่ 3.2) นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า การที่ครัวเรือนในทุกภูมิภาคมีส่วนเกินของค่าใช้จ่ายสูง นั่นคือมีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ แต่กลับมีการเป็นหนี้ในทุกภูมิภาค ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมของครัวเรือนจึงไม่ใช่การกู้ยืมเงินเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน แต่อาจเป็นไปได้ว่าครัวเรือนกู้ยืมเพื่อนำไปใช้ซื้อสินทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น บ้าน ที่ดิน รถยนต์ เป็นต้น

ภาพที่ 3.10 ส่วนต่างระหว่างรายได้กับค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือนไทย จำแนกตามภูมิภาค ปี 2549-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

3) มูลค่าหนี้

เมื่อพิจารณาภาพรวมการเป็นหนี้ของภาคครัวเรือนไทยถึงแม้ว่าสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ต่อครัวเรือนทั่วประเทศมีแนวโน้มลดลง แต่หากพิจารณามูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนกลับพบว่า ครัวเรือนไทยมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นเช่นเดียวกับรายได้และค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น (ตารางที่ 3.4) โดยหากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจในช่วงปี 2549-2558 ในระดับประเทศ (ตารางที่ 3.5) พบว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นที่ร้อยละ 15.44 ในปี 2552 และร้อยละ 20.89 และปี 2556 และเมื่อพิจารณาในระดับภาค จะเห็นว่าครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑล มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับ ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาเดียวกันนั้น ครัวเรือนในแต่ละภูมิภาคมีอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าการก่อหนี้ของครัวเรือนมาจากปัจจัยที่แตกต่างกันด้วย

จากข้อมูลอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่แตกต่างกันได้สะท้อนให้เห็นถึงการเพิ่มขึ้นหรือลดลงของหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกัน โดยจะเห็นได้ว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในปี 2552 นั้นส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนกรุงเทพฯ/ปริมณฑลที่ร้อยละ 32.04 ต่อปี และครัวเรือนภาคกลางที่ร้อยละ 17.41 ต่อปี และเมื่อพิจารณาอาชีพหัวหน้าครัวเรือน (ตารางที่ 3.5) พบว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในปี 2552 ส่วนใหญ่มาจากการเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต ซึ่งมีหนี้เพิ่มขึ้นร้อยละ 33.68 ต่อปี และครัวเรือนอาชีพผู้ประกอบการธุรกิจของตนเอง

ที่ไม่ใช่การเกษตรมีหนี้เพิ่มขึ้นร้อยละ 18.74 ต่อปี โดยหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้นอาจมีสาเหตุมาจากเศรษฐกิจที่มีอัตราการเติบโตต่ำ (เทียบกับปี 2550 เติบโตที่ร้อยละ 0.97 ต่อปีในปี 2552) ซึ่งในทางทฤษฎีผลจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจะกระทบรายได้มากกว่ากระทบการบริโภคของครัวเรือน เนื่องจากครัวเรือนพยายามรักษาระดับการบริโภคในระดับที่เคยเป็น (Consumption Smoothing) โดยในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำหรือรายได้ชะลอตัวจะทำให้ครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มขึ้นตามแนวคิดของ Angus Deaton (1988)

สำหรับในปี 2556 จะเห็นว่าเศรษฐกิจมีการเติบโตทางสูงขึ้นจากปี 2554 ที่มีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 8.40 ต่อปี เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.13 ต่อปี และหนี้ครัวเรือนมีการขยายตัวสูงขึ้นจากปี 2554 ที่มีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 0.15 ต่อปี เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.13 ต่อปี ในปี 2556 โดยหนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดดนี้มาจากการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑล ที่มีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 35.44 ต่อปี และหนี้ครัวเรือนภาคกลางที่มีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 33.36 ต่อปี ซึ่งเมื่อพิจารณาอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน พบว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพคนงานทั่วไปมีการเติบโตของมูลค่าหนี้เฉลี่ยเพิ่มสูงที่สุด (ร้อยละ 122.87 ต่อปี) รองลงมาคือหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต (ร้อยละ 58.48 ต่อปี) และอาชีพผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร (ร้อยละ 33.05 ต่อปี) อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในปี 2556 สาเหตุส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากผลของโครงการค้ำชีพสำหรับการรถยนต์คันแรก (ระหว่างวันที่ 16 กันยายน 2554 จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555) สร้างแรงจูงใจให้ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคกลางมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในปี 2558 ท่ามกลางการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ร้อยละ 3.67 ต่อปี หนี้ภาคครัวเรือนมีอัตราการเติบโตลดลงที่ร้อยละ 0.12 ต่อปี กรุงเทพฯ/ปริมณฑล และภาคกลางมีหนี้ครัวเรือนลดลง ขณะที่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง (ร้อยละ 6.05 ต่อปี ร้อยละ 7.61 ต่อปี และร้อยละ 17.12 ต่อปี ตามลำดับ) และเมื่อพิจารณาอาชีพหัวหน้าครัวเรือน พบว่า หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน คนงานเกษตร เสมียน/พนักงาน/พนักงานขายและให้บริการ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการเติบโตของรายได้ที่ลดลงในปี 2558 โดยเฉพาะหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดิน ทำให้ครัวเรือนมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น (ภาคผนวก ก และ ข)

ตารางที่ 3.5 การเติบโตทางเศรษฐกิจ และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามภาค ปี 2549-2558

ปี/ ภาค	การเติบโตทางเศรษฐกิจ		ทั่วประเทศ		กรุงเทพฯ และ ปริมณฑล		กลาง		เหนือ		ตะวันออกเฉียงเหนือ		ใต้	
	GDP ^{1/} (ล้านบาท)	% Δ GDP	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้ เฉลี่ย
2549	7,188,838		116,585		155,212		113,475		114,201		101,882		114,179	
2550	7,579,558	5.44	116,681	0.08	151,168	-2.61	112,342	-1.00	110,702	-3.06	105,006	3.07	118,525	3.81
2552	7,653,432	0.97	134,699	15.44	199,608	32.04	131,902	17.41	119,726	8.15	118,308	12.67	127,220	7.34
2554	8,296,548	8.40	134,900	0.15	202,157	1.28	109,168	-17.24	122,454	2.28	137,663	16.36	110,723	-12.97
2556	9,136,861	10.13	163,087	20.89	273,795	35.44	145,588	33.36	137,059	11.93	149,307	8.46	139,931	26.38
2558	9,472,101	3.67	163,276	0.12	171,837	-37.24	142,056	-2.43	145,346	6.05	160,675	7.61	163,892	17.12

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ 1/ หมายถึง มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศที่แท้จริง (Chain Volume Measures) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 3.6 มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน ปี 2549-2558

อาชีพ/ปี	2549	2550		2552		2554		2556		2558	
	หนี้เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้เฉลี่ย	หนี้เฉลี่ย	% Δ หนี้เฉลี่ย
ผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน	74,309	84,922	14.28	91,969	8.30	104,788	13.94	118,512	13.10	125,917	6.25
ผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน	92,542	104,956	13.41	121,301	15.57	120,601	-0.58	147,498	22.30	139,167	-5.65
ประมง/ล่าสัตว์/บริการทางการเกษตร	41,990	40,159	-4.36	37,798	-5.88	47,005	24.36	60,207	28.09	564,10	-6.31
คนงานเกษตร	38,418	38,195	-0.58	41,430	8.47	42,474	2.52	42,613	0.33	520,46	22.14
ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่ การเกษตร	199,667	167,480	-16.12	198,869	18.74	180,128	-9.42	239,659	33.05	231,216	-3.52
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ/บริหาร	339,410	367,437	8.26	421,672	14.76	452,167	7.23	546,174	20.79	456,115	-16.49
คนงานทั่วไป	27,064	37,192	37.42	33,639	-9.55	28,154	-16.31	62,746	122.87	348,42	-44.47
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและ ให้บริการ	110,590	109,745	-0.76	122,294	11.43	121,333	-0.79	126,833	4.53	150,266	18.48
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต	48,666	45,445	-6.62	60,749	33.68	64,095	5.51	101,575	58.48	942,39	-7.22
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	51,602	51,217	-0.75	45,251	-11.65	60,607	33.94	61,788	1.95	769,73	24.58

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

จากการพิจารณารายได้ ค่าใช้จ่าย และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (ภาคผนวก ก และ ข) พบว่ามูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงในครัวเรือนที่มีรายได้และค่าใช้จ่ายต่อปีสูง เช่น ครัวเรือนกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคกลาง และหัวหน้าครัวเรือนที่ประกอบอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร ทั้งนี้ เนื่องมาจากสถาบันการเงินที่ให้กู้หรือเจ้าหนี้จะมีความเชื่อมั่นกับครัวเรือนที่มีสินทรัพย์เป็นหลักประกัน และมีระดับรายได้ที่สามารถจ่ายคืนหนี้ได้ ทำให้ครัวเรือนที่มีระดับรายได้สูงสามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อได้ง่ายกว่าครัวเรือนที่มีรายได้น้อย ดังนั้นหนี้กับรายได้จึงมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับการศึกษาของ Sebastian Barnes and Gerry Young (2003) และ Guy Debelle (2004) ซึ่งพบว่า กลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะมีหนี้สินน้อยที่สุด ส่วนกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูง ซึ่งมักมีความมั่งคั่งมาก (ทรัพย์สินมาก) จะมีหนี้โดยรวมจำนวนมากกว่า เพราะครัวเรือนที่มีรายได้น้อยจะถูกจำกัดจำนวนการกู้ยืม ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีข้อจำกัดน้อยลง นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาอัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้และมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดิน และอาชีพประมง/ล่าสัตว์/หาของป่า/บริการทางการเกษตร มีรายได้ต่อปีค่อนข้างผันผวนเมื่อเทียบกับอาชีพอื่น ๆ อาทิเช่น ในปี 2554 รายได้ของหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินมีอัตราการเติบโตที่ร้อยละ 35.73 ต่อปี และลดลงเป็นร้อยละ 2.96 ต่อปี ในปี 2558 สะท้อนให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรมีโอกาสสูงในการก่อหนี้เพิ่มในอนาคต ทั้งนี้ อัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่าหัวหน้าครัวเรือนในแต่ละอาชีพมีอัตราการเปลี่ยนแปลงของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนในแต่ละปีแตกต่างกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในอาชีพต่าง ๆ เกิดจากสาเหตุที่แตกต่างกัน อาทิเช่น หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรและผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตมีหนี้เพิ่มสูงขึ้นในปี 2552 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจโลก ทำให้เศรษฐกิจไทยมีการเติบโตต่ำ ครัวเรือนมีการก่อหนี้เพื่อรักษาการบริโภคหรือใช้จ่ายเงินหมุนเวียนในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าในปี 2558 หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรและผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตมีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนลดลงเช่นเดียวกับหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน ประมง ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร คนงานทั่วไป และผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต ขณะที่หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดิน คนงานเกษตร เสมียน พนักงานขายและให้บริการ และผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ กลับมีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหัวหน้าครัวเรือนอาชีพทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งมีอัตราการเติบโตของหนี้เพิ่มขึ้นในทุกปี สะท้อนให้เห็นว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพนี้มีการสะสมหนี้สูงกว่าครัวเรือนอาชีพอื่น ๆ และนำไปสู่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ที่สูงซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

3.2 รูปแบบการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทย

สำหรับรูปแบบการเป็นหนี้ของครัวเรือนไทยนั้น จะพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม เพื่อให้ทราบว่าครัวเรือนไทยมีการกู้ยืมไปใช้เพื่อทำอะไร และมีการกู้เงินจากแหล่งไหนบ้าง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม

เมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือนในช่วงปี 2549-2558 (ตารางที่ 3.6) พบว่า เงินกู้ยืมส่วนใหญ่ใช้ไปกับการซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ส่วนเงินกู้ยืมที่เหลือนำไปใช้เพื่อใช้ในการทำธุรกิจ ทำการเกษตร และมีเพียงร้อยละ 1-3 ของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนที่ใช้เพื่อการศึกษา และเมื่อเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมในช่วงปี 2549-2558 จะพบว่า ครัวเรือนมีแนวโน้มที่จะนำเงินกู้มาใช้จ่ายเพื่อซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน และใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ในขณะที่การกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในด้านอื่น ๆ มีแนวโน้มลดลง

ตารางที่ 3.7 วัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือนทั่วประเทศ พ.ศ. 2549-2558

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม		ใช้ซื้อ/ เช่าซื้อ บ้านและ/ หรือที่ดิน	ใช้ใน การศึกษา	ใช้จ่าย อุปโภค บริโภค อื่นๆ ใน ครัวเรือน	ใช้ในการ ทำธุรกิจ	ใช้ในการ ทำ การเกษตร	อื่นๆ ^{1/}	รวม
2549	บาท	39,298	3,982	32,156	21,368	16,507	3,274	116,585
	ร้อยละ	33.71	3.42	27.58	18.33	14.16	2.81	100
2550	บาท	36,508	3,130	38,909	16,766	17,711	3,657	116,681
	ร้อยละ	31.29	2.68	33.35	14.37	15.18	3.13	100
2552	บาท	46,253	3,545	41,470	21,893	19,085	2,454	134,699
	ร้อยละ	34.34	2.63	30.79	16.25	14.17	1.82	100
2554	บาท	45,898	2,726	50,964	13,912	19,392	2,008	134,900
	ร้อยละ	34.02	2.02	37.78	10.31	14.38	1.49	100

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 3.7 วัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือนทั่วประเทศ พ.ศ. 2549-2558 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม		ใช้ซื้อ/ เช่าซื้อ บ้านและ/ หรือที่ดิน	ใช้ใน การศึกษา	ใช้จ่าย อุปโภค บริโภค อื่นๆ ใน ครัวเรือน	ใช้ในการ ทำธุรกิจ	ใช้ในการ ทำ การเกษตร ร	อื่นๆ ^{1/}	รวม
2556	บาท	60,061	2,413	59,876	17,061	21,945	1,731	163,087
	ร้อยละ	36.83	1.48	36.71	10.46	13.46	1.06	100
2558	บาท	54,374	1,959	65,960	16,981	22,859	1,143	163,276
	ร้อยละ	33.30	1.2	40.40	10.4	14.00	0.7	100

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ: หนึ่งอื่นๆ ได้แก่ หนึ่งจากการค้าประกันบุคคลอื่น หนึ่งค่าปรับหรือจ่ายชดเชยค่าเสียหาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาวัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือน โดยจำแนกตามภาค พ.ศ. 2558 (ตารางที่ 3.8) พบว่า รูปแบบการใช้จ่ายเงินกู้มีความแตกต่างกัน คือ ครัวเรือนในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑล ซึ่งเป็นภาคที่มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุดนั้น นำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ในขณะที่ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้สูงที่สุด (ตามลำดับ) นำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ทำให้จำเป็นต้องมีการกู้ยืมเงิน แต่สิ่งที่น่าเป็นกังวลคือ สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ส่วนใหญ่อยู่ในภูมิภาคที่มีรายได้น้อย และนำเงินกู้ยืมไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือนซึ่งไม่ได้ทำให้เกิดผลตอบแทนในอนาคต เพียงแต่ช่วยรักษาระดับการบริโภคในปัจจุบันเท่านั้น

ตารางที่ 3.8 วัตถุประสงค์การกู้ยืมของครัวเรือน จำแนกตามภาค พ.ศ. 2558

วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม		ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน	ใช้ในการศึกษา	ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือน	ใช้ในการทำธุรกิจ	ใช้ในการทำการเกษตร	อื่น ๆ	รวม
ทั่วประเทศ	บาท	54,374	1,901	65,960	17,067	22,902	1,072	163,276
	ร้อยละ	33.30	1.16	40.40	10.45	14.03	0.66	100.00
กรุงเทพฯ/ปริมณฑล	บาท	131,794	892	55,464	12,940	1,056	1,195	203,341
	ร้อยละ	64.81	0.44	27.28	6.36	0.52	0.59	100.00
กลาง	บาท	38,978	971	60,050	13,969	16,446	305	130,719
	ร้อยละ	29.82	0.74	45.94	10.69	12.58	0.23	100.00
เหนือ	บาท	28,715	1,995	56,010	22,625	36,103	420	145,868
	ร้อยละ	19.69	1.37	38.40	15.51	24.75	0.29	100.00
ตะวันออกเฉียงเหนือ	บาท	34,809	2,982	80,971	17,499	38,597	1,500	176,358
	ร้อยละ	19.74	1.69	45.91	9.92	21.89	0.85	100.00
ใต้	บาท	34,395	2,730	75,874	20,109	17,826	2,210	153,144
	ร้อยละ	22.46	1.78	49.54	13.13	11.64	1.44	100.00

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

3.2.2 แหล่งเงินกู้

ครัวเรือนก่อกำหนดหนี้จากแหล่งเงินกู้ 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งเงินกู้ในระบบ เช่น ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สถาบันการเงินอื่นที่อยู่ภายใต้การกำกับของธนาคารแห่งประเทศไทย และ 2) แหล่งเงินกู้นอกระบบ เช่น นายทุน พ่อค้า ญาติ เพื่อนบ้าน ทั้งนี้ ในช่วงปี 2543-2558 (ตารางที่ 3.9) พบว่า มูลค่าหนี้ครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นการก่อกำหนดในระบบและมีแนวโน้มที่จะเป็นหนี้ในระบบเพิ่มขึ้น จากในปี 2543 ครัวเรือนมีหนี้ในระบบร้อยละ 80 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 98 ในปี 2558 ในขณะที่การเป็นหนี้นอกระบบของครัวเรือนมีแนวโน้มลดลง โดยส่วนหนึ่งสืบ

เนื่องมาจากการที่รัฐบาลมีนโยบายแก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบของประชาชน² (ตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา) โดยมีการดำเนินการผลักดันให้ประชาชนที่เป็นหนี้ในระบบเปลี่ยนหนี้ดังกล่าวเป็นหนี้ในระบบเพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายในส่วนของดอกเบี้ยเงินกู้ของประชาชน โดยการเปิดโอกาสให้เข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบสถาบันการเงินในเครือข่ายของรัฐได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงหนี้ของครัวเรือนบางส่วนโดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย อาจมีทั้งหมดที่มาจากสถาบันการเงินในระบบ (รวม non-bank) และนอกระบบ เนื่องจากครัวเรือนกลุ่มดังกล่าวอาจไม่สามารถกู้เงินในสถาบันการเงินในระบบได้ เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอหรือไม่แน่นอน รวมถึงขาดหลักประกันในการกู้เงิน จึงทำให้ครัวเรือนยังมีการก่อหนี้ในระบบอยู่ นอกจากนี้ จะเห็นว่ามูลค่าหนี้เฉลี่ยของครัวเรือนไม่ได้ลดลงแต่กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

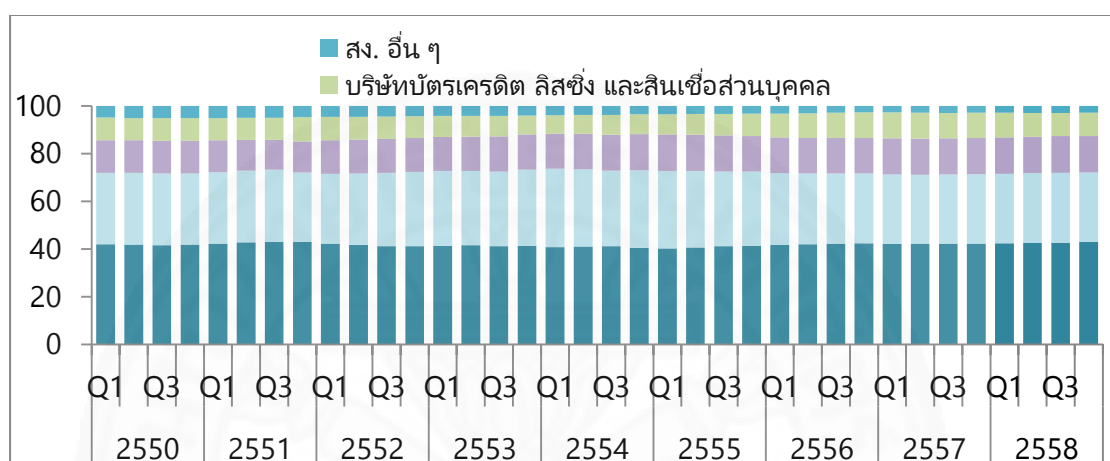
ตารางที่ 3.9 แหล่งเงินกู้ของครัวเรือน พ.ศ. 2543-2558

พ.ศ.	หนี้ในระบบ (บาท)	สัดส่วนหนี้ในระบบต่อหนี้เฉลี่ยของครัวเรือน	หนี้นอกระบบ (บาท)	สัดส่วนหนี้ในระบบต่อหนี้เฉลี่ยของครัวเรือน	หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)
2543	54,724.0	0.80	13,681	0.20	68,405
2545	66,483	0.81	16,002	0.19	82,485
2547	87,704	0.84	16,867	0.16	104,571
2549	108,304	0.93	8,280	0.07	116,585
2550	109,826	0.94	6,855	0.06	116,681
2552	127,715	0.95	6,984	0.05	134,699
2554	130,930	0.97	3,970	0.03	134,900
2556	159,816	0.98	3,271	0.02	163,087
2558	160,012	0.98	3,264	0.02	163,276

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

² ผลการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาหนี้สินนอกระบบของประชาชน ผ่าน ธ.ก.ส. ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2559 มีผู้ได้รับการช่วยเหลือแล้วจำนวน 39,978 ราย มูลค่ารวม 3,896 ล้านบาท ส่วน ธ.ออมสิน โดย ณ วันที่ 28 พฤษภาคม 2559 มีผู้ได้รับการช่วยเหลือแล้วจำนวน 4,437 ราย มูลค่ารวม 758.72 ล้านบาท (สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง, 2559)

จากมูลค่าหนี้ภาคครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น และหนี้ครัวเรือนใหญ่เป็นการกู้ยืมผ่านสถาบันการเงินในระบบนั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาสถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน จะพบว่าธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งเงินกู้หลัก รองลงมาเป็นการกู้ยืมจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจ หรือ SFIs (Specialized Financial Institutions) สหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทบัตรเครดิต ลิสซิ่ง และสินเชื่อส่วนบุคคล และสถาบันการเงินอื่น ๆ ตามลำดับ (ภาพที่ 3.11)

ภาพที่ 3.11 แหล่งเงินกู้ในระบบ พ.ศ. 2550-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ : 1) ธ.พ. ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์จดทะเบียนในประเทศ (ไม่รวมสาขาที่อยู่ต่างประเทศ) สาขานานาชาติต่างประเทศที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย และกิจการวิเทศธนกิจ

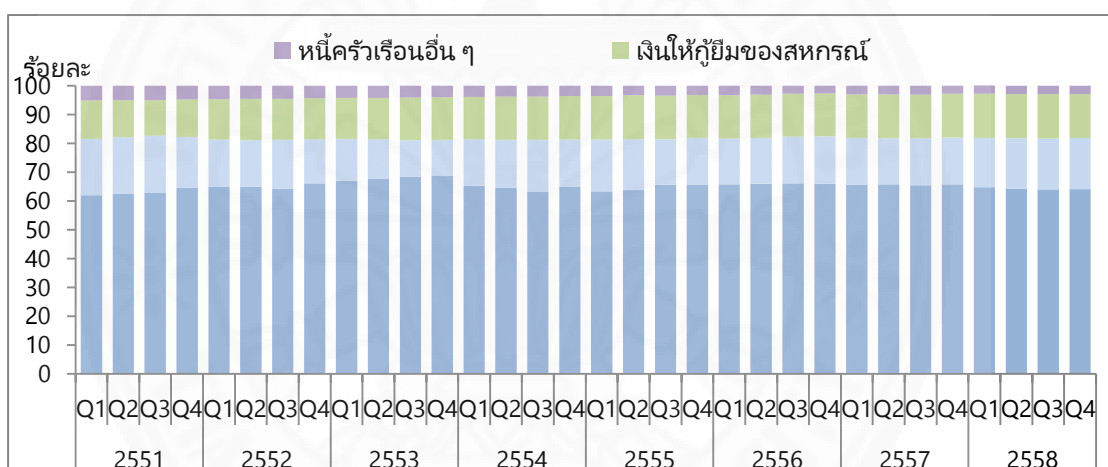
2) SFIs ประกอบด้วย ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย และ ธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย

3) สง. อื่น ๆ ประกอบด้วย บริษัทเงินทุนและบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ บริษัทประกันชีวิต บริษัทประกันภัยและประกันวินาศภัย บริษัทหลักทรัพย์ ธุรกิจบริหารสินทรัพย์สถาบันการเงิน บริษัทบริหารสินทรัพย์ และบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทย ไร่รับจำนำ กองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนา ระบบสถาบันการเงิน กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ บรรษัทตลาดรองสินเชื่อที่อยู่อาศัย และ บรรษัทประกันสินเชื่ออุตสาหกรรมขนาดย่อม

3.2.3 ประเภทสินเชื่อสถาบันการเงินในระบบ

สถาบันการเงินในระบบที่ให้เงินกู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน จำแนกสินเชื่อออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สินเชื่อเพื่อธุรกิจ และสินเชื่อเพื่ออุปโภคบริโภค ทั้งนี้ สินเชื่อสถาบันการเงินซึ่งให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อเพื่ออุปโภคบริโภค และหากพิจารณาเฉพาะสินเชื่อเพื่ออุปโภค

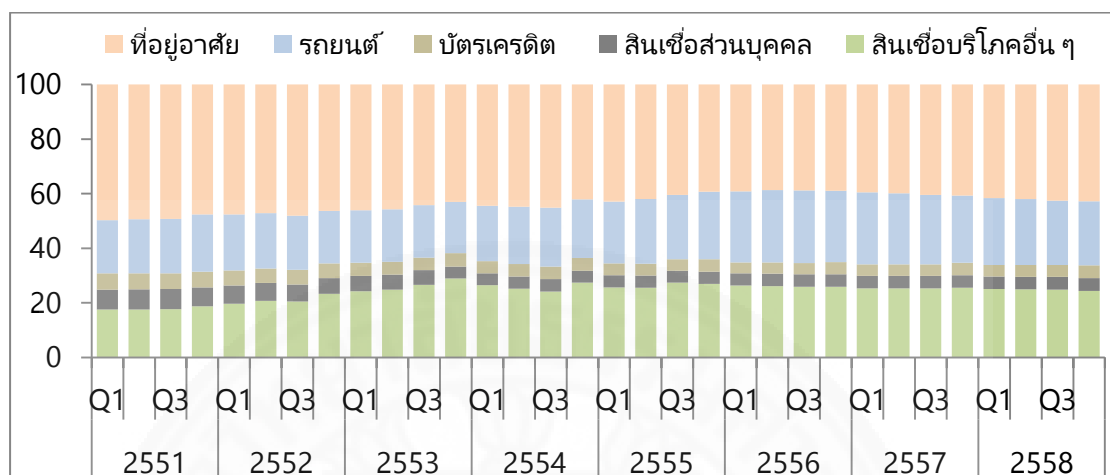
บริโภคตามการจำแนกประเภทสินค้าออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) สินเชื่อเพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าคงทน (Durable Goods) หรือสินเชื่อเพื่อลงทุนในสินทรัพย์ อาทิเช่น สินเชื่อเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย รถยนต์/รถจักรยานยนต์ เป็นต้น และ 2) สินเชื่อเพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าทั่วไป (Non-Durable Goods) อาทิเช่น สินเชื่อเพื่อการบริโภคทั่วไปผ่านสินเชื่อบัตรเครดิต หรือสินเชื่อส่วนบุคคล เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนที่จัดทำโดยธนาคารแห่งประเทศไทย พบว่า ครัวเรือนกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในระบบ เพื่อนำไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในสินค้าคงทนหรือลงทุนในสินทรัพย์ อาทิเช่น ซื้อที่อยู่อาศัย รถยนต์/รถจักรยานยนต์ ประมาณร้อยละ 60 ของเงินกู้ยืมทั้งหมด และเป็นการกู้ยืมเพื่อทำธุรกิจ ประมาณร้อยละ 20 ของเงินกู้ยืมทั้งหมด ส่วนที่เหลือประมาณร้อยละ 20 ของเงินกู้ยืม เป็นเงินให้กู้ยืมของสหกรณ์และหนี้ครัวเรือนอื่นๆ ที่ไม่สามารถจำแนกประเภทสินเชื่อได้ (ภาพที่ 3.12)

ภาพที่ 3.12 ประเภทของสินเชื่อที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้ หนี้ภาคครัวเรือนยังสามารถพิจารณาตามวัตถุประสงค์การใช้สินเชื่อประเภทต่าง ๆ โดยพิจารณาตามสินเชื่อที่สามารถแยกรายละเอียดได้ จะเห็นว่า สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ของหนี้สินภาคครัวเรือนทั้งหมด รองลงมาคือสินเชื่อรถยนต์ บัตรเครดิต และสินเชื่อส่วนบุคคล ตามลำดับ (สินเชื่อบริโภคอื่น ๆ นั้นไม่สามารถแยกรายละเอียดได้) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม (ตารางที่ 3.7) ที่แสดงให้เห็นว่าครัวเรือนส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อใช้ซื้อ /เช่าซื้อที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าวัตถุประสงค์การใช้สินเชื่อส่วนใหญ่ (สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยและสินเชื่อรถยนต์) เป็นการซื้อสินทรัพย์ และเป็นสินเชื่อที่มีหลักประกัน จึงมีความเสี่ยงต่อระบบสถาบันการเงินไม่สูงมากนัก ในขณะที่สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ เป็นกลุ่มสินเชื่อที่มีความเสี่ยง

ค่อนข้างสูง เนื่องจากเป็นสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน แต่มีเพียงสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับหนี้ภาคครัวเรือนทั้งหมด (ภาพที่ 3.13)

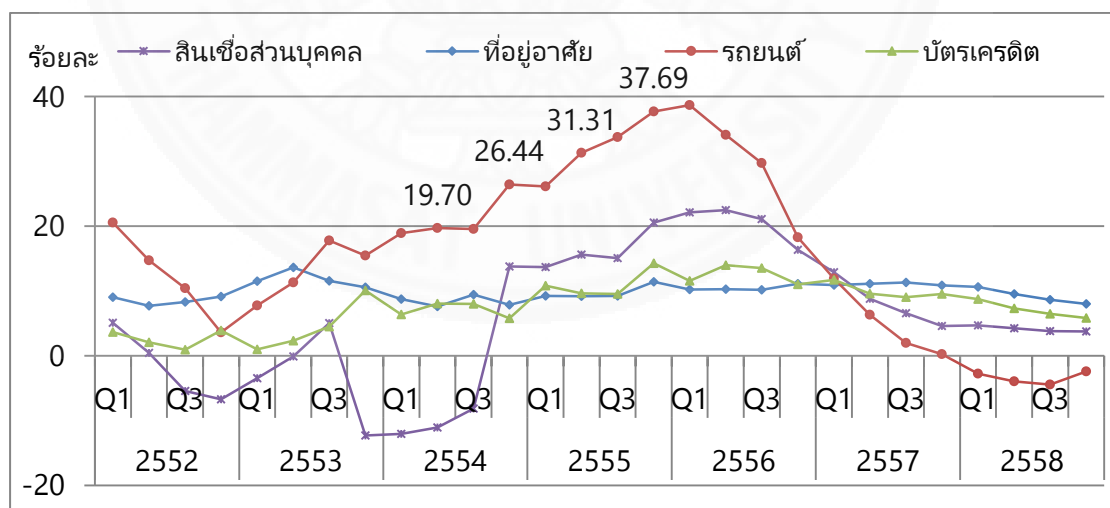

ภาพที่ 3.13 สินเชื่ออุปโภคบริโภคที่ให้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาคครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในช่วงที่ผ่านมา หากพิจารณาตามวัตถุประสงค์การใช้สินเชื่อประเภทต่าง ๆ จะเห็นว่า หนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นเป็นผลมาจากการขยายตัวของสินเชื่อรถยนต์มากที่สุด รองลงมาคือ สินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต ส่วนสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยมีการขยายตัวในระดับต่ำ ทั้งนี้ สาเหตุการขยายตัวของสินเชื่อรถยนต์เพิ่มสูงขึ้น เนื่องมาจากผลของมาตรการค้ำประกันสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก ที่เป็นการสนับสนุนให้ครัวเรือนเป็นหนี้เพิ่มขึ้น โดยการซื้อผ่านสินเชื่อรถยนต์ โดยเมื่อพิจารณาภาพที่ 3.14 จะเห็นว่าสินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นในช่วงที่ดำเนินนโยบายค้ำประกันสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก คือ ระหว่างวันที่ 16 กันยายน 2554 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555 ซึ่งในไตรมาสที่ 2 ปี 2554 ก่อนเริ่มมาตรการค้ำประกันสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก สินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีอัตราการขยายตัวอยู่ที่ร้อยละ 19.70 เมื่อเริ่มโครงการ คือ ไตรมาสที่ 3 แต่ผลการขยายตัวชัดเจนในไตรมาสที่ 4 สินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีอัตราการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 26.44 และต่อมาเมื่อโครงการดำเนินไปได้ช่วงเวลาหนึ่ง ประเทศไทยก็ประสบกับภาวะอุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554–เดือนมกราคม พ.ศ. 2555 ส่งผลให้การดำเนินโครงการค้ำประกันสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรกต้องหยุดชะงักไปด้วย อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ภาวะอุทกภัยได้ผ่านพ้นไป รัฐบาลได้ประกาศให้มีมาตรการช่วยเหลือผู้ประสบภัยทั้งภาคประชาชนและภาคธุรกิจ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือมาตรการช่วยเหลือผู้ประสบภัยรถยนต์น้ำท่วมเพิ่มเติมลงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2555 โดยให้สิทธิผู้ประสบภัยที่รถยนต์คันเดิมได้รับความเสียหายจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ และไม่ได้รับการคุ้มครองจากบริษัทประกันภัยในทุกรณี สามารถยื่นเรื่องเพื่อขอรับเงินค้ำประกันจากการซื้อ

รถยนต์คันใหม่เพื่อทดแทนรถคันเดิมที่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมได้เช่นเดียวกับผู้ซื้อรถใหม่ตามมาตรการคืนภาษีรถยนต์คันแรก (จุฑารัตน์ สันทอง, 2556)

นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน สาเหตุอีกส่วนหนึ่งมาจากการขยายตัวของสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต ในช่วงปี 2555-2556 เนื่องมาจากผลกระทบจากการที่ประเทศไทยประสบกับภาวะอุทกภัยครั้งใหญ่ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554 – เดือนมกราคม พ.ศ. 2555 ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจของไทยในวงกว้าง ครัวเรือนได้รับความเดือนร้อนทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน ส่งผลให้ครัวเรือนมีความต้องการเงินสดในมือมากขึ้น หรืออาจมีปัญหาเรื่องสภาพคล่องหรือเงินทุนหมุนเวียนที่ต้องนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ต้องนำเงินในอนาคตมาใช้ล่วงหน้าเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าไปก่อน โดยสังเกตได้จากวัตถุประสงค์ของกู้ยืมในปี 2554 (ตารางที่ 3.7) มีการกู้ยืมเพื่อนำไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ ผลกระทบจากราคาข้าวและยางพาราที่ชะลอตัว ในปี 2556 ทำให้รายได้ในภาคเกษตรลดลง ส่งผลต่อความต้องการเงินสดในมือมากขึ้น รวมทั้งนโยบายขึ้นเงินเดือนให้แก่บุคลากรภาครัฐ เป็น 15,000 บาท สำหรับวุฒิปริญญาตรี (มีผลบังคับใช้ ปีที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2555 และปีที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2556) ทำให้กลุ่มผู้กู้สินเชื่อประเภทบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมีมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้หนี้ครัวเรือนปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะสินเชื่อส่วนบุคคลซึ่งมีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น (ภาพที่ 3.14)

ภาพที่ 3.14 การขยายตัวของสินเชื่ออุปโภคบริโภคที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน (เปรียบเทียบกับไตรมาสเดียวกันในปีที่ผ่านมา), จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

3.3 ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย

3.3.1 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (Debt to Income Ratio: DTI)

สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (คำนวณจากการนำมูลค่าหนี้ทั้งหมดของครัวเรือนหารด้วยรายได้ทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อปีต่อครัวเรือน) เป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนที่เป็นหนี้ในระดับประเทศ พบว่า ในปี 2558 ครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้ดีกว่าปี 2556 คือ จากที่มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีถึง 0.54 เท่าในปี 2556 ลดลงเหลือ 0.51 เท่าในปี 2558 (ตารางที่ 3.4) ดังนั้นการที่มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งตราบได้ที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้เฉลี่ยไม่เพิ่มขึ้นหรือมีแนวโน้มลดลง การเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจึงไม่น่ากังวลมากนัก เพราะครัวเรือนยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี

ในภาพรวมระดับประเทศ จะเห็นว่าสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ลดลงหรือครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้ดี อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ตามภูมิภาค ในช่วงปี 2543-2558 (ภาพที่ 3.13) พบว่า ครัวเรือนในเขตกรุงเทพ/ปริมณฑล และภาคกลาง ซึ่งเป็นภาคที่มีหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนอยู่ในระดับสูง แต่มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ และมีแนวโน้มลดลง สะท้อนถึงความสามารถในการชำระหนี้ดีขึ้น ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูงกว่าภาคอื่น ๆ และพบว่า ในช่วงปี 2556-2558 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ของภาคเหนือและภาคใต้มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น นั่นคือความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนที่ลดลง โอกาสในการผิดนัดชำระหนี้มีมากขึ้น และเป็นสิ่งที่ควรเฝ้าระวัง เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้มีสัดส่วนครัวเรือนเป็นหนี้ที่อยู่ในภาคเกษตรจำนวนมาก และมีวัตถุประสงค์ในการก่อหนี้เพื่อใช้ในการบริโภค (ตารางที่ 3.7) ทั้งนี้ เนื่องจากรายได้ภาคเกษตรต่ำ มักจะเกี่ยวเนื่องกับสภาพภูมิอากาศและปัจจัยที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ราคาข้าว ที่ผันแปรไปตามกลไกตลาด เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นว่าครัวเรือนที่มีหนี้ส่วนใหญ่มีรายได้อยู่ในระดับไม่สูงมากนัก สะท้อนได้ถึงความเสี่ยงในปัญหาหนี้ในภาคครัวเรือนยังกระจุกตัวในกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย ทำให้อาจมีความเสี่ยงต่อความสามารถในการชำระหนี้ได้ในอนาคต

ตารางที่ 3.10 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาค พ.ศ. 2549-2558

หน่วย: เท่า

ภาค/ปี	2549	2550	2552	2554	2556	2558
เฉลี่ยทั่วประเทศ	0.55	0.52	0.54	0.48	0.54	0.51
กรุงเทพฯ/ปริมณฑล	0.39	0.36	0.44	0.40	0.53	0.35
ภาคกลาง	0.49	0.49	0.52	0.44	0.46	0.45
ภาคเหนือ	0.72	0.68	0.63	0.59	0.59	0.64
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.72	0.67	0.64	0.63	0.65	0.63
ภาคใต้	0.51	0.50	0.46	0.34	0.42	0.52

ที่มา : คำนวณโดยผู้วิจัย

หากพิจารณาความสามารถในการชำระหนี้ตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน (ตารางที่ 3.11) พบว่าหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร ผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดิน มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูงกว่าอาชีพอื่น ๆ โดยหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูง เนื่องจากจากกลุ่มอาชีพเหล่านี้มีระดับรายได้สูง ทำให้มีความสามารถในการก่อหนี้ได้ในมูลค่าที่สูง ซึ่งเห็นได้จากมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงในกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้สูง (ตารางที่ 3.3 และภาพที่ 3.7) โดยตามหลักเกณฑ์ของสถาบันการเงินหรือผู้ให้กู้ มักจะใช้รายได้เป็นหลักประกันการกู้ยืมเงิน ทำให้ครัวเรือนที่มีรายได้สูงสร้างความเชื่อมั่น และมีความเสี่ยงด้านความสามารถชำระคิมน้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ทำให้สามารถก่อหนี้ได้ในมูลค่าที่สูงตามรายได้ ในขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ถึงแม้จะมีความต้องการกู้ยืมเงินสูง แต่มีความเสี่ยงที่ไม่สามารถชำระคิมนสูง ทำให้โอกาสในการก่อหนี้ได้ในมูลค่าที่ต่ำกว่ากลุ่มครัวเรือนรายได้สูง อย่างไรก็ตาม หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรมีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ที่มีแนวโน้มลดลงแสดงถึงความสามารถในการชำระหนี้ดีขึ้น

ส่วนหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดิน มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูงเช่นเดียวกัน และเป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ของกลุ่มนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สะท้อนความสามารถในการชำระหนี้ลดลงและมีโอกาสผิดนัดชำระหนี้สูง และเป็นกลุ่มอาชีพที่มีสัดส่วนคนเป็นหนี้มากที่สุด ส่วนกลุ่มอาชีพอื่น ๆ (ประมง คนงานเกษตร คนงานทั่วไป) ซึ่งมีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่ำและมีแนวโน้มที่ลดลง สะท้อนความสามารถในการชำระหนี้ดีขึ้นจึงไม่น่าเป็นห่วงมากนัก

ตารางที่ 3.11 สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีของครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน พ.ศ. 2549-2558

หน่วย: เท่า

อาชีพหัวหน้าครัวเรือน/ปี	2549	2550	2552	2554	2556	2558
เฉลี่ยทั่วประเทศ	0.55	0.52	0.54	0.48	0.54	0.51
ผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน	0.48	0.57	0.51	0.43	0.46	0.50
ผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน	0.64	0.73	0.57	0.55	0.57	0.57
ประมง, ล่าสัตว์, หาของป่า, บริการทางการเกษตร	0.34	0.36	0.36	0.32	0.35	0.36
คนงานเกษตร	0.35	0.33	0.31	0.25	0.26	0.30
ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร	0.70	0.55	0.62	0.49	0.59	0.55
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร	0.67	0.71	0.72	0.73	0.81	0.64
คนงานทั่วไป	0.24	0.29	0.24	0.18	0.32	0.17
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	0.49	0.47	0.51	0.47	0.47	0.47
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต	0.31	0.27	0.33	0.31	0.38	0.35
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	0.38	0.34	0.27	0.34	0.34	0.36

ที่มา : จากการคำนวณโดยผู้วิจัย

แม้ว่ารายได้จะเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถในการชำระหนี้ แต่ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่มองข้าม นั่นคือ สินทรัพย์ทางการเงินของครัวเรือน ประกอบด้วย เงินฝาก สลากออมสิน พันธบัตร ทอง และสินทรัพย์อื่น ๆ ที่สามารถแปลงเป็นเงินสดได้ง่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักประกันของครัวเรือนในยามฉุกเฉินที่ครัวเรือนสามารถนำมาใช้จ่าย และชำระหนี้สินที่ค้างชำระ จากตารางที่ 3.9 จะเห็นได้ว่าครัวเรือนที่มีมูลค่าสินทรัพย์ทางการเงินสูงก็จะมีมูลค่าหนี้สูงตามไปด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมีสภาพคล่องทางการเงินดีกว่าครัวเรือนที่มีรายได้และมูลค่าสินทรัพย์ต่ำ นอกจากนี้จะเห็นว่าภาคที่ครัวเรือนมีรายได้ต่ำและมูลค่าสินทรัพย์ต่ำต้องแบกรับหนี้ไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ ซึ่งครัวเรือนในภูมิภาคนี้เป็นกลุ่มเสี่ยงที่อาจประสบกับปัญหาหนี้ได้มากที่สุด เนื่องจากต้องแบกรับภาระหนี้สินไว้มากจนอาจเกินความสามารถในการชำระหนี้ได้ และอาจมีผลกระทบในวงกว้าง ซึ่งท้ายที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศได้ และเมื่อพิจารณาสัดส่วนหนี้ต่อสินทรัพย์ทางการเงิน (Debt to Financial Asset Ratio) ที่สะท้อนระดับหนี้สินควบคู่กับสภาพคล่องของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนรายได้น้อย เช่น ครัวเรือนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นกลุ่มเสี่ยงที่ต้องติดตามอย่างใกล้ชิด เนื่องจากมีหนี้อยู่ในระดับสูง ขณะที่สภาพคล่องต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับครัวเรือนภูมิภาคอื่นๆ สอดคล้องกับการศึกษาของอิทธิพร

มุทิตาเจริญ และคณะ (2557) คือครัวเรือนที่มีความเปราะบาง จะมีสินทรัพย์สภาพคล่องค่อนข้างน้อยเทียบกับครัวเรือนที่ไม่มีความเปราะบาง

ตารางที่ 3.12 รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือน มูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ พ.ศ. 2556

ภาค	รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือน (บาท)	มูลค่าสินทรัพย์ทางการเงิน (ล้านบาท)	มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปี (เท่า)	สัดส่วนหนี้สินต่อสินทรัพย์ทางการเงิน (เท่า)
ทั่วประเทศ	302,328	3,141,123	163,087	0.54	0.05
กรุงเทพฯ/ปริมณฑล	516,696	1,000,845	273,795	0.53	0.27
กลาง	313,368	637,891	145,588	0.46	0.23
เหนือ	231,204	476,814	137,059	0.59	0.29
ตะวันออกเฉียงเหนือ	230,172	664,491	149,307	0.65	0.22
ภาคใต้	330,048	361,082	139,931	0.42	0.39

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

3.3.2 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน (Debt Service Ratio: DSR)

ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือนประเมินได้จากสัดส่วนรายจ่ายในการชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ซึ่งค่า DSR ถือเป็นเครื่องชี้วัดที่สำคัญในการประเมินเสถียรภาพของครัวเรือน โดยเกณฑ์ที่ใช้วัดความเปราะบางขั้นต้นของเสถียรภาพครัวเรือนอยู่ที่ระดับ 0.23-0.40 เท่า (Bank of Canada, 2008) ซึ่งหมายความว่า ครัวเรือนที่มีภาระรายจ่ายในการชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยรวมกันมากกว่าร้อยละ 40 ของรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ถือว่าครัวเรือนได้เข้าสู่ระดับความเปราะบาง และมีโอกาสผิคนัดชำระหนี้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2557, หน้า 17) อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศไทยนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยไม่ได้กำหนดสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ให้กับสถาบันการเงินในระบบใช้เป็นแนวทางพิจารณาอนุมัติสินเชื่อ แต่สถาบันการเงินในระบบได้มีการนำมาใช้ในการวิเคราะห์สินเชื่ออยู่แล้ว ดังนั้นเกณฑ์ DSR ของแต่ละสถาบันการเงินจะมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ ในงานศึกษานี้จะใช้เกณฑ์วัดความเปราะบางขั้นต้นของเสถียรภาพ

ครัวเรือนอยู่ที่ระดับ 0.23-0.40 เท่า ตามงานศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย และงานศึกษาของ อธิภัทร มุทิตาเจริญ และคณะ (2557) ซึ่งผลการศึกษา พบว่าค่า DSR เท่ากับ 40% ของรายได้ในทุก อาชีพคือระดับมีความสำคัญต่อความกังวลใจในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทย

โดยเมื่อพิจารณาภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือนในระดับประเทศ ในช่วงปี 2550-2558 (ตารางที่ 3.10) พบว่าค่า DSR ของครัวเรือนไทยอยู่ในระดับที่มากกว่า 0.23 เท่าหรือ ระดับความเปราะบางขั้นต้น แต่ยังคงต่ำกว่าระดับความเปราะบางขั้นสูง (ค่า DSR มากกว่า 0.40) อาทิ เช่น ในปี 2552 ค่า DSR เท่ากับ 0.29 เท่า และลดลงในปี 2558 ซึ่งค่า DSR เท่ากับ 0.27 เท่า หมายความว่า ในปี 2558 หากครัวเรือนมีรายได้ 100 บาทต่อเดือน ต้องนำเงินไปชำระหนี้ทั้งเงินต้น และดอกเบี้ย 27 บาท ซึ่งถือว่าภาระหนี้ยังอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนยังไม่มีปัญหาด้าน การชำระหนี้ โอกาสในการผิดนัดชำระหนี้มีน้อย ครัวเรือนจึงอยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม ค่า DSR ของครัวเรือนที่นำมาพิจารณาอยู่ภายใต้ข้อสมมติว่า มูลค่าหนี้สะสมในแต่ละปีของครัวเรือนมี กำหนดระยะเวลาในการชำระหนี้คืนภายใน 24 เดือน และภาระดอกเบี้ยจ่ายเท่ากับอัตราดอกเบี้ย อ้างอิง MRR ซึ่งในทางปฏิบัติครัวเรือนอาจมีระยะเวลาในการชำระคืนหนี้ที่สั้นหรือยาวกว่าข้อสมมตินี้ ทำให้ภาระหนี้เงินต้นแตกต่างกันไป นอกจากนี้ อัตราดอกเบี้ยของแต่ละธนาคารจะไม่เท่ากันเนื่องจาก ต้นทุนของแต่ละธนาคารไม่เท่ากัน โดยต้นทุนที่เกี่ยวข้องของแต่ละธนาคาร เช่น ดอกเบี้ยเงินฝาก จำนวนเงินฝาก ฐานะเงินกองทุน อัตราส่วนกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง ปริมาณเงินสำรอง จำนวนหนี้ เสีย และสภาพคล่องของธนาคารนั้น ๆ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันผู้กู้ซึ่งขอกู้สินเชื่อเหมือนกันจาก ธนาคารเดียวกัน แต่อาจได้อัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างกันได้ เนื่องจากธนาคารวิเคราะห์ความเสี่ยงของผู้ กู้แต่ละคนไม่เท่ากัน เช่น ส่วนต่างระหว่างรายรับกับรายจ่ายหรือรายได้สุทธิ ความสามารถในการ ชำระหนี้ของผู้กู้แต่ละรายที่ไม่เท่ากัน ประเภทหลักทรัพย์ที่นำมาใช้ค้ำประกันในการกู้ยืม (เช่น บัญชี เงินฝากออมทรัพย์ บัญชีเงินฝากประจำ รถยนต์ หรืออสังหาริมทรัพย์) เป็นต้น ดังนั้น ผู้กู้บางรายอาจ ได้รับเพียงอัตราดอกเบี้ย MRR แต่บางรายอาจได้รับอัตราดอกเบี้ย MRR +1% หรือ MRR -1% ทำให้ ครัวเรือนมีภาระดอกเบี้ยจ่ายในอัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างกันไปตามระดับความเสี่ยง

ตารางที่ 3.83 ภาวะในการชำระหนี้ของครัวเรือนในระดับประเทศ พ.ศ. 2550-2558

พ.ศ.	2550	2552	2554	2556	2558
หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	116,681	134,699	134,900	163,087	163,276
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่อครัวเรือน(บาท)	18,660	20,904	23,236	25,194	27,545
อัตราดอกเบี้ย (MRR) ^{1/} (ร้อยละต่อปี)	7.65	6.57	7.63	8.04	7.95
หนี้เงินต้น ^{2/} (บาท)	4,861.71	5,612.47	5,620.83	6,795.29	6,803.17
ดอกเบี้ยจ่าย (บาท)	371.81	368.66	428.98	546.05	540.93
ภาระหนี้ต่อเดือน (บาท)	5,233.52	5,981.13	6,049.81	7,341.34	7,344.09
DSR (ผ่อน 24 งวด) (เท่า)	0.28	0.29	0.26	0.29	0.27

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ ^{1/} คือ อัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บจากลูกค้ารายย่อยชั้นดี (Minimum Retail Rate: MRR) เช่น สินเชื่อส่วนบุคคล สินเชื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อบัตรเครดิต เป็นต้น (เฉลี่ยจากอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ 4 แห่ง ได้แก่ ธ.กรุงเทพ ธ.กรุงไทย ธ.กสิกรไทย ธ.ไทยพาณิชย์)

^{2/} คือ จำนวนจากหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน โดยสมมติให้ระยะเวลาชำระคืนหนี้เท่ากับ 24 เดือน และจำนวนเท่ากันทุกเดือน

นอกจากนี้ หากพิจารณาภาวะในการชำระหนี้ของครัวเรือน โดยจำแนกตามภูมิภาค ในช่วงปี 2550-2558 (ตารางที่ 3.11) พบว่า ในภาพรวมภาวะในการชำระหนี้ของครัวเรือนทุกภูมิภาคยังอยู่ต่ำกว่าระดับความเปราะบางขั้นสูง (ค่า DSR มากกว่า 0.40) ครัวเรือนในเขตกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคกลาง ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด กลับมีภาวะในการชำระหนี้ต่ำกว่าครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ สอดคล้องกับงานศึกษาของ Guy Debelle (2004) ซึ่งพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีหนี้ที่ต้องชำระแต่ละงวดต่อรายได้หรือค่า DSR อยู่ในระดับสูง ส่วนครัวเรือนที่มีรายได้สูงจะมีค่า DSR อยู่ในระดับต่ำ

จากที่ค่า DSR ที่สูงสะท้อนให้เห็นว่าครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ มีความเสี่ยงด้านการชำระหนี้และโอกาสในการผัดผ่อนชำระหนี้สูง ทั้งนี้ เนื่องมาจากรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนอยู่ในระดับต่ำจึงเป็นผลให้ภาระการชำระหนี้ต่อเดือนสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปี 2550 ซึ่งเป็นปีที่ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำจนทำให้รายได้ภาคเกษตรซึ่งเป็นครัวเรือนส่วนใหญ่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือลดลง ทำให้ครัวเรือนต้องแบกรับภาระหนี้ต่อรายได้ในระดับสูง

ตารางที่ 3.14 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน จำแนกตามภูมิภาค พ.ศ. 2550-2558

หน่วย : เท่า

ภาค	2550	2552	2554	2556	2558
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	0.19	0.23	0.22	0.29	0.19
ภาคกลาง	0.27	0.28	0.24	0.25	0.24
ภาคเหนือ	0.37	0.34	0.32	0.32	0.34
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	0.36	0.34	0.34	0.35	0.34
ภาคใต้	0.27	0.25	0.18	0.23	0.28

ที่มา : จากการคำนวณโดยผู้วิจัย

เมื่อพิจารณาภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน ตามการจำแนกอาชีพหัวหน้าครัวเรือน (ตารางที่ 3.15) พบว่า หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร มีภาระในการชำระหนี้ต่อเดือนสูงที่สุด (ค่า DSR มากกว่า 0.40 เท่าของรายได้) เนื่องมาจากรายได้สูง สามารถก่อหนี้ได้ในมูลค่าสูง และเมื่อครัวเรือนมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้นมากกว่ารายได้ต่อเดือนที่เพิ่มขึ้น จึงเป็นผลให้ภาระการชำระหนี้ต่อเดือนอยู่ในระดับสูง อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเข้าสู่ระดับที่มีความเสี่ยงในการชำระหนี้ แต่ก็ยังไม่น่าเป็นห่วงมากนัก เนื่องจากหัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีรายได้ค่อนข้างสูง และมีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเพื่อซื้อบ้านและที่ดิน เป็นการกู้เพื่อลงทุนในสินทรัพย์เป็นหลักเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดิน และผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร ก็มีภาระในการชำระหนี้ต่อเดือนสูง โดยเข้าใกล้ระดับที่เริ่มมีความเสี่ยงในการชำระหนี้ (DSR เท่ากับ 0.40 เท่า) เป็นกลุ่มที่น่าเป็นห่วงเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ และส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการบริโภค

ทั้งนี้ จะเห็นภาระในการชำระหนี้สูงไม่ได้มีอยู่เฉพาะกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเท่านั้น แต่ภาระในการชำระหนี้สูงยังมีอยู่ในกลุ่มที่มีรายได้สูงด้วย สอดคล้องกับงานศึกษาของอิทธิพร มุฑิตาเจริญ และคณะ (2557) ซึ่งสิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ภาระในการชำระหนี้สูงในกลุ่มรายได้น้อยมีมากกว่ากลุ่มรายได้สูง

ตารางที่ 3.15 ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน พ.ศ. 2550-2558

หน่วย : เท่า

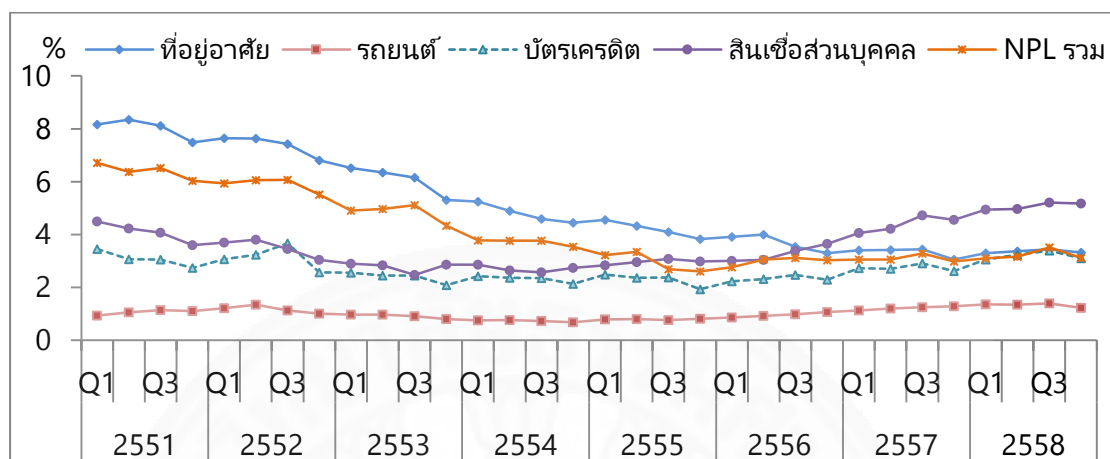
อาชีพ	2550	2552	2554	2556	2558
ผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน	0.30	0.33	0.31	0.26	0.26
ผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน	0.39	0.45	0.30	0.36	0.29
ประมง, ล่าสัตว์, หาของป่า, บริการทางการเกษตร	0.18	0.18	0.24	0.22	0.18
คนงานเกษตร	0.19	0.19	0.17	0.13	0.17
ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร	0.31	0.35	0.30	0.35	0.31
ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร	0.39	0.44	0.42	0.47	0.37
คนงานทั่วไป	0.18	0.14	0.11	0.22	0.10
เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ	0.26	0.28	0.27	0.26	0.30
ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต	0.16	0.19	0.19	0.27	0.19
ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ	0.20	0.16	0.20	0.19	0.23

ที่มา : จากการคำนวณโดยผู้วิจัย

3.3.3 สัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อหนี้ครัวเรือนรวม

ความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนในภาพรวมทั้งประเทศ พิจารณาจากคุณภาพสินเชื่ออุปโภคบริโภคของธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ บริษัทบัตรเครดิต และบริษัทสินเชื่อส่วนบุคคล โดยในช่วงปี 2551-2558 ซึ่งพบว่า คุณภาพสินเชื่อยังอยู่ในเกณฑ์ดี และยังมีสัญญาณของปัญหาหนี้เสีย สะท้อนได้จากสัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non-Performing Loan: NPL) ต่อสินเชื่ออุปโภคบริโภครวมมีแนวโน้มลดลง (ภาพที่ 3.16) อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามการจำแนกประเภทสินเชื่ออุปโภคบริโภค ได้แก่ ที่อยู่อาศัย รถยนต์ บัตรเครดิต และสินเชื่อส่วนบุคคล พบว่าสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย มีสัดส่วน NPL มีแนวโน้มลดลงและทรงตัวอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยเป็นสินเชื่อที่มีหลักประกัน จึงมีความเสี่ยงต่อระบบสถาบันการเงินไม่สูงมากนัก ส่วนคุณภาพสินเชื่อรถยนต์มีพบว่า สัดส่วน NPL มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่ยังคงอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ สินเชื่อรถยนต์จัดเป็นสินเชื่อที่มีหลักประกัน จึงมีความเสี่ยงต่อระบบสถาบันการเงินไม่สูงมากนักเช่นเดียวกับสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย ในขณะที่สินเชื่อบัตรเครดิต และสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ หรือสินเชื่ออุปโภคบริโภค (Non-Durable Goods) ซึ่งมี

สัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับหนี้สินภาคครัวเรือนทั้งหมด แต่สัดส่วน NPL มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ สินเชื่อกลุ่มนี้มีความเสี่ยงค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน

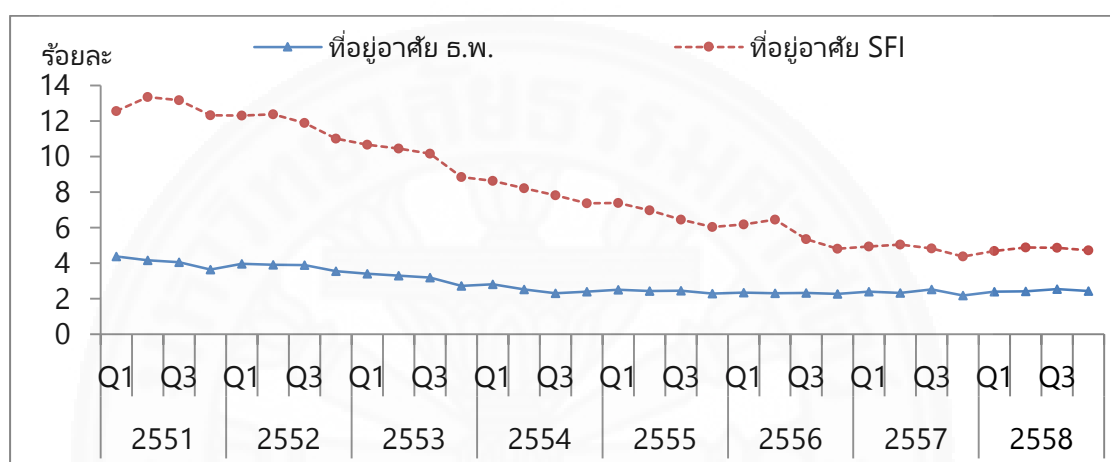

ภาพที่ 3.15 สัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสินเชื่ออุปโภคบริโภค ไตรมาส 1 ปี 2551-ไตรมาส 4 ปี 2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาหนี้ภาคครัวเรือนโดยเฉพาะสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นสินเชื่อที่ภาคครัวเรือนกู้ยืมเป็นส่วนใหญ่ พบว่า มีการขยายตัวอยู่ในระดับทรงตัว โดยมีธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่ให้กู้สูงสุด รองลงมาคือสถาบันการเงินเฉพาะกิจ (Specialized Financial Institutions: SFI) นั้น พบว่า สัดส่วน NPL ต่อสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย ทั้งธนาคารพาณิชย์และ SFI มีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่า สัดส่วน NPL ต่อสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยของ SFI อยู่ในระดับสูงกว่าธนาคารพาณิชย์ ถึงแม้ว่ามูลค่าการให้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยแก่ภาคครัวเรือนของธนาคารพาณิชย์จะสูงกว่า SFI ทั้งนี้ เนื่องจากธนาคารพาณิชย์มีหลักเกณฑ์การปล่อยสินเชื่อที่เข้มงวดกว่า SFI³ จึงทำให้ได้ผู้กู้ที่มีความเสี่ยงต่ำและสามารถชำระคืนหนี้ได้ดีกว่า ในขณะที่การให้สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยของ SFI ส่วนใหญ่เป็นการสนับสนุนมาตรการภาครัฐ เช่น โครงการบ้านประชารัฐ ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือผู้รายย่อยหรือครัวเรือนที่มีรายได้น้อย และ/หรือไม่สามารถใช้บริการของธนาคารพาณิชย์ได้ ด้วยหลักเกณฑ์ที่ผ่อนปรนกว่าธนาคารพาณิชย์ ทำให้ SFI มีความเสี่ยงที่ได้ผู้กู้ซึ่งมีความสามารถในการชำระหนี้ต่ำ กล่าวคือ SFI มีการเปิดรับความเสี่ยงจากผู้กู้สูงกว่า

³ ธนาคารพาณิชย์ อาทิเช่น ธนาคารไทยพาณิชย์ ใช้เกณฑ์ ค่า DSR เท่ากับ 0.30 เท่า ขณะที่สถาบันการเงินเฉพาะกิจ อาทิเช่น ธนาคารออมสิน ใช้เกณฑ์ ค่า DSR เท่ากับ 0.50 เท่า ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ใช้เกณฑ์ ค่า DSR เท่ากับ 0.80 เท่า (มติชนออนไลน์, 19 มี.ค. 59)

ธนาคารพาณิชย์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของอิภัทร มุทิตาเจริญ และคณะ (2557) ซึ่งพบว่า ความเสี่ยงที่จะไม่สามารถชำระหนี้ได้ (Debt at risk) ค่อนข้างสูง ใน ธ.ก.ส. และกองทุนหมู่บ้าน เนื่องจากสถาบันการเงินเหล่านี้มีการเกิดรับความเสี่ยงค่อนข้างมากต่อครัวเรือนในภาคเกษตร ซึ่งมีเปราะบางมากกว่าครัวเรือนในกลุ่มอื่น ๆ หรือกล่าวได้ว่าการปล่อยสินเชื่อของ ธ.ก.ส. และกองทุนหมู่บ้าน กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มครัวเรือนที่มีความเสี่ยงสูง ทำให้ความเสี่ยงที่จะไม่สามารถชำระหนี้ได้สูง ด้วยเหตุนี้ SFI จึงเกิดปัญหาหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้สูงกว่าธนาคารพาณิชย์

ภาพที่ 3.16 สัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสินเชื่อรวม เฉพาะสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย ไตรมาส 1 ปี 2551-ไตรมาส 4 ปี 2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ในภาพรวมสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนไทยช่วงปี 2543-2558 ถึงแม้ว่าภาวะหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในปี 2558 จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น และเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ พบว่า หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นที่ร้อยละ 15.44 ในปี 2552 และร้อยละ 20.89 ปี 2556 ซึ่งการเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในปี 2552 มาจากการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและครัวเรือนภาคกลาง และหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิตและผู้ประกอบธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร ทั้งนี้ เนื่องจาก ปี 2552 ระบบเศรษฐกิจมีอัตราการเติบโตต่ำ ซึ่งในทางทฤษฎีผลจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำจะกระทบรายได้มากกว่ากระทบการบริโภคของครัวเรือน อีกทั้งครัวเรือนพยายามรักษาระดับการบริโภคในระดับที่เคยเป็น (Consumption Smoothing) ทำให้ช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ครัวเรือนมีการหนี้สินเพิ่มขึ้น (Angus Deaton, 1988) ขณะที่การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในปี 2556 ซึ่งเศรษฐกิจมีการเติบโตทางสูง และหนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นอย่างก้าวกระโดด ซึ่งหนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการเพิ่มของหนี้ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและครัวเรือนภาคกลาง และหัวหน้าครัวเรือนอาชีพคนงาน

ทั่วไป ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต ผู้ประกอบธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรเป็นหลัก สาเหตุส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากผลของโครงการคืนภาษีสำหรับการรถยนต์คันแรกได้สร้างแรงจูงใจให้ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลและภาคกลางมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น ส่วนรูปแบบการเป็นหนี้มีความแตกต่างกัน คือ ครัวเรือนที่มีรายได้สูง อาทิเช่น ครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑล หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร นำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ขณะที่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำ อาทิเช่น ครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง และหัวหน้าครัวเรือนอาชีพคนงานเกษตร คนงานทั่วไป นำเงินกู้ยืมส่วนใหญ่ไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม หนี้ครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 80 เป็นการก่อหนี้ในระบบ และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สะท้อนว่าครัวเรือนสามารถเข้าถึงบริการด้านสินเชื่อจากแหล่งเงินกู้ในระบบมากขึ้น ธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งเงินกู้หลักของครัวเรือน โดยหนี้แบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ หนี้เพื่ออุปโภคบริโภคร้อยละ 60 และร้อยละ 20 เป็นหนี้เพื่อธุรกิจ หนี้เพื่ออุปโภคบริโภค แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) หนี้เพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าคงทน เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์/รถจักรยานยนต์ เป็นต้น และ 2) หนี้เพื่ออุปโภคบริโภคในสินค้าทั่วไป เช่น บัตรเครดิต หนี้สินเชื่อส่วนบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้ หนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่ก่อหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์

สำหรับความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนไทยพิจารณาจาก 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ 2) ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน และ 3) สัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อหนี้ครัวเรือนรวม โดยในปี 2558 ครัวเรือนมีความสามารถในการชำระหนี้ดีขึ้น จากที่มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีถึง 0.54 เท่าในปี 2556 ลดลงเหลือ 0.51 เท่าในปี 2558 トラบไคที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้เฉลี่ยมีแนวโน้มลดลง การเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจึงไม่น่ากังวลมากนักเพราะครัวเรือนยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี อย่างไรก็ตาม พบว่าครัวเรือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือมีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูงกว่าภาคอื่น ๆ สะท้อนได้ถึงความเสี่ยงในปัญหาหนี้ในภาคครัวเรือนยังกระจุกตัวในกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย ทำให้อาจมีความเสี่ยงต่อความสามารถในการชำระหนี้ได้ในอนาคต ด้านอาชีพพบว่า หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร ผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดิน มีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูงกว่าอาชีพอื่น ๆ ซึ่งสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงคือหัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ถือครองทำการเกษตรโดยเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดินเนื่องจากสัดส่วนหนี้ต่อรายได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นและเป็นอาชีพที่มีสัดส่วนคนเป็นหนี้มากที่สุด ส่วนภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือนในระดับประเทศพบว่ายังไม่มีปัญหาด้านการชำระหนี้ โอกาสในการผิदनัดชำระหนี้มีน้อย ครัวเรือนจึงอยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพ หัวหน้าครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหารมีภาระในการชำระหนี้ต่อเดือนสูงที่สุด แต่ก็ยังไม่น่าเป็นห่วงมากนักเนื่องจากมีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นการกู้ยืมเพื่อซื้อบ้านและที่ดิน ขณะที่ครัวเรือนผู้ถือครองทำการเกษตรทั้งเป็นเจ้าของที่ดินและเช่าที่ดินและผู้ประกอบ

ธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตรมีภาระในการชำระหนี้ต่อเดือนสูงและมีรายได้ค่อนข้างต่ำ และส่วนใหญ่กู้ยืมเงินเพื่อใช้ในการบริโภค ทั้งนี้จะเห็นว่าภาระในการชำระหนี้สูงไม่ได้มีอยู่เฉพาะกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้น้อยเท่านั้นแต่ภาระในการชำระหนี้สูงยังมีอยู่ในกลุ่มที่มีรายได้สูงด้วย ส่วนคุณภาพสินเชื่ออุปโภคบริโภคพบว่ายังอยู่ในเกณฑ์ดีและยังไม่มีสัญญาณของปัญหาหนี้เสีย สะท้อนได้จากสัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อสินเชื่ออุปโภคบริโภครวมมีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตาม พบว่าสัดส่วน NPL ของสินเชื่อที่อยู่อาศัยมีแนวโน้มลดลง ขณะที่สัดส่วน NPL ของสินเชื่อรถยนต์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่ยังอยู่ในระดับต่ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ สินเชื่อที่อยู่อาศัยและรถยนต์จัดเป็นสินเชื่อที่มีหลักประกัน จึงมีความเสี่ยงต่อระบบสถาบันการเงินไม่สูงมากนัก ส่วนสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับหรือสินเชื่ออุปโภคบริโภค (Non-Durable Goods) ซึ่งมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับหนี้สินภาคครัวเรือนทั้งหมด แต่สัดส่วน NPL มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และเป็นสินเชื่อที่มีความเสี่ยงค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน

บทที่ 4

ผลการศึกษา

4.1 หนี้ครัวเรือนกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ

การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อการก่อหนี้ของภาคครัวเรือน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งกระทบต่อรายได้และการบริโภคของภาคครัวเรือน ซึ่งมีผลต่อการก่อหนี้ของภาคครัวเรือน โดยเมื่อพิจารณาการเติบโตทางเศรษฐกิจและหนี้ครัวเรือน ในช่วงปี 2547-2558 (ตารางที่ 4.1) พบว่า เศรษฐกิจมีอัตราการเติบโตต่ำกว่าการเติบโตของมูลค่าหนี้ครัวเรือนมาโดยตลอด ทำให้สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ หรือ GDP (Chain Volume Measures) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากร้อยละ 43.69 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 81.57 ในปี 2558 ระดับหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นทำให้เกิดความกังวลต่อเสถียรภาพของครัวเรือนทั้งในด้านการบริโภคและความสามารถในการชำระหนี้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณารายต่อปีและหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน พบว่า สัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อรายได้ต่อปีมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 58.24 ในปี 2547 เป็นร้อยละ 50.55 ในปี 2558 ดังนั้นการที่มูลค่าหนี้ครัวเรือน หรือมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน และตราบไต่ที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีมีแนวโน้มลดลง การเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้ครัวเรือน หรือมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจึงไม่น่ากังวล เพราะครัวเรือนยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปี 2558 ระดับหนี้ต่อรายได้ของครัวเรือนจะยังไม่น่าเป็นห่วง เนื่องจากหนี้เติบโตน้อยกว่ารายได้ แต่เมื่อสังเกตการเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ต่อปีของครัวเรือนพบว่ามีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจกระทบต่อการบริโภคและความสามารถในการชำระหนี้ในระยะต่อไปได้

ตารางที่ 4.1 การเติบโตทางเศรษฐกิจ และระดับหนี้ภาคครัวเรือนต่อรายได้ พ.ศ. 2547-2558

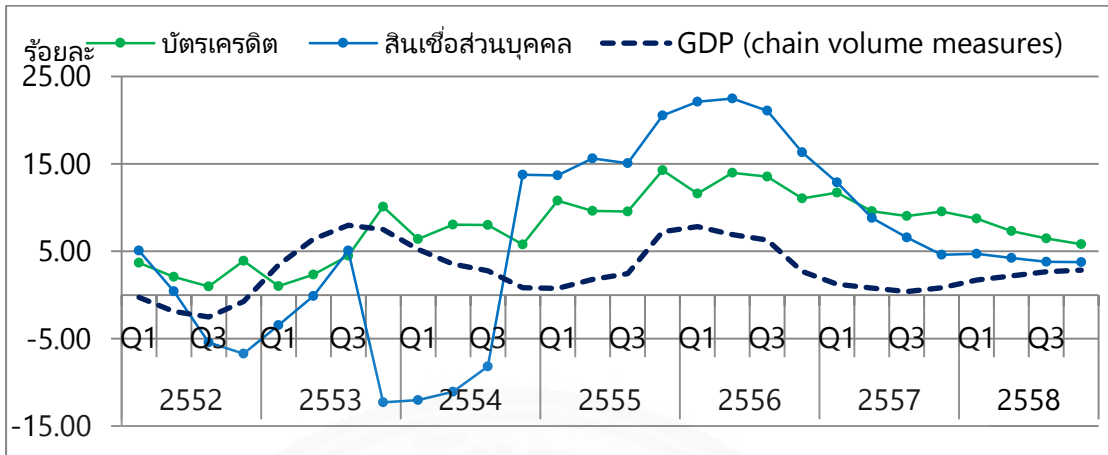
ปี	GDP (chain volume measures) (ล้านบาท)	% Δ GDP (ร้อยละ)	GDP (at current market price) (ล้านบาท)	% Δ GDP (ร้อยละ)	มูลค่าหนี้ ครัวเรือน (ล้านบาท)	% Δ หนี้ ครัว เรือน (ร้อยละ)	หนี้ต่อ GDP (ร้อยละ)	% Δ หนี้ต่อ GDP (ร้อยละ)	รายได้ต่อ ปีของ ครัวเรือน (บาท)	% Δ รายได้ต่อ ปีของ ครัวเรือน (ร้อยละ)	หนี้เฉลี่ย ต่อ ครัวเรือน (บาท)	% Δ หนี้เฉลี่ย ต่อ ครัวเรือน (ร้อยละ)	หนี้ต่อ รายได้ ต่อปี (ร้อยละ)	% Δ หนี้ต่อ รายได้ ต่อปี (ร้อยละ)
2547	6,573,325		6,954,271		3,038,630		43.69		179,556		104,571		58.24	
2549	7,188,838	9.36	8,400,655	20.80	3,730,428	22.77	44.41	1.63	213,444	18.87	116,585	11.49	54.62	-6.21
2550	7,579,558	5.44	9,076,307	8.04	4,692,622	25.79	51.70	16.43	223,920	4.91	116,681	0.08	52.11	-4.60
2552	7,653,432	0.97	9,654,016	6.37	5,589,532	19.11	57.90	11.99	250,848	12.03	134,699	15.44	53.70	3.05
2554	8,296,548	8.40	11,300,485	17.05	7,480,760	33.84	66.20	14.34	278,831	11.16	134,900	0.15	48.38	-9.90
2556	9,136,861	10.13	12,901,498	14.17	9,845,471	31.61	76.31	15.28	302,328	8.43	163,087	20.89	53.94	11.50
2558	9,472,101	3.67	13,533,596	4.90	11,038,743	12.12	81.57	6.88	322,978	6.83	163,276	0.12	50.55	-6.29

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

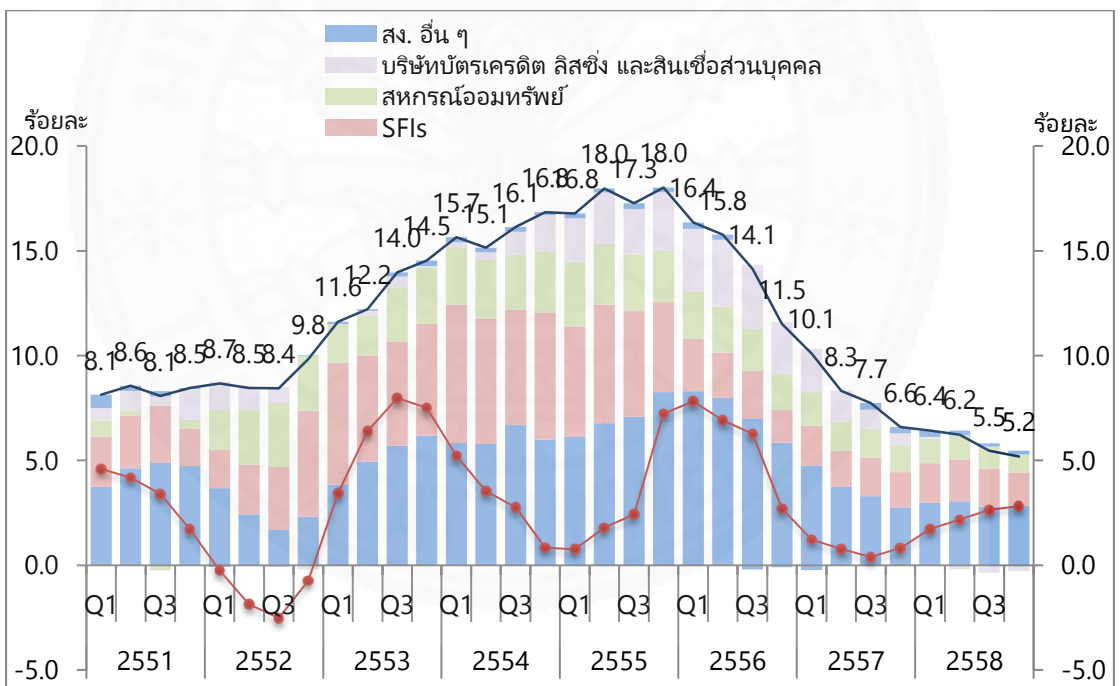

จากการพิจารณาการเติบโตทางเศรษฐกิจและหนี้ครัวเรือน (ตารางที่ 4.1) พบว่า ช่วงเศรษฐกิจเติบโตสูง หนี้ภาคครัวเรือนจะมีการขยายตัวมากกว่าช่วงเศรษฐกิจเติบโตต่ำ ทั้งนี้ เนื่องจากช่วงเศรษฐกิจเติบโตสูง ทำให้ครัวเรือนมีความเชื่อมั่นต่อเศรษฐกิจและมีความมั่นใจในรายได้ ทำให้ความต้องการอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะในสินค้าคงทนจะเพิ่มสูงขึ้น เช่นเดียวกันสถาบันการเงินต่าง ๆ จะเร่งขยายสินเชื่อเพื่อสนับสนุนการลงทุนและการบริโภคของครัวเรือน ส่งผลให้หนี้ภาคครัวเรือนโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่เศรษฐกิจชะลอตัวหรือมีการเติบโตต่ำ สถาบันการเงินต่าง ๆ จะเพิ่มความเข้มงวดในการปล่อยสินเชื่อมากขึ้น แม้ว่าครัวเรือนจะมีความต้องการกู้เพื่ออุปโภคบริโภคสูงก็ตาม ด้วยเหตุนี้ในช่วงเศรษฐกิจเติบโตสูงจึงทำให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นมากกว่าช่วงเศรษฐกิจชะลอตัว

ทั้งนี้ ในช่วงเศรษฐกิจเติบโตต่ำ เช่น ในปี 2552 ประเทศไทยได้ผลกระทบจากวิกฤตการเงินโลก และปี 2554 เกิดมหาอุทกภัย ซึ่งส่งผลกระทบในวงกว้างต่อประชาชน ทั้งในด้านรายได้และการบริโภคคือ ครัวเรือนขาดสภาพคล่องทางการเงินหรือขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายบริโภคในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ครัวเรือนจึงมีความต้องการถือเงินสดในมือมากขึ้น เป็นสาเหตุให้มีการก่อหนี้เกิดขึ้น สะท้อนได้จากวัตถุประสงค์ของการกู้ยืม (ตารางที่ 3.7) โดยจะเห็นว่าครัวเรือนนำเงินกู้ยืมมาใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นในปีดังกล่าว สอดคล้องตามแนวคิดที่ว่าหนี้ครัวเรือนจะเพิ่มสูงขึ้นในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เนื่องจากครัวเรือนจะก่อหนี้เพื่อรักษาการบริโภคระดับเดิม (Consumption Smoothing) ในช่วงที่รายได้ครัวเรือนลดลง (August deaton, 1988) นอกจากนี้ ยังพบว่า ในช่วงปลายปี 2554-2555 ภายหลังจากอุทกภัย สินเชื่ออุปโภคบริโภคมีอัตราการขยายตัวสูง (ภาพที่ 4.1) จากความต้องการใช้สินเชื่อเพื่อการซ่อมแซมความเสียหายหลังอุทกภัย โดยสินเชื่อประเภทบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลเป็นสินเชื่อที่เสริมสภาพคล่องให้แก่ภาคครัวเรือนในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปในช่วงเศรษฐกิจเติบโตต่ำ สถาบันการเงินต่าง ๆ จะเพิ่มความระมัดระวังในการให้สินเชื่อมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารพาณิชย์ซึ่งลดปริมาณการให้สินเชื่อลงอย่างชัดเจน ทำให้ครัวเรือนมีการกู้ยืมจากสหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทเครดิต ลิสซิ่ง สินเชื่อส่วนบุคคล และสถาบันการเงินเฉพาะกิจมากขึ้น (ภาพที่ 4.2)

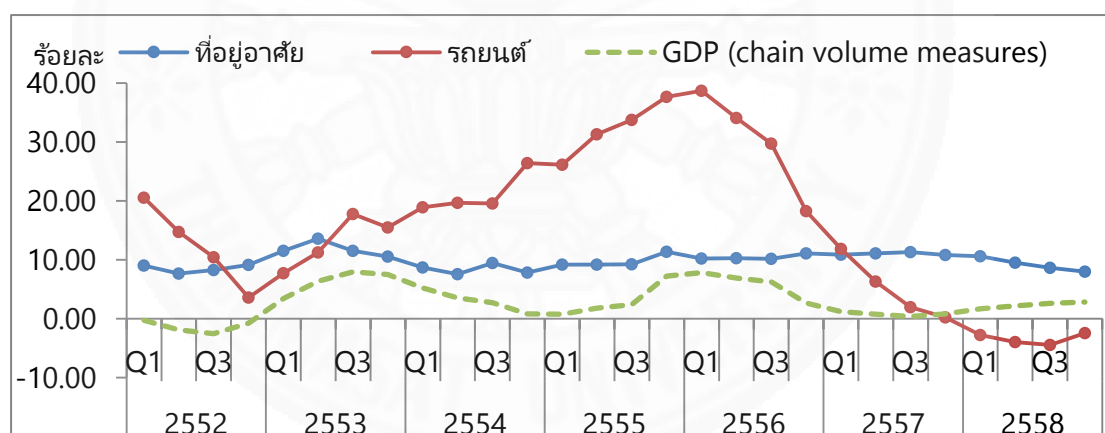
ภาพที่ 4.1 อัตราการขยายตัวของสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต และการเติบโตทางเศรษฐกิจ, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4.2 การขยายตัวของหนี้ภาคครัวเรือน จำแนกตามสถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

สำหรับช่วงเศรษฐกิจเติบโต (เช่น ปี 2553 และปี 2556) หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นจากการขยายตัวของสินเชื่อที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นหลัก (ภาพที่ 4.1) เนื่องจากเศรษฐกิจขยายตัวได้สร้างบรรยากาศแห่งการลงทุน ภาคเอกชนมีความมั่นใจในอัตราผลตอบแทนที่จะได้รับ ทำให้การลงทุนต่าง ๆ ขยายตัวอย่างรวดเร็ว การจ้างงานเพิ่มขึ้น รายได้ของครัวเรือนมีมากขึ้น ผลักดันให้การบริโภคขยายตัว ความต้องการกู้ยืมเพื่อนำไปลงทุนซื้อสินทรัพย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ที่ดิน รถยนต์และรถจักรยานยนต์มีมากขึ้น ขณะเดียวกันสถาบันการเงินต่าง ๆ จะเร่งขยายสินเชื่อเพื่อสนับสนุนการบริโภคและการลงทุนดังกล่าว (ภาพที่ 4.2) โดยหนี้ภาคครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้นส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืมจากธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก

นอกจากผลต่อความเชื่อมั่นทางเศรษฐกิจที่ทำให้หนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการขยายตัวเร่งขึ้นมากของสินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ในปี 2555 แล้วยังมีสาเหตุที่สำคัญคือ ความต้องการซื้อทดแทนรถยนต์ที่เสียหายจากอุทกภัยและการเร่งใช้สิทธิ์ตามนโยบายคืนภาษีรถยนต์คันแรก (ระหว่างวันที่ 16 กันยายน 2554 ถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555) หลังจากนั้นการขยายตัวของสินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์มีแนวโน้มลดลงตามการเติบโตทางเศรษฐกิจที่อยู่ในระดับต่ำ

ภาพที่ 4.3 อัตราการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ และการเติบโตทางเศรษฐกิจ, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

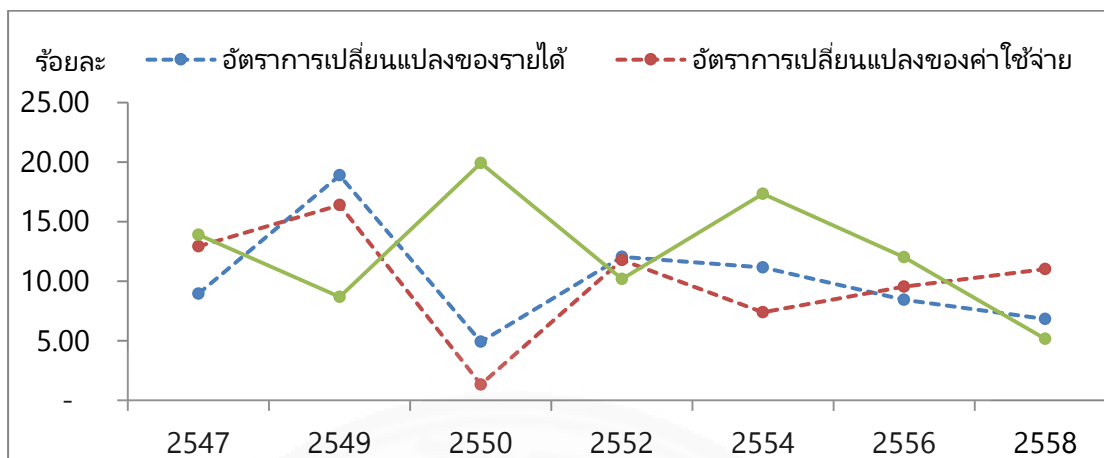
จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในแต่ละช่วงของวัฏจักรเศรษฐกิจมีรูปแบบแตกต่างกัน กล่าวคือ ช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตต่ำ หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นจากการขยายตัวของสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิตเป็นหลัก เนื่องจากสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิตถือเป็นเครื่องมือในการรักษาสภาพคล่องทางการเงิน ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนสามารถมีเงินทุนหมุนเวียนใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ในยามที่รายได้ไม่เพียงพอได้ ส่วนช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตดี ความต้องการบริโภคเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอุปโภคบริโภคในสินค้าคงทน เช่น รถยนต์ เป็นต้น ดังนั้นในช่วงเศรษฐกิจเติบโต หนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อซื้อรถยนต์ ที่อยู่อาศัย หรือที่ดิน เป็นหลัก เนื่องจากการกู้ยืมในมูลค่าสูง จึงต้องอาศัยความเชื่อมั่นต่อสภาพเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญ

4.2 รายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

เมื่อพิจารณารายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้สินของครัวเรือน พบว่า มูลค่าหนี้เพิ่มสูงขึ้น เช่นเดียวกับรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน (ตารางที่ 3.4) และเมื่อสังเกตอัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้ของครัวเรือน (ภาพที่ 4.4) พบว่า ในช่วงปี 2547-2554 อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้มีทิศทางเดียวกับค่าใช้จ่าย และหลังจากนั้นจะเห็นว่า ในช่วงปี 2556-2558 อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ส่วนทางกับค่าใช้จ่าย โดยค่าใช้จ่ายมีการเติบโตสูงขึ้น ขณะที่รายได้มีการเติบโตในอัตราที่ลด ทั้งนี้ เป็นผลมาจากเศรษฐกิจชะลอตัว ราคาสินค้าเกษตร เช่น ข้าว ยางพารา ลดลงส่งผลกระทบต่อรายได้ภาคเกษตรลดลง ทำครัวเรือนในภาคเหนือและภาคใต้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจและราคาสินค้ามากกว่าภูมิภาคอื่น

อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของหนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มขึ้น เมื่ออัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ลดลง กล่าวคือ หากรายได้ครัวเรือนมีการเติบโตต่ำลง ส่งผลให้หนี้ภาคครัวเรือนเติบโตเพิ่มสูงขึ้น แต่จะเห็นว่า ในช่วงปี 2556-2558 อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้มีแนวโน้มลดลง เช่นเดียวกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของหนี้ครัวเรือนที่มีแนวโน้มลดลง ทั้งนี้ อาจเนื่องจากในช่วงปี 2556-2558 การเติบโตทางเศรษฐกิจชะลอตัวลง มีผลกระทบต่อรายได้ของครัวเรือนลดลง และท่ามกลางระดับหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูง ทำให้สถาบันการเงินระมัดระวังการปล่อยกู้มากขึ้น ส่งผลให้หนี้ครัวเรือนโดยรวมจึงมีแนวโน้มลดลง

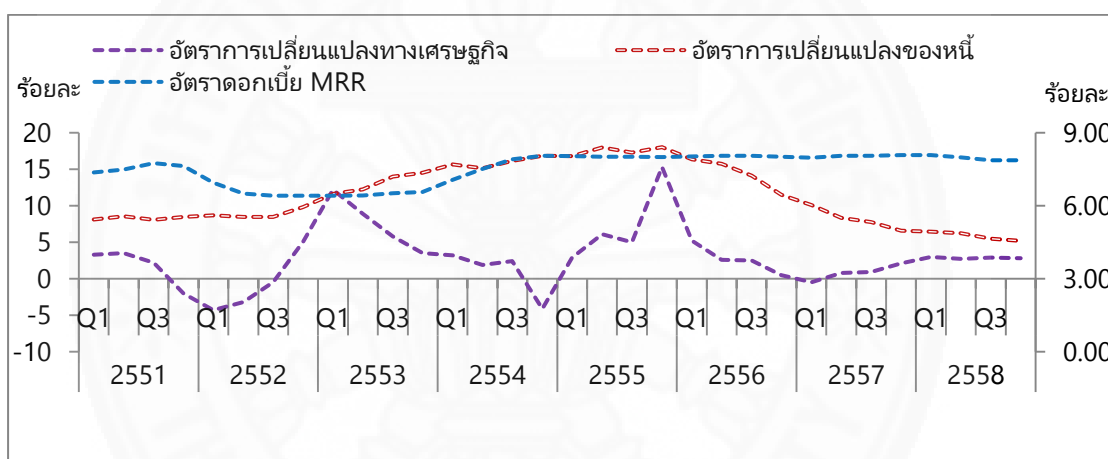
ภาพที่ 4.4 อัตราการเปลี่ยนแปลงของรายได้ ค่าใช้จ่าย และหนี้ของครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

4.1.3 อัตราดอกเบี้ย

จากสถานการณ์หนี้ภาคครัวเรือนที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 (ภาพที่ 3.13) จะเห็นว่าหนี้ภาคครัวเรือนที่จำแนกรายละเอียดได้ ประกอบด้วย สินเชื่อที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์ บัตรเครดิต และสินเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งมีธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินเฉพาะกิจเป็นผู้ให้กู้หลัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลอัตราดอกเบี้ยที่ธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บจากลูกค้ารายย่อยชั้นดี (Minimum Retail Rate: MRR) โดยเฉลี่ยจากอัตราดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ 4 แห่ง ได้แก่ ธ.กรุงเทพ ธ.กรุงไทย ธ.กสิกรไทย ธ.ไทยพาณิชย์ มาพิจารณา เพื่อให้ทราบว่า อัตราดอกเบี้ยดังกล่าวนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้หนี้ภาคครัวเรือนขยายตัวสูงขึ้นหรือไม่

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาอัตราดอกเบี้ย MRR ในช่วงปี 2551-2558 พบว่า อัตราดอกเบี้ยอ้างอิง MRR ได้ลดต่ำลงเมื่อปี 2552 ประกอบกับขณะนั้นเป็นช่วงเศรษฐกิจขยายตัวดี (ในปี 2553) สร้างแรงจูงใจให้ครัวเรือนกู้ยืมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกู้ยืมเพื่อทุนในสินทรัพย์ เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์ (ภาพที่ 4.3) อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยได้ปรับสูงขึ้นตั้งแต่กลางปี 2554 และยังคงทรงตัวอยู่ในระดับเดิมเป็นต้นมา ขณะที่หนี้ครัวเรือนขยายตัวสูงขึ้นเพียงในช่วงปี 2554-2555 อันเป็นการกู้ยืมเพื่อซ่อมแซมความเสียหายจากอุทกภัย และผลของมาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก ซึ่งหลังจากมาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรกสิ้นสุดลง (31 ธันวาคม 2555) จะเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยยังคงอยู่ในระดับต่ำ แต่ความเชื่อมั่นต่อสภาพเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มปรับตัวลดลง ความกังวลกับภาระหนี้ในระดับสูงก่อนหน้านี้ จึงทำให้หนี้ภาคครัวเรือนขยายตัวในอัตราลดลง (ภาพที่ 4.5)

นอกจากนี้ จากศึกษาของ Yunyong Thaicharoen Kiatipong Ariyapruhya and Thitima Chuched (2004) ยังพบว่าการลดลงของอัตราดอกเบี้ยจะมีผลกระทบต่อครัวเรือนแตกต่างกันไปในแต่ละครัวเรือนขึ้นอยู่กับครัวเรือนอยู่ในช่วงใดของชีวิต เช่น ครัวเรือนอายุน้อย การลดลงของอัตราดอกเบี้ย จะเป็นการลดต้นทุนการกู้ยืม และเพิ่มมูลค่าปัจจุบันของรายได้ ทำให้ครัวเรือนมีการกู้ยืมเพิ่มขึ้น ขณะที่ครัวเรือนที่มีอายุมาก จะมีการสะสมความมั่งคั่งไว้ ซึ่งเมื่ออัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง เป็นการลดมูลค่าปัจจุบันในสินทรัพย์ที่ครัวเรือนถือครองอยู่ ทำให้ความต้องการการกู้ยืมลดลง ดังนั้น แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร จากประชากรส่วนใหญ่มีอายุน้อยเป็นประชากรสูงอายุ ทำให้ได้รับผลจากการลดลงของอัตราดอกเบี้ยที่แตกต่างกัน โดยเมื่ออัตราดอกเบี้ยลดลง ครัวเรือนอายุน้อยจะมีการก่อหนี้เพิ่มขึ้น ขณะที่ครัวเรือนอายุมากจะก่อหนี้ลดลง

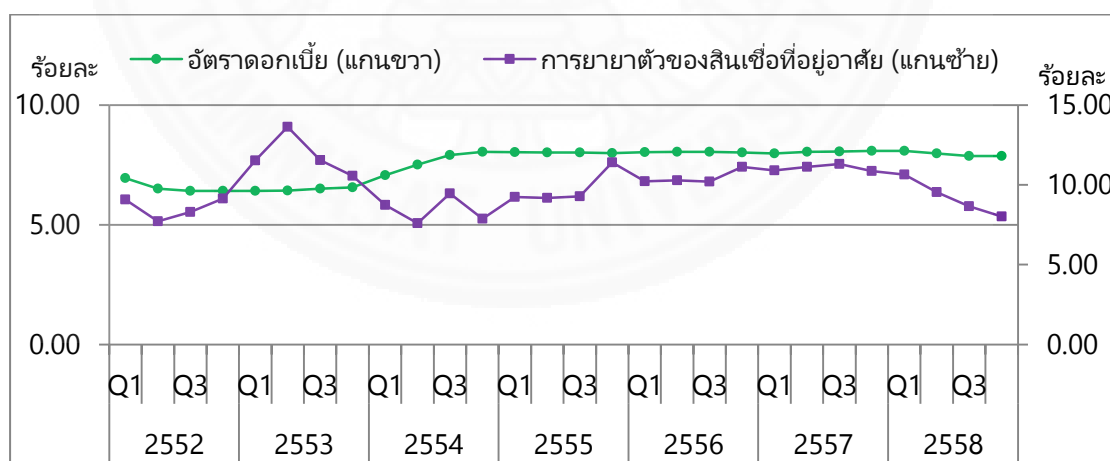

ภาพที่ 4.5 อัตราการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อัตราดอกเบี้ย และอัตราการเปลี่ยนแปลงของหนี้ครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ผลของอัตราดอกเบี้ยต่ำติดต่อกันมายาวนาน ทำให้ครัวเรือนกู้ยืมเงินมาลงทุนในอสังหาริมทรัพย์มากขึ้น เห็นได้จากวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมและมูลค่าหนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อเพื่อซื้อที่อยู่อาศัย ทั้งเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อการลงทุนมากขึ้น อัตราดอกเบี้ยต่ำจะช่วยให้ความสามารถในการซื้อที่อยู่อาศัยของครัวเรือนสูงขึ้น เนื่องจากการผ่อนชำระจะมีส่วนของเงินต้นกับดอกเบี้ย เมื่อดอกเบี้ยต่ำ ยอดเงินผ่อนแต่ละงวดจะเหลือตัดส่วนของเงินต้นมากขึ้น ทำให้สามารถซื้อที่อยู่อาศัยที่มีราคาสูงขึ้นได้ด้วยอัตราการผ่อนชำระเท่าเดิม (วิทวัส รุ่งเรืองผล, 2555) และหากครัวเรือนให้ความสนใจในการซื้อที่อยู่อาศัยมากขึ้น จะทำให้ราคาอสังหาริมทรัพย์นั้นมีราคาเพิ่มสูงขึ้น นำไปสู่การเกิด

ฟองสบู่ที่อยู่อาศัยได้เช่นกัน ทั้งนี้ Hyman Minsky (1986) กล่าวไว้ว่าในช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจขยายตัวดี ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีมุมมองต่อการก่อหนี้ที่ตื้นเขินไป โดยประชาชนพร้อมที่จะรับความเสี่ยงจากการก่อหนี้ในระดับที่สูงขึ้นจนเกินกว่าที่ประชาชนที่จะสามารถชำระคืนได้ หนี้ที่สูงขึ้นนั้นจะส่งผลให้มีการลงทุนเพิ่มขึ้นด้วย ซึ่งสัญญาณที่บ่งชี้ไปสู่ภาวะฟองสบู่ เช่น การขยายตัวของสินเชื่อเพิ่มขึ้นมาก ภาคการเงินมีการลดมาตรฐานในการกู้ยืมลงเพื่อให้ประชาชนสามารถกู้ยืมได้ง่ายขึ้น และฟองสบู่จะแตกเมื่อประชาชนมีความสามารถในการชำระหนี้ลดลง ทำให้การผิดชำระหนี้เพิ่มสูงขึ้นจนกระทบต่อสภาพคล่องของสถาบันการเงิน

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าหนี้ภาคครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อซื้อที่อยู่อาศัย แต่เมื่อพิจารณาการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยในช่วงที่ผ่านมา (ช่วงปี 2552-2558) ภาพที่ 4.6 พบว่า สินเชื่อที่อยู่อาศัยมีอัตราการขยายตัวสูงในปี 2553 เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยลดต่ำลง และเมื่ออัตราดอกเบี้ยจะปรับเพิ่มขึ้นเมื่อปี 2554 แต่ก็ยังเป็นระดับที่ต่ำและติดต่อยาวนานถึงปี 2558 ซึ่งไม่เป็นผลให้ความต้องการสินเชื่อเพื่อซื้อที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ขณะเดียวกันกับมีแนวโน้มลดลงเมื่อปี 2558 นอกจากนี้ ยังพบว่า คุณภาพสินเชื่อที่อยู่อาศัย ซึ่งพิจารณาจากสัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non-Performing Loan: NPL) ต่อสินเชื่อที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น มีแนวโน้มลดลง อยู่ที่ร้อยละ 3.12 ของสินเชื่อที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น ดังนั้น ความกังวลว่าการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยที่ให้อุปถัมภ์แก่ภาคครัวเรือนจะนำไปสู่ภาวะฟองสบู่ (Minsky's Moment) นั้นจึงยังไม่เกิดขึ้น

ภาพที่ 4.6 อัตราดอกเบี้ย และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย พ.ศ. 2552-2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

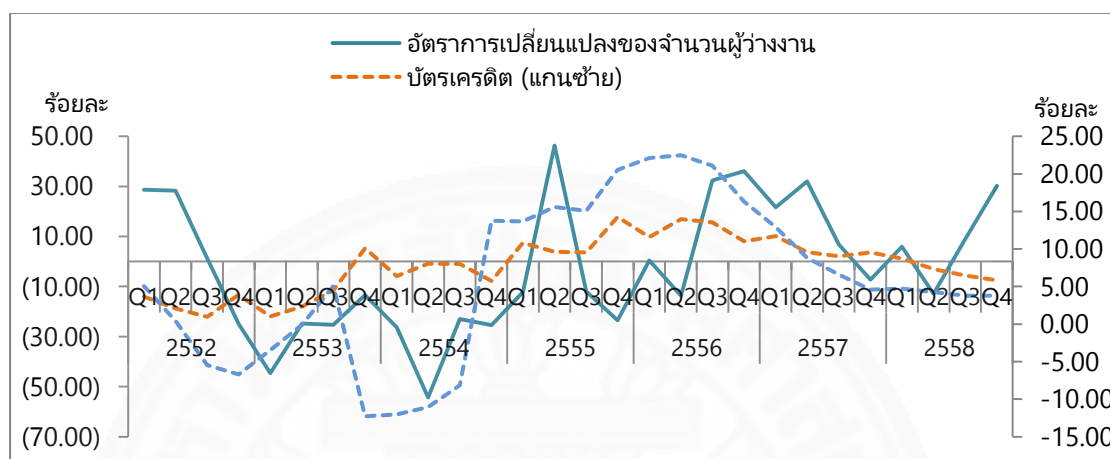
4.4 อัตราการว่างงาน

การที่ภาคครัวเรือนมีการก่อหนี้เพิ่มสูงขึ้น สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากครัวเรือนไม่มีงานทำ ทำให้ไม่มีรายได้ และเป็นเหตุจำเป็นให้ครัวเรือนต้องกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งสินเชื่อที่ครัวเรือนสามารถกู้ยืมมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในยามที่ประสบปัญหาสภาพคล่อง ได้แก่ สินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิต ดังนั้น ผู้วิจัยจึงนำข้อมูลอัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างงาน และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมาพิจารณาร่วมกัน เพื่อให้ทราบว่าปัจจัยด้านการว่างงานเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้หนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นหรือไม่

เมื่อพิจารณาอัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างงาน และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล พบว่า บางช่วงเวลา จำนวนผู้ว่างงาน และการขยายตัวของสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมีแนวโน้มไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อจำนวนผู้ว่างงานเพิ่มขึ้นทำให้สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลการขยายตัวเพิ่มขึ้นด้วย หรือเมื่อจำนวนผู้ว่างงานลดลงทำให้สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมีการขยายตัวลดลงเช่นกัน สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อครัวเรือนว่างงาน ทำให้ขาดรายได้ และเพื่อให้ครัวเรือนสามารถมีเงินทุนหมุนเวียนใช้ในชีวิตประจำวัน ครัวเรือนจึงมีการกู้ยืมเกิดขึ้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงที่อัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างงานอยู่ในระดับต่ำ นั่นคือคนมีงานทำและมีรายได้แต่ยังมีการก่อหนี้เกิดขึ้น เห็นได้จากสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลการขยายตัวสูงในช่วงที่การว่างงานต่ำ ดังนั้น สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล คือแหล่งเงินทุนหมุนเวียนชดเชยรายได้สำหรับการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันในยามที่ครัวเรือนไม่มีงานทำและไม่มีรายได้ และอีกทางหนึ่ง สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล คือ รายได้เพิ่มเติมที่ครัวเรือนนำไปใช้เพื่อตอบสนองความต้องการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือยซึ่งนอกเหนือการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างงาน เพิ่มสูงขึ้นในช่วงปี 2555 เนื่องจากผลของนโยบายขึ้นเงินเดือนให้แก่บุคลากรภาครัฐ เป็น 15,000 บาท สำหรับวุฒิปริญญาตรี (มีผลบังคับใช้ปีที่ 1 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2555 และปีที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2556) ทำให้จำนวนผู้ว่างงานเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การขึ้นเงินเดือนให้แก่บุคลากรภาครัฐ เป็น 15,000 บาท สำหรับวุฒิปริญญาตรีนั้น ทำให้กลุ่มผู้กู้สินเชื่อประเภทบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลมีมากขึ้น ดังนั้นผลของนโยบายดังกล่าวได้สนับสนุนให้ผู้กู้กลุ่มนี้สามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อได้ง่ายขึ้น และสร้างแรงจูงใจในการก่อหนี้ ประกอบกับพฤติกรรมกรรมการบริโภคของคนที่มีค่านิยมการสร้างความสุขแบบทันด่วน (Pull of Instant Gratification) โดย David Laibson อธิบายว่า พฤติกรรมของคนยุคใหม่จะไม่ชอบการรอคอย อยากได้

อะไรต้องได้เดี๋ยวนี้ ความอดทนต่าง ๆ มีน้อยลง ทำให้คนมักจะเลือกความพึงพอใจชั่วขณะหรืออย่างทันทีทันใด จึงนำไปสู่การกู้เงินในอนาคตมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง สะท้อนได้จากการขยายตัวของสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลเพิ่มขึ้น

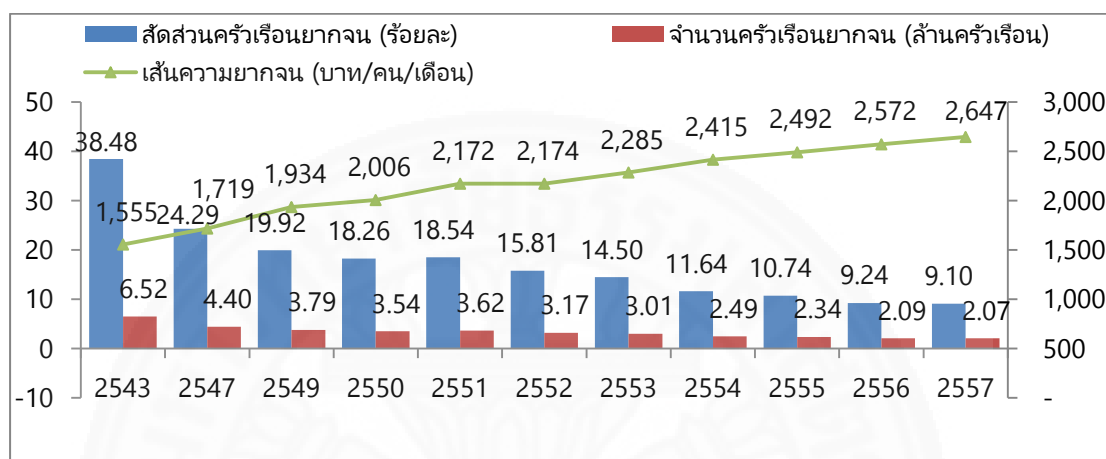

ภาพที่ 4.7 อัตราการเปลี่ยนแปลงของจำนวนผู้ว่างาน และอัตราการขยายตัวของสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

4.5 สถานการณ์ความยากจนของประเทศไทย

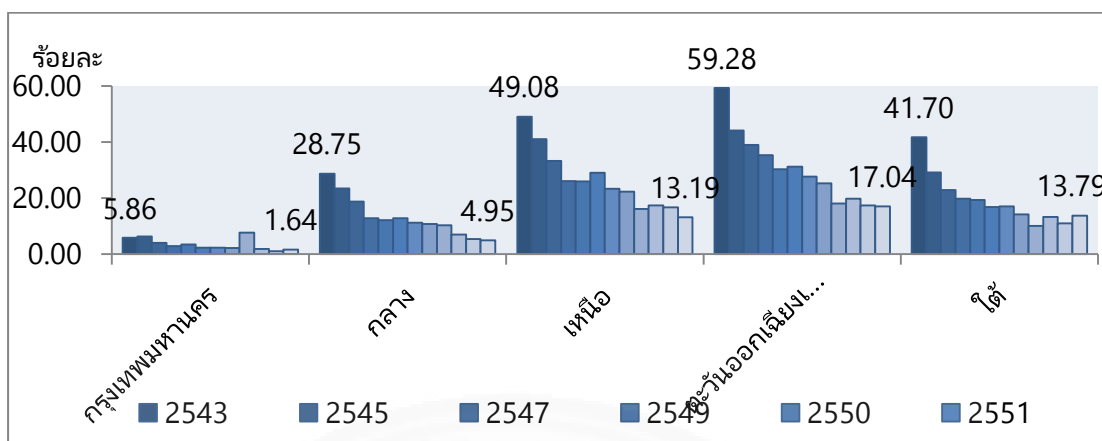
ความยากจนในระดับบุคคลหรือระดับครัวเรือน โดยปกติหมายถึงสถานภาพความเป็นอยู่ของบุคคลหรือครัวเรือนที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน (Poverty Line) ซึ่งสาเหตุของความยากจนในระดับบุคคลหรือระดับครัวเรือนเกิดจากการไม่มีงานทำ การมีรายจ่ายมากกว่ารายได้ อันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจ ผลกระทบจากความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ ค่านิยมในการบริโภค การก่อหนี้เพื่อการบริโภค เป็นต้น ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ใช้เส้นความยากจนสะท้อนมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำ (Minimum Standard of Living) ของสังคม โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคลในการได้มาซึ่งอาหาร (Food) และสิ่งจำเป็นที่ไม่ใช่อาหาร (Non-food) ในขั้นพื้นฐานที่ทำให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ ซึ่งหากบุคคลหรือครัวเรือนใดที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน จะถือว่าเป็นบุคคลหรือครัวเรือนนั้นเป็นคนจน

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งประมวลผลโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ความยากจนระดับครัวเรือนโดยรวมในปี 2557 ลดลงจากร้อยละ 38.48 ของครัวเรือนทั่วประเทศ ในปี 2543 เหลือร้อยละ 9.10 ในปี 2557 (ครัวเรือนยากจน 2.07 ล้านครัวเรือน) (ภาพที่ 4.8)

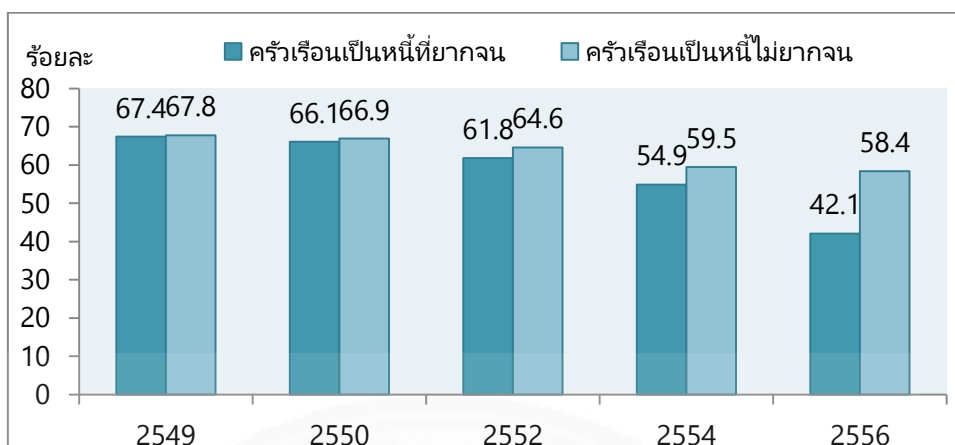
ภาพที่ 4.8 เส้นความยากจน สัดส่วนครัวเรือนยากจน และจำนวนครัวเรือนยากจน ปี 2543-2557, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

คนจนส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ โดยในปี 2557 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีคนจนประมาณ 3.2 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 45.38 ของคนจนทั่วประเทศ รองลงมาคือภาคเหนือมีคนจนประมาณ 1.5 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 21.54 ของคนจนทั่วประเทศ (ภาคผนวก ง และ จ) นอกจากนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือยังเป็นภูมิภาคที่มีสัดส่วนคนจนหรือร้อยละคนจนต่อประชากรในกลุ่มสูงที่สุด (ภาพที่ 4.10) โดยคนจนส่วนใหญ่อยู่ในเขตชนบท

ภาพที่ 4.9 สัดส่วนคนจนต่อประชากรในกลุ่ม จำแนกตามภูมิภาค ปี 2543-2557, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

จากการที่สัดส่วนครัวเรือนยากจนมีแนวโน้มลดลง (ภาพที่ 4.8) สะท้อนให้เห็นว่า ครัวเรือนมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับโอกาสเป็นหนี้ระหว่างครัวเรือนยากจนกับครัวเรือนไม่ยากจน โดยปกติครัวเรือนไม่ยากจนมีโอกาสเป็นหนี้มากกว่าครัวเรือนยากจน เนื่องจากครัวเรือนที่ยากจนจริง ๆ จะไม่สามารถกู้ยืมได้หรืออีกนัยหนึ่งคือไม่มีผู้ให้กู้ยอมปล่อยกู้แก่คนยากจน (จิราภรณ์ แผลงประพันธ์ และสมชัย จิตสุชน, 2557) ดังนั้น สัดส่วนครัวเรือนยากจนลดลงหรือสัดส่วนครัวเรือนไม่จนมีมากขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า ครัวเรือนที่สามารถกู้ยืมเงินได้มีมากขึ้น ทำให้โอกาสในการก่อหนี้สูงขึ้น และอาจเป็นผลให้หนี้ครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น และเมื่อพิจารณาสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนที่ยากจนกับครัวเรือนไม่ยากจน พบว่า สัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนที่ยากจนมีแนวโน้มลดลงมากกว่าสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนไม่ยากจน (ภาพที่ 4.10)

ภาพที่ 4.10 เปรียบเทียบสัดส่วนการเป็นหนี้ของครัวเรือนที่ยากจนกับครัวเรือนไม่ยากจน ปี 2549-2556, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน กับครัวเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน เมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภค จำแนกตามประเภทของหนี้ วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน และตามเขตพื้นที่ ปี พ.ศ. 2556 (ตารางที่ 4.2) พบว่า ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน ก่อหนี้ในระบบเป็นส่วนใหญ่ และมีการก่อหนี้นอกระบบที่ร้อยละ 6.05 ของหนี้รวมทั้งหมด ขณะที่ครัวเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจนมีการก่อหนี้นอกระบบเพียงร้อยละ 1.89 ของหนี้รวมทั้งหมด นอกจากนี้ ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนในเขตชนบทมีหนี้นอกระบบสูงกว่าเขตเมือง

ในภาพรวมหนี้ในระบบของครัวเรือนที่เป็นหนี้ทั้งหมด (ยากจนและไม่ยากจน) มีวัตถุประสงค์หลักของการกู้ยืมเงิน คือ ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน รองลงมาคือ ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือน และเมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนกับไม่ยากจน พบว่า ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน ทั้งในเขตเมืองและชนบท กู้ยืมเงินไปใช้ในการทำการเกษตรเป็นหลัก ส่วนครัวเรือนเป็นหนี้ที่ไม่ยากจน ในเขตเมืองกู้ยืมเงินไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ขณะที่ในเขตชนบทกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือน

นอกจากนี้ ยังพบว่า การก่อหนี้นอกระบบของครัวเรือนที่เป็นหนี้ทั้งหมด (ยากจนและไม่ยากจน) มีวัตถุประสงค์หลักของการกู้ยืมเงิน คือ ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือน รองลงมาคือ ใช้ในการทำธุรกิจ หรือเป็นเงินทุนหมุนเวียนในธุรกิจ และจะเห็นว่า ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนและไม่ยากจน ทั้งในเขตเมืองและชนบทมีวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมหนี้นอกระบบเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในครัวเรือนเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยได้ข้อสังเกตว่า ครั้วเรือนที่ก่อกั้นนอกระบบทั้งหมดล้วนแต่มีวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินไม่แตกต่างกัน คือเป็นการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครั้วเรือน ในขณะที่การก่อกั้นในระบบของครั้วเรือนจะมีความแตกต่างกันในวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน ทั้งนี้ เนื่องจากในช่วงเวลาที่ครั้วเรือนเกิดภาวะฉุกเฉินความต้องการหรือความจำเป็นต้องใช้เงินด่วนเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคในครั้วเรือน ทำให้ครั้วเรือนเลือกที่จะก่อกั้นนอกระบบ เช่น กู้ยืมจากญาติหรือคนรู้จัก เพราะโดยทั่วไปการกู้เงินนอกระบบใช้ระยะเวลาสั้นกว่าการกู้เงินจากสถาบันการเงินในระบบ การกู้เงินนอกระบบมีความสะดวก ไม่ต้องเตรียมเอกสารหรือตรวจสอบหลักฐานทางการเงิน เป็นต้น และจากสถานการณ์นี้ภาคครั้วเรือนที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 จะเห็นว่าสัดส่วนการเป็นหนี้นอกระบบของครั้วเรือนมีแนวโน้มลดลง (ตารางที่ 3.9) สาเหตุหนึ่งอาจเนื่องมาจากสัดส่วนคนจนมีแนวโน้มลดลง เพราะจากเปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครั้วเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนกับครั้วเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน เมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคโดยจำแนกตามประเภทของหนี้ (ตารางที่ 4.2) พบว่าครั้วเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนก่อกั้นนอกระบบในสัดส่วนที่สูงกว่าครั้วเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน ดังนั้นการที่ครั้วเรือนที่ยากจนลดลง จึงทำให้หนี้นอกระบบของครั้วเรือนที่เป็นหนี้ทั้งหมดมีแนวโน้มลดลงด้วย

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครั้วเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนกับครั้วเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน พ.ศ. 2556

ประเภทของหนี้/วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน		ร้อยละของหนี้สินครั้วเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน (%)			ร้อยละของหนี้สินครั้วเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน (%)			ร้อยละของหนี้สินครั้วเรือนเป็นหนี้ทั้งหมด (%)		
		เขตเมือง	เขตชนบท	รวม	เขตเมือง	เขตชนบท	รวม	เขตเมือง	เขตชนบท	รวม
รวมทั้งหมด		100	100	100	100	100	100	100	100	100
หนี้ในระบบ	ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน	10.12	6.19	7.50	47.69	32.92	41.38	47.34	32.26	40.84
	ใช้ในการศึกษา	1.64	2.15	1.98	1.68	1.10	1.44	1.68	1.13	1.44
	ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆในครั้วเรือน	21.89	23.83	23.19	34.28	36.01	35.02	34.17	35.70	34.83
	ใช้ในการทำธุรกิจ	5.21	4.28	4.59	10.45	9.66	10.11	10.40	9.53	10.02
	ใช้ในการทำการเกษตร	54.34	55.49	55.11	3.45	17.54	9.47	3.92	18.48	10.20
อื่นๆ		0.91	1.92	1.58	0.49	1.01	0.71	0.49	1.04	0.73

รวมทั้งหมด	94.11	93.86	93.95	98.04	98.24	98.13	98.00	98.14	98.06
------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ตารางที่ 4.2 เปรียบเทียบสัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนกับครัวเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน พ.ศ. 2556 (ต่อ)

ประเภทของหนี้/วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงิน		ร้อยละของหนี้สินครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน (%)			ร้อยละของหนี้สินครัวเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน (%)			ร้อยละของหนี้สินครัวเรือนเป็นหนี้ทั้งหมด (%)		
		เขตเมือง	เขตชนบท	รวม	เขตเมือง	เขตชนบท	รวม	เขตเมือง	เขตชนบท	รวม
รวมทั้งหมด		100	100	100	100	100	100	100	100	100
หนี้ นอก ระบบ	ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน	0.24	0.25	0.25	0.38	0.23	0.32	0.38	0.23	0.32
	ใช้ในการศึกษา	0.04		0.01	0.04	0.02	0.03	0.04	0.02	0.03
	ใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆในครัวเรือน	3.31	3.00	3.10	0.71	0.64	0.68	0.73	0.70	0.72
	ใช้ในการทำธุรกิจ	1.00	0.52	0.68	0.55	0.46	0.51	0.55	0.46	0.51
	ใช้ในการทำการเกษตร	0.88	1.80	1.50	0.05	0.35	0.18	0.05	0.39	0.20
	อื่นๆ	0.41	0.56	0.51	0.25	0.05	0.17	0.25	0.07	0.17
รวมทั้งหมด		5.88	6.13	6.05	1.98	1.75	1.89	2.00	1.87	1.95

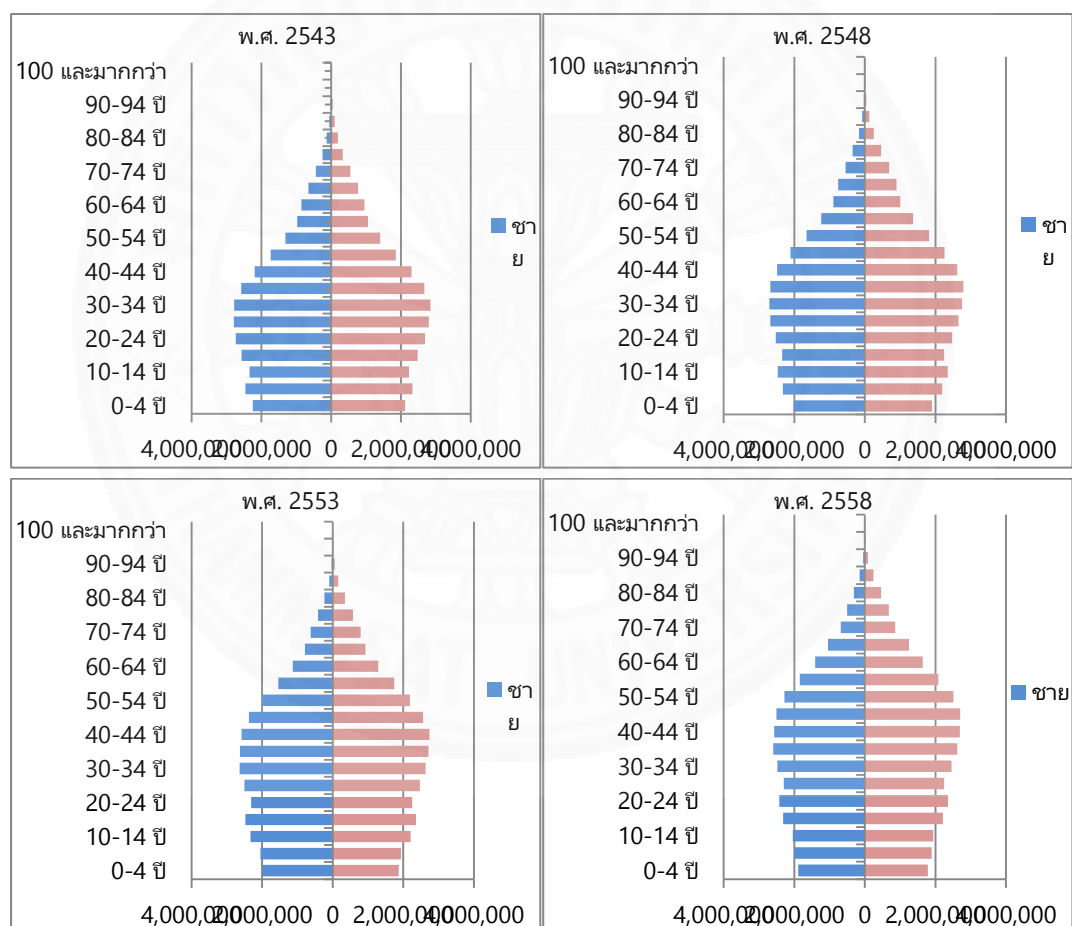
ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

4.6 โครงสร้างประชากร

องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้ให้นิยามของ ผู้สูงอายุ (Older Person) หมายถึงประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ และ 3) ระดับสังคมผู้สูงอายุ

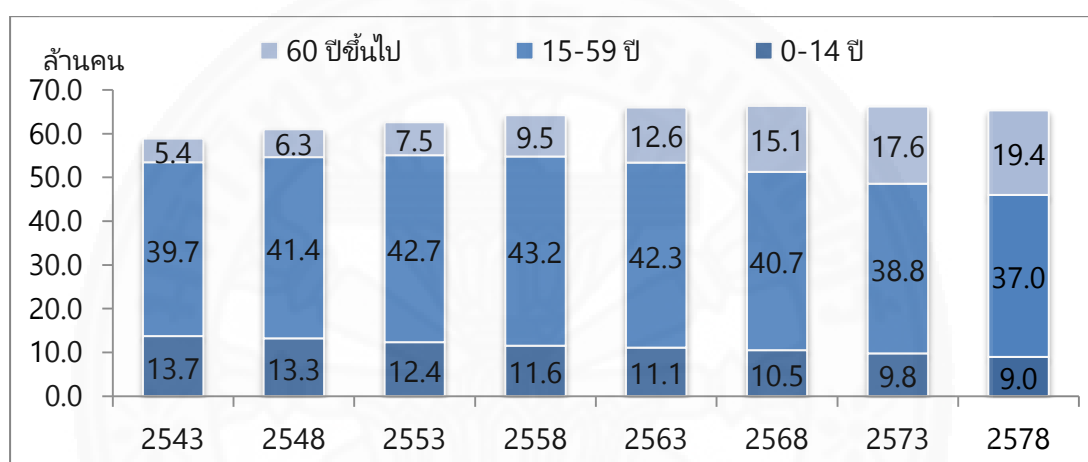
อย่างเต็มที่ (Super-Aged Society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

สำหรับประเทศไทย ข้อมูลสำมะโนประชากรของสำนักงานสถิติแห่งชาติ และข้อมูลประชากรจากการทะเบียน ของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ซึ่งจำแนกตามกลุ่มอายุ 0-14 ปี (เด็ก) 15-59 ปี (วัยแรงงาน) 60 ปีขึ้นไป (วัยสูงอายุ) พบว่า ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร นั่นคือการมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก ซึ่งเกิดขึ้นจากจำนวนเด็กลดลงในขณะที่ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 4.11)

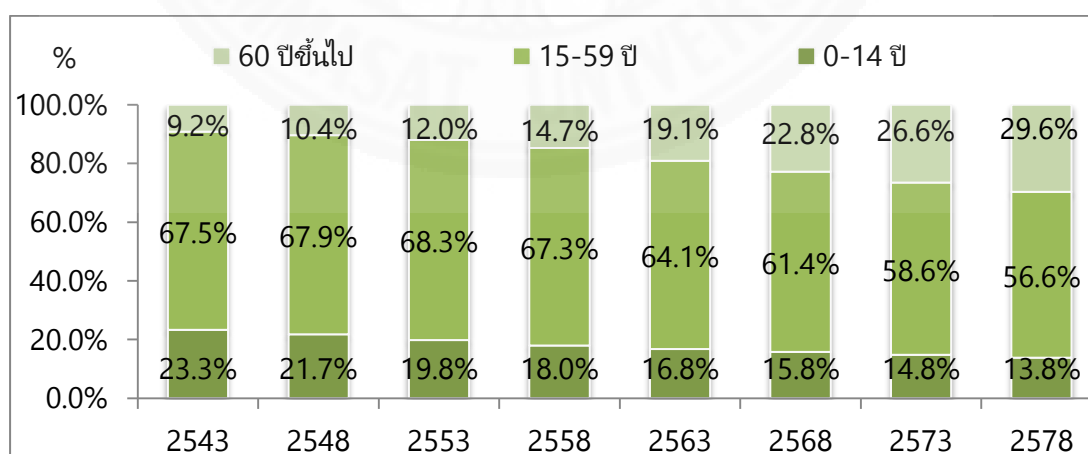

ภาพที่ 4.11 ประชากรจากการทะเบียน จำแนกตามกลุ่มอายุ และเพศ ทั่วประเทศ พ.ศ. 2543 – 2558, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สังคมไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) ตั้งแต่ปี 2548 โดยมีประชากรสูงอายุจำนวน 6.3 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 10.4 ของประชากรทั้งหมด และปัจจุบัน (ปี 2558) ประเทศไทยมีประชากรทั้งหมด 64.2 ล้านคน เป็นผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 9.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14.7 ประชากรทั้งหมด ทั้งนี้คาดว่าภายในปี 2568 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) ซึ่งมีประมาณ 15.1 ล้านคนหรือเพิ่มขึ้นเกินร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด กล่าวคือจะมีผู้สูงอายุ 1 คน ในประชากรทุกๆ 5 คน (ภาพที่ 4.12 และ 4.13)

ภาพที่ 4.12 จำนวนประชากร จำแนกตามกลุ่มอายุ ทั่วประเทศ พ.ศ. 2543 – 2578, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4.13 ร้อยละของประชากรต่อจำนวนประชากรทั้งหมด จำแนกตามกลุ่มอายุ ทั่วประเทศ พ.ศ. 2543-2578, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ทั้งนี้จะใช้ดัชนีผู้สูงอายุ (Ageing Index) เพื่อเปรียบเทียบระหว่างจำนวนเด็กกับผู้สูงอายุ โดยดัชนีผู้สูงอายุเป็นอัตราส่วนของจำนวนประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยเด็ก 100 คน ซึ่งตามความหมายดัชนีผู้สูงอายุแสดงให้เห็นว่ามีผู้สูงอายุกี่คนต่อเด็ก 100 คน ถ้าดัชนีมีค่าต่ำกว่า 100 แสดงว่ามีเด็กมากกว่าผู้สูงอายุ และในทางกลับกัน ถ้าดัชนีมีค่ามากกว่า 100 แสดงว่ามีผู้สูงอายุมากกว่าเด็ก

จากตารางที่ 4.3 แสดงแนวโน้มของดัชนีผู้สูงอายุ ซึ่งจะเห็นว่า ตั้งแต่ ปี 2543 มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา และอีก 10 ปีถัดมา ผู้สูงอายุมีจำนวนเกินกว่าครึ่งของจำนวนเด็ก (ดัชนีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 60.6 นั่นคือ มีผู้สูงอายุ 60 คนต่อเด็ก 100 คน) และในปี 2563 เป็นช่วงเวลาที่ดัชนีผู้สูงอายุมากกว่า 100 หมายความว่าช่วงเวลานี้ประเทศไทยมีประชากรวัยเด็กมากกว่าผู้สูงอายุ ซึ่งหลังจากปี 2563 ไปแล้ว ประเทศไทยจะมีผู้สูงอายุมากกว่าเด็กต่อไปเรื่อย ๆ

โครงสร้างประชากรสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการพึ่งพิงระหว่างประชากรกลุ่มอายุต่าง ๆ เมื่อโครงสร้างประชากรเปลี่ยนไป ลักษณะการพึ่งพิงก็เปลี่ยนไปด้วย การแสดงระดับของการพึ่งพิงระหว่างประชากรกลุ่มอายุต่าง ๆ นิยมใช้ดัชนีที่เรียกว่า อัตราส่วนพึ่งพิง (Dependency Ratio) เพนต์ัวชี้วัด ซึ่งอัตราส่วนพึ่งพิง คืออัตราส่วนระหว่างประชากรเด็กและประชากรสูงอายุต่อประชากรวัยทำงาน โดยดัชนีนี้มีข้อสมมติว่าประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุต้องพึ่งพิง (ทางเศรษฐกิจ) ประชากรวัยทำงาน หากค่าของอัตราส่วนพึ่งพิงยิ่งสูงย่อมแสดงถึงมีจำนวนผู้ที่ต้องพึ่งพิงมากเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ที่ทำงาน

ตารางที่ 4.3 ดัชนีผู้สูงอายุ อัตราส่วนพึ่งพิง อัตราเกือหนุน พ.ศ. 2543-2578

พ.ศ.	ประชากร (ล้านคน)			ดัชนีผู้สูงอายุ (ผู้สูงอายุ/เด็ก 100 คน)	อัตราส่วนพึ่งพิง			อัตรา เกือหนุน
	ทั้งหมด	วัยเด็ก	ผู้สูงอายุ		รวม	วัย เด็ก	วัย ชรา	
2543	58.9	13.71	5.42	39.5	48.15	34.50	13.64	7.33
2548	61.0	13.26	6.34	47.8	47.34	32.03	15.31	6.53
2553	62.6	12.37	7.49	60.6	46.50	28.96	17.54	5.70
2558	64.2	11.56	9.46	81.8	48.63	26.75	21.89	4.57
2563	66.0	11.08	12.62	113.9	56.05	26.20	29.84	3.35
2568	66.4	10.50	15.13	144.1	62.39	25.26	37.13	2.69

2573	66.2	9.80	17.58	179.4	70.58	25.26	45.31	2.21
2578	65.3	9.00	19.36	215.2	76.65	24.32	52.34	1.91

ที่มา : จากการคำนวณโดยผู้วิจัย

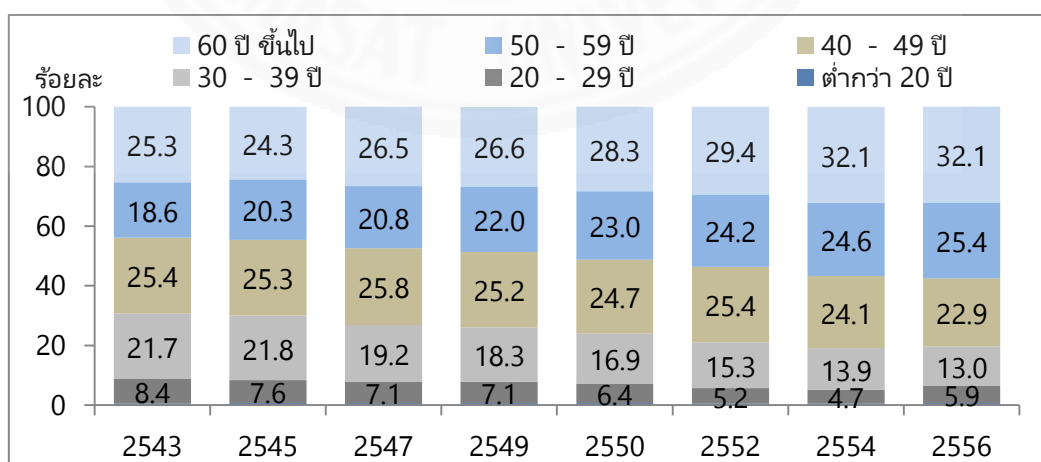
เมื่อพิจารณาอัตราส่วนพึ่งพิง (ตารางที่ 4.3) พบว่า ในช่วงปี 2543-2553 ค่าอัตราส่วนพึ่งพิงรวมได้ลดลงจาก 48.15 ในปี 2543 เหลือ 46.50 ในปี 2553 เนื่องจากประเทศไทยประสบผลสำเร็จในการลดอัตราการเกิด ทำให้เด็กเกิดน้อยลง ส่งผลให้อัตราส่วนพึ่งพิงที่เคยสูงลดต่ำลง อย่างไรก็ตาม หลังจากนั้น คาดว่าอัตราการพึ่งพิงรวมจะกลับไปสูงขึ้นอีกจนถึง 76.65 ในปี 2578 การที่ค่าอัตราส่วนพึ่งพิงกลับเพิ่มสูงขึ้นหลังจากที่ได้อัตราส่วนพึ่งพิงต่ำลงอย่างต่อเนื่องเป็นเพราะจำนวนประชากรสูงอายุได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกระหว่างอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็กและวัยชราแล้ว ก็จะพบว่าอัตราส่วนพึ่งพิงวัยเด็กได้ลดลงอย่างมาก และต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2543 ถึงปี 2578 ในขณะที่อัตราการพึ่งพิงวัยชราได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาเดียวกันนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าแนวโน้มรูปแบบการพึ่งพิงจะเปลี่ยนจากการพึ่งพิงของเด็ก เป็นส่วนใหญ่ มาสู่การพึ่งพิงของผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ ดัชนีอีกตัวหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตราส่วนของจำนวนคนในวัยแรงงานต่อผู้สูงอายุ 1 คน ได้แก่ อัตราส่วนเกื้อหนุนผู้สูงอายุ (Potential Support Ratio: PSR) แนวความคิดของอัตราส่วนนี้คือ คนในวัยทำงานเป็นผู้ที่มีศักยภาพที่จะดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ จึงมีความหมายว่าผู้สูงอายุคนหนึ่งจะมีผู้ที่สามารถช่วยเหลือดูแลก็ได้แก่คน จากตารางที่ 4.3 จะเห็นว่า ในปี 2543 มีอัตราเกื้อหนุนผู้สูงอายุสูงมาก คือมีคนวัยทำงานถึง 7 คนที่ช่วยกันดูแลผู้สูงอายุเพียง 1 คน อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนนี้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง และในอีก 30 ปีข้างหน้า ผู้สูงอายุไทยแต่ละคนจะมีคนวัยทำงานที่อาจจะช่วยในการดูแลเกื้อหนุนเพียง 2 เท่านั้น

เมื่อพิจารณาระดับครัวเรือนส่วนบุคคล ตามการจำแนกช่วงอายุของหัวหน้าครัวเรือน จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในช่วงปี 2543-2556 พบว่า ร้อยละของหัวหน้าครัวเรือนซึ่งมีอายุน้อยมีแนวโน้มลดลง ในขณะที่หัวหน้าครัวเรือนซึ่งมีอายุมาก (วัยสูงอายุ) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุมากขึ้นดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และเมื่อพิจารณาการเป็นหนี้ของภาคครัวเรือนกับอายุ (หัวหน้าครัวเรือน) จะเห็นว่าสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้ต่อครัวเรือนทั้งประเทศได้มีแนวโน้มลดลงดังรายละเอียดบทที่ 3 (ภาพที่ 3.2) อาจเป็นไปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น โดยทั่วไปอายุบุคคลเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพิจารณา

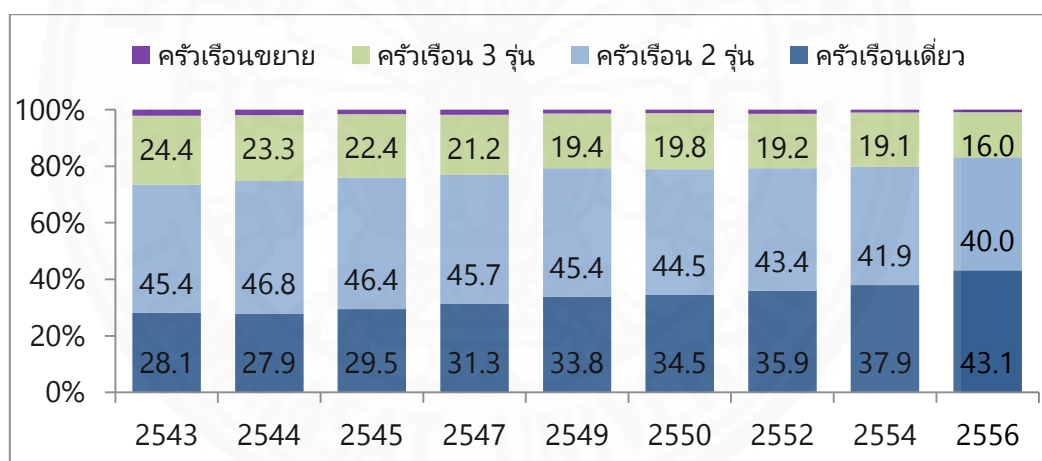
อนุมัติเงินกู้ยืมของสถาบันการเงิน โดยอายุของผู้กู้จะมีผลต่อระยะเวลาการผ่อนเงินกู้ ซึ่งสถาบันการเงินส่วนใหญ่จะกำหนดว่าเมื่อรวมอายุของผู้กู้แล้วระยะเวลาการผ่อนเงินกู้ต้องไม่เกิน 60 หรือ 70 ปี ขึ้นอยู่กับแต่ละสถาบันการเงินจะกำหนด (ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์, 2558) ฉะนั้น หากผู้กู้มีอายุมากจะสามารถกู้ได้ในระยะสั้น แต่ทั้งนี้ระยะเวลาการผ่อนเงินกู้จะสั้นหรือยาวนานขึ้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการผ่อนชำระหนี้ของผู้กู้เป็นหลัก

การที่โครงสร้างประชากรมีผู้สูงอายุมากขึ้น ทำให้หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มผู้สูงอายุมาก จึงส่งผลให้สัดส่วนคนที่สามารถกู้ยืมได้มีแนวโน้มลดลงอันเนื่องจากคนส่วนใหญ่อายุมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้มีแนวโน้มลดลงด้วย แต่อย่างไรก็ตาม กลับพบว่ามูลค่าหนี้สะสมมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุวัยกลางคน ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ครัวเรือนมีการเป็นหนี้สูงที่สุด โดยความสัมพันธ์ระหว่างหนี้กับอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีลักษณะ hump shape ตามทฤษฎีวิถีจักรชีวิต (Life Cycle Theory of Consumption) กล่าวคือ ครัวเรือนที่มีอายุน้อยจะมีรายได้น้อย ทำให้มีความต้องการในการกู้มาก แต่เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องอายุและรายได้ทำให้ไม่สามารถกู้ได้มากนัก แต่เมื่อครัวเรือนมีอายุมากขึ้น รายได้มากขึ้น จะมีข้อจำกัดในการกู้ลดลงทำให้สามารถกู้ได้จำนวนมากและเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ รายได้จะลดลงและมีข้อจำกัดในการกู้ยืมที่เพิ่มขึ้นเพราะอายุมาก ทำให้มีการกู้ยืมน้อยลง ด้วยเหตุนี้ ช่วงอายุที่ครัวเรือนมีการเป็นหนี้สูงที่สุดจึงอยู่ในวัยกลางคนตามงานศึกษาของ Sebastian Barnes and Gerry Young (2003) สุระชัย เชื้อลิ้นฟ้า (2550) เบญจมาภรณ์ อมรเลิศพานิช (2551) และสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2554) ดังรายละเอียดในบทที่ 2 ดังนั้น การที่หนี้ภาคครัวเรือนเพิ่มขึ้น จึงเป็นไปได้ว่าเพราะครัวเรือนไทยส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคน ซึ่งเป็นช่วงอายุที่ครัวเรือนมีการเป็นหนี้สูงที่สุด ทำให้มูลค่าหนี้ภาคครัวเรือนโดยรวมอยู่ในระดับที่สูงด้วย

ภาพที่ 4.14 อายุของหัวหน้าครัวเรือน จำแนกตามกลุ่มอายุ พ.ศ. 2543-2556, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

นอกจากนี้ ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2543-2556 (ภาพที่ 4.15) พบว่าโครงสร้างของครัวเรือนในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นครัวเรือนประเภทครัวเรือน 2 รุ่น (มีสมาชิก 3-4 คน พ่อแม่และลูก) แต่มีแนวโน้มลดลง จากร้อยละ 45.4 ของครัวเรือนทั้งหมดในปี 2543 เหลือร้อยละ 40.0 ของครัวเรือนทั้งหมดในปี 2556 ขณะที่ครัวเรือนประเภทครัวเรือนเดี่ยวเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากร้อยละ 28.1 ของครัวเรือนทั้งหมดในปี 2543 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 43.1 ของครัวเรือนทั้งหมดในปี 2556 การที่ครัวเรือนเดี่ยวเพิ่มขึ้น ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยมีมากขึ้น และโดยปกติคนส่วนใหญ่ยังจำเป็นต้องใช้แหล่งเงินจากสถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สหกรณ์ ในการซื้อ/เช่าซื้อที่อยู่อาศัย ดังนั้นการก่อหนี้จึงเป็นปัจจัยสำคัญขั้นตอนหนึ่งในการจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับครัวเรือน การที่ครัวเรือนเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยมากขึ้น นำไปสู่การขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยมากขึ้น

ภาพที่ 4.15 ร้อยละของโครงสร้างครัวเรือน จำแนกตามประเภทครัวเรือน พ.ศ. 2543-2556, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

4.7 นโยบายประชานิยม

การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนไทยในช่วงที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งมาจากผลของนโยบายประชานิยม ซึ่งสนับสนุนให้ครัวเรือนเข้าถึงแหล่งสินเชื่อมากขึ้น เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน และการกระตุ้นการบริโภคของครัวเรือน เช่น มาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก นอกจากนี้ ยังมีนโยบายประชานิยมอื่นที่อาจมีผลต่อระดับหนี้ครัวเรือนที่เพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้จะกล่าวถึงเฉพาะโครงการกองทุนหมู่บ้าน และโครงการรถยนต์คันแรก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) โครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการลงทุนเพื่อพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่าย สร้างสวัสดิการ และบรรเทาความเดือดร้อนเร่งด่วนของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง ทั้งนี้ ผลจากกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองเมื่อต่อภาคครัวเรือนมีดังนี้

การเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนผ่านกองทุนหมู่บ้าน โดยจากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ในปี 2556 พบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้ ซึ่งบางครัวเรือนอาจมีการกู้เงินจากหลายแหล่ง โดยในปี 2556 ปรากฏว่าแหล่งเงินกู้หลักส่วนใหญ่เป็นแหล่งเงินกู้ในระบบ คือ ธนาคาร (ร้อยละ 66.7) ซึ่งธนาคารที่มีการกู้เงินมากที่สุด (ร้อยละ 30.8) คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร รองลงมา เป็นกองทุนหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง (ร้อยละ 23.6) สำหรับแหล่งเงินกู้นอกระบบ เช่น นายทุน เงินกู้ ญาติ เพื่อนบ้าน ฯลฯ มีเพียงร้อยละ 5.2 เท่านั้น ทั้งนี้ จะเห็นว่าข้อมูลการกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบของสำนักงานสถิติแห่งชาติ แตกต่างจากธนาคารแห่งประเทศไทย เนื่องจากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทยมาจากการรายงานของสถาบันการเงิน ซึ่งเป็นตัวเลขจำนวนเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน ขณะที่ข้อมูลสำนักงานสถิติแห่งชาติมาจากการจัดเก็บข้อมูลด้วยการออกภาคสนามสำรวจภาคครัวเรือนโดยตรง ซึ่งเป็นตัวเลขร้อยละของการใช้บริการสินเชื่อของครัวเรือนที่ตอบแบบสอบถาม จากรูปแบบการรายงานข้อมูลที่ต่างกันจึงทำให้ข้อมูลแหล่งเงินกู้มีความแตกต่างกัน

จากตารางที่ 4.4 จะเห็นได้ว่าร้อยละของครัวเรือนที่มีหนี้ที่กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 19.2 ในปี 2552 เป็นร้อยละ 22.4 ในปี 2554 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 23.6 ในปี 2556 แสดงถึงการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของประชาชนที่มีการใช้บริการกับกองทุนหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น

ตารางที่ 4.4 ร้อยละของครัวเรือนที่มีหนี้ จำแนกตามแหล่งเงินกู้

หน่วย : ร้อยละ

แหล่งเงินกู้	2552	2554	2556
ธนาคาร	63.2	63.6	66.7
- ธนาคารพาณิชย์	5.7	6.3	9.3
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร	32.2	30.9	30.8
- ธนาคารอาคารสงเคราะห์/ธนาคารออมสิน	6.1	6.5	7.0
สถาบันการเงินอื่นๆ	19.2	19.9	19.6
กองทุนหมู่บ้าน/ชุมชนเมือง	19.2	22.4	23.6
สหกรณ์ออมทรัพย์/สวัสดิการของหน่วยงาน	7.5	6.5	4.5
เงินกู้นอกระบบ (นายทุน พ่อค้า ญาติ เพื่อนบ้าน)	10.1	7.5	5.2

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

การใช้เงินกู้ยืมตามวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้าน พบว่า เงินกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบของครัวเรือนถูกนำไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดินและใช้เพื่ออุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือนมากที่สุด กล่าวคือ ในปี 2550 นำไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 32.41 ของเงินกู้ยืมทั้งหมด และในปี 2556 คิดเป็นร้อยละ 37.27 ของเงินกู้ยืมทั้งหมด และใช้เพื่ออุปโภคบริโภคอื่น ๆ ในครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 33.12 ของเงินกู้ยืมทั้งหมดในปี 2550 และคิดเป็นร้อยละ 36.72 ของเงินกู้ยืมทั้งหมดในปี 2556 แสดงว่าเงินกู้ในระบบ ซึ่งรวมถึงเงินที่กู้จากกองทุนหมู่บ้าน ส่วนใหญ่ได้นำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคและใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ซึ่งไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้าน จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ครัวเรือนที่กู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านไม่ได้นำเงินไปใช้ในกิจการที่ก่อให้เกิดรายได้มากพอ การที่มีเงินงบประมาณจำนวนมากโอนเข้ามาในระบบเศรษฐกิจอาจทำให้ครัวเรือนที่กู้ยืมในระยะแรกมีรายได้และการบริโภคเพิ่มขึ้นบ้าง แต่ครัวเรือนอาจต้องกู้ยืมมาจากแหล่งอื่นมาเพื่อชำระหนี้ที่เพิ่มขึ้นและอาจต้องลดการบริโภคบางส่วนลงเมื่อถึงกำหนดชำระเงินกู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2554) ว่าผู้กู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้าน มีการใช้เงินกู้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของกองทุนหมู่บ้าน หากกองทุนที่มีการบริหารจัดการที่ไม่มีประสิทธิภาพ กองทุนขาดการฟื้นฟูอาชีพให้กับสมาชิกจะก่อให้เกิดเป็นวงจรหนี้ที่พอกพูน

เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้สมาชิกนำเงินจากกองทุนไปใช้หนี้ในระบบไม่สามารถหารายได้เพิ่ม ต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบอีก ทำให้เป็นหนี้เพิ่มขึ้น ทั้งหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบ และอาจเป็นสาเหตุสำคัญของหนี้เสียและขาดวินัยทางการเงินในระยะยาวได้ อีกทั้งส่งผลให้แนวทางพัฒนากองทุนหมู่บ้านมีจุดอ่อน เพราะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนใช้เงินอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น (เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ, 2550)

ตารางที่ 4.5 การใช้เงินกู้ยืมจากแหล่งเงินกู้ในระบบ จำแนกตามวัตถุประสงค์ พ.ศ. 2550-2556

วัตถุประสงค์ ของการกู้ยืม	2550		2552		2554		2556	
	บาท	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ	บาท	ร้อยละ
ใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน	35,599	32.41	45,065	35.29	45,111	34.45	59,566	37.27
ใช้ในการศึกษา	3,020	2.75	3,358	2.63	2,661	2.03	2,364	1.48
ใช้จ่ายอุปโภคบริโภค อื่นๆ ในครัวเรือน	36,376	33.12	39,108	30.62	49,356	37.70	58,686	36.72
ใช้ในการทำธุรกิจ	14,713	13.40	19,955	15.62	13,157	10.05	16,196	10.13
ใช้ในการทำ การเกษตร	16,980	15.46	18,270	14.31	18,867	14.41	21,530	13.47
อื่นๆ	3,138	2.86	1,959	1.53	1,778	1.36	1,473	0.92
รวม	109,826	100.00	127,715	100.00	130,930	100.00	159,816	100.00

ที่มา : จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

ผลกระทบต่อหนี้ในระบบ ครัวเรือนมีการลดการพึ่งพิงเงินนอกระบบมากขึ้น เห็นได้จาก (ตารางที่ 3.9) หนี้ในระบบลดลงจากปี 2552 ที่มีร้อยละ 5 และลดลงเป็นร้อยละ 2 ในปี 2556 อย่างไรก็ตามเงินกู้ยืมจากกองทุนหมู่บ้านเป็นเพียงการช่วยบรรเทาค่าดอกเบี้ยเงินกู้นอกระบบได้เท่านั้น เนื่องจากจำนวนเงินเฉลี่ยที่เป็นหนี้ในระบบสูงกว่าหนี้นอกระบบถึง 49 เท่า (ปี 2556 จำนวนหนี้ในระบบและหนี้นอกระบบเฉลี่ยเท่ากับ 159,816 บาท และ 3,271 บาท ตามลำดับ) ดังนั้น กองทุนหมู่บ้านจึงเป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะช่วยลดภาระหนี้นอกระบบได้ในระดับหนึ่งในการเปิดช่องทางให้ประชาชนได้เข้าถึงสินเชื่อในระบบมากขึ้น

จำนวนครัวเรือนที่เป็นหนี้ การที่ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนได้ง่ายขึ้นและต้นทุนธุรกรรม (Transaction Cost) ไม่สูง ทำให้มีเงินเพื่อใช้จ่ายอุปโภคบริโภคโดยเฉพาะสินค้าฟุ่มเฟือยมากขึ้น และแม้ว่าสัดส่วนครัวเรือนที่เป็นหนี้จะลดลงจากปี 2554 ที่มีร้อยละ 55.8 ของครัวเรือนทั้งประเทศครัวเรือน เหลือร้อยละ 53.78 ของครัวเรือนทั้งประเทศ ในปี 2556 ก็ตาม แต่เป็นการลดลงเพียงเล็กน้อย (ภาพที่ 3.2) ขณะที่มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ตารางที่ 3.4) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีเงินเพื่อใช้จ่ายมากขึ้นในช่วงที่มีการเพิ่มทุนให้แก่กองทุนหมู่บ้าน โดยพบข้อสังเกตที่สำคัญ คือ ในช่วงที่มีการเพิ่มทุนให้กับกองทุนหมู่บ้านและกระจายการกักเงินไปสู่ชุมชนทั่วประเทศ พบว่าหนี้ครัวเรือนได้เพิ่มขึ้นสูงมาก โดยสังเกตได้ว่าก่อนเพิ่มทุนระยะที่ 2 (ปี 2550) หนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 0.08 และระยะแรกของการเพิ่มทุนในระยะที่ 2 (ปี 2552) เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.44 นอกจากนี้ก่อนการเพิ่มทุนระยะที่ 3 (ปี 2554) หนี้ได้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยคือ ร้อยละ 0.15 จากนั้นเมื่อเข้าสู่ระยะเริ่มแรกของการเพิ่มทุนระยะที่ 3 (ปี 2556) ทำให้หนี้เพิ่มขึ้นแบบก้าวกระโดดถึงร้อยละ 20.89 โดยจะเห็นภาพชัดเจนขึ้นหากพิจารณาหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจากปี 2547 ที่มีจำนวน 104,571 บาทต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 163,087 บาทในปี 2556 เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 55.95

เมื่อพิจารณาผลกระทบของการเข้าถึงบริการทางการเงินของครัวเรือน พบว่า หนี้ต่อรายได้ของครัวเรือน (ตารางที่ 3.4) ตั้งแต่ปี 2547 ถึง 2556 ก็ลดลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จากครัวเรือนมีหนี้ต่อรายได้เป็น 0.58 เท่า ในปี 2547 ลดลงเป็น 0.54 เท่า ในปี 2556 สำหรับรายได้และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการยังชีพเฉลี่ยของครัวเรือนทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2547 ถึง 2556 พบว่าครัวเรือนมีรายได้น้อยกว่าค่าใช้จ่ายที่จำเป็นในการยังชีพ โดยรายได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นต่อเนื่องจากปี 2547 ครัวเรือนมีรายได้ 179,556 บาทต่อปี และเพิ่มขึ้นเป็น 302,328 บาทต่อปีในปี 2556 โดยเพิ่มขึ้นร้อยละ 68.37 ส่วนค่าใช้จ่ายต่อปีของครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน โดยเพิ่มขึ้นจากปี 2547 จาก 147,564 บาทต่อปี เป็น 228,732 บาทต่อปี เพิ่มขึ้นร้อยละ 55 ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่นำไปใช้ในการชำระหนี้ เช่น หนี้เพื่อการซื้อบ้าน/ที่ดิน หนี้อุปโภคบริโภค เป็นต้น แสดงว่าการเข้าถึงแหล่งเงินทุนของครัวเรือนจากการกู้เงินกองทุนหมู่บ้าน เงินกู้ยืมบางส่วนนำไปใช้ในการประกอบกิจการในภาคการเกษตรส่งผลให้ผู้กู้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วยเช่นกัน ดังนั้นกองทุนหมู่บ้านจึงมีส่วนทำให้รายได้และและรายจ่ายของครัวเรือนเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ Kaboski, Joseph and Robert Townsend. (2005) ที่แสดงให้เห็นว่า การกู้ยืมเงินจากกองทุนหมู่บ้านมีส่วนในการเพิ่มกระแสรายได้ในขนาดของครัวเรือน ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของการลงทุนในด้านการเกษตร ซึ่งตรงกับข้อมูลการสำรวจภาคสนามของสำนักงานคณะกรรมการ

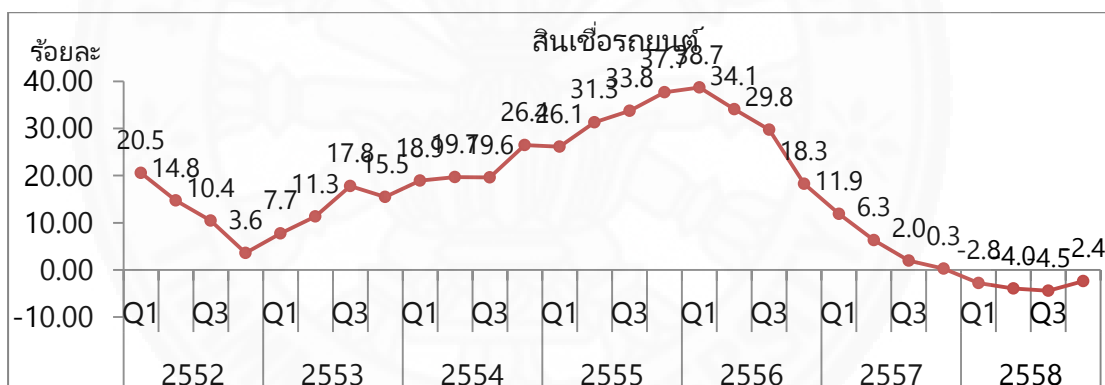
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ชี้ให้เห็นว่ารายได้ของครัวเรือนมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นภายหลังกลุ่มตัวอย่างเข้าร่วมโครงการในทุกภูมิภาค

2) โครงการรถยนต์คันแรก ซึ่งถือได้ว่าเป็นโครงการหนึ่งของรัฐบาลที่ได้รับความนิยมจากประชาชนเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากจำนวนผู้ใช้สิทธิในโครงการ ในช่วงเวลาจองซื้อตามเงื่อนไข ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2554 ถึง 31 ธันวาคม 2555 อยู่ในระดับสูงกว่า 1.25 ล้านราย (ภาวิน ศิริประภา นุกูล, 2557) โครงการนี้กำหนดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยลดภาระการลงทุนสำหรับสิ่งจำเป็นในชีวิตของประชาชนทั่วไป โดยหลักเกณฑ์เงื่อนไขการคืนเงินภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก คือเป็นรถยนต์คันแรกของผู้ซื้อที่ซื้อตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2554 จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555 เป็นรถยนต์ที่ผลิตขึ้นในประเทศและมีราคาขายปลีกไม่เกินคันละ 1,000,000 บาท ทั้งนี้ไม่รวมรถยนต์ที่ประกอบจากชิ้นส่วนนำเข้าใช้แล้วจากต่างประเทศ (รถยนต์จัดประกอบ) เป็นรถยนต์นั่งขนาดความจุระบอกลูกไม่เกิน 1,500 ลูกบาศก์เซนติเมตร (ซีซี) รนยนต์กระบะ (Pick Up) และรถยนต์ที่มีกระบะ (Double Cab) ผู้ซื้อต้องมีอายุ 21 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และครอบครองรถยนต์ไม่น้อยกว่า 5 ปีการคืนเงินเท่ากับภาษีตามที่จ่ายจริง แต่ไม่เกินคันละ 100,000 บาท (กระทรวงการคลัง, 2554) ทั้งนี้ การคืนเงินภาษีจะคืนให้เมื่อครอบครองรถยนต์ 1 ปีไปแล้ว (เริ่มจ่ายคืนให้ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2555 เป็นต้นไป)

ผลจากโครงการรถยนต์คันแรกต่อภาคครัวเรือนมีดังนี้ กลุ่มผู้ที่มีแผนซื้อรถยนต์ใหม่ในช่วงไตรมาส 4 ปี 2554 จนถึงไตรมาส 4 ปี 2555 อยู่แล้ว จะสามารถใช้สิทธิตามโครงการดังกล่าวได้ กลุ่มผู้ที่มีแผนซื้อรถยนต์ใหม่ แต่อยู่ในช่วงหลังไตรมาส 4 ปี 2555 มีการเลื่อนการซื้อรถยนต์ใหม่ของตนเองให้เร็วขึ้นเพื่อใช้สิทธิตามโครงการดังกล่าว และกลุ่มผู้ที่ไม่ได้มีแผนซื้อรถยนต์มาก่อน แต่ตัดสินใจซื้อรถยนต์ใหม่เพื่อรับสิทธิตามโครงการดังกล่าว ทำให้ประชาชนหรือครัวเรือนที่มีทั้งความพร้อมและไม่พร้อมมีความต้องการซื้อรถเพิ่มมากขึ้น ส่งผลต่ออุปสงค์สินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีมากขึ้น ในขณะที่สถาบันการเงินต่าง ๆ ก็มีการแข่งขันกันขยายสินเชื่อรถยนต์เพื่อสนับสนุนการซื้อรถยนต์ของภาคครัวเรือน เห็นได้จากเงินที่ให้กับผู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนของสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยเฉพาะสินเชื่อรถยนต์ซึ่งมีการขยายตัวในอัตราที่สูงในช่วงที่มีโครงการรถยนต์คันแรก (ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2554 จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555)

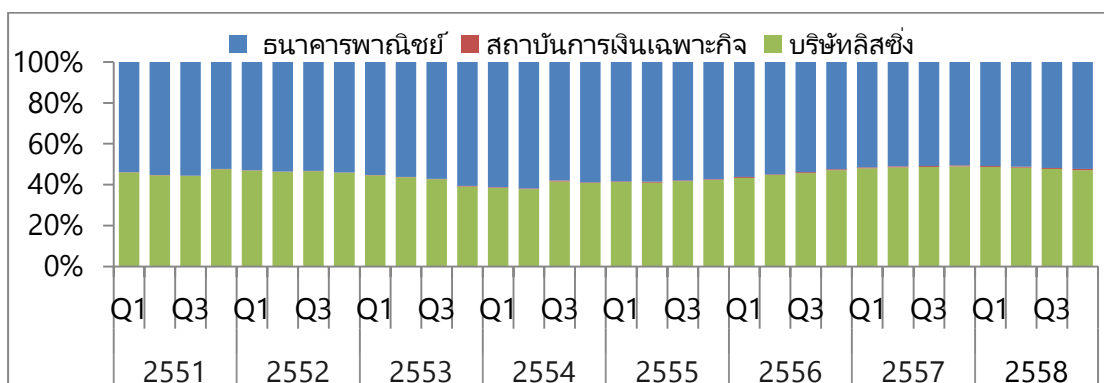
ทั้งนี้ จากภาพที่ 4.16 จะเห็นว่าได้ในไตรมาสที่ 2 ปี 2554 ก่อนเริ่มมาตรการคืนภาษีสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรก สินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีอัตราการขยายตัวอยู่ที่ร้อยละ 19.70 เมื่อเริ่มโครงการ คือ ไตรมาสที่ 3 แต่ผลการขยายตัวชัดเจนในไตรมาสที่ 4 สินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีอัตรา

การขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 26.44 และต่อมา เมื่อโครงการดำเนินไปได้ช่วงเวลาหนึ่ง ประเทศไทยก็ประสบกับภาวะอุทกภัยในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2554 – เดือนมกราคม พ.ศ. 2555 ส่งผลให้การดำเนินโครงการคืนภาษีสำหรับการซื้อรถยนต์คันแรกต้องหยุดชะงักไปด้วย อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่ภาวะอุทกภัยได้ผ่านพ้นไป รัฐบาลได้ประกาศให้มีมาตรการช่วยเหลือผู้ประกอบการทั้งภาคประชาชนและภาคธุรกิจ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือมาตรการช่วยเหลือผู้ประกอบการรถยนต์น้ำท่วมเพิ่มเติมลงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2555 โดยให้สิทธิผู้ประกอบการที่รถยนต์คันเดิมได้รับความเสียหายจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ และไม่ได้รับการคุ้มครองจากบริษัทประกันภัยในทุกรณี สามารถยื่นเรื่องเพื่อขอรับเงินคืนภาษีจากการซื้อรถยนต์คันใหม่เพื่อทดแทนรถคันเดิมที่ได้รับความเสียหายจากน้ำท่วมได้เช่นเดียวกันกับผู้ซื้อใหม่ตามมาตรการคืนภาษีรถยนต์คันแรก ทั้งนี้ ภายหลังจากโครงการรถยนต์คันแรกสิ้นสุดลง (วันที่ 31 ธันวาคม 2555) จะเห็นว่าสินเชื่อเพื่อการซื้อรถยนต์มีอัตราการขยายตัวลดลงตั้งแต่ไตรมาส 1 ปี 2556 จากผลของนโยบายที่ทำให้เกิดมีการดึงอุปสงค์ล่วงหน้ามาใช้ในปีที่ผ่านมาได้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความต้องการสินเชื่อรถยนต์ช่วงครึ่งหลังของปี 2556 มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากความต้องการซื้อรถยนต์จะค่อย ๆ หดตัวลดลง

ภาพที่ 4.16 การขยายตัวของสินเชื่อรถยนต์, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

สถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนหลักๆ ซึ่งประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ บริษัทลิสซิ่ง โดยเมื่อพิจารณาเฉพาะสินเชื่อรถยนต์ พบว่า ครัวเรือนกู้ยืมเงินจากธนาคารพาณิชย์เป็นหลัก คิดเป็นร้อยละ 55 ของสินเชื่อรถยนต์ทั้งหมด รองลงมาคือ บริษัทลิสซิ่ง คิดเป็นร้อยละ 44 ของสินเชื่อรถยนต์ทั้งหมด และอีกประมาณร้อยละ 1 ของสินเชื่อรถยนต์ทั้งหมด เป็นการกู้ยืมจากสถาบันการเงินเฉพาะกิจ (ภาพที่ 4.17)

ภาพที่ 4.16 สถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน, จากการรวบรวมโดยผู้วิจัย

อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าผู้ซื้อรถยนต์คันแรกเกิดความต้องการซื้อ โดยมีมูลเหตุจูงใจจากนโยบายของรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ เพราะสามารถซื้อรถยนต์ในราคาถูกลงประมาณคันละ 80,000-100,000 บาท ซึ่งตามหลักสินเชื่อแล้วทำให้มีข้อที่น่าห่วงใยว่า ผู้เช่าซื้อเหล่านี้อาจมีความสามารถในการชำระหนี้ไม่เพียงพอตามหลักสินเชื่อ อีกทั้งวัตถุประสงค์ที่ต้องการซื้อรถยนต์ส่วนใหญ่ซื้อมาเพื่อความสะดวกสบายในชีวิตดั่งนั้นเท่ากับว่าเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้มากขึ้น จนอาจมีปัญหากการผิดนัดชำระหนี้ในอนาคตได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาหนี้ภาคครัวเรือนไทยในช่วง ปี 2553-2558 ได้ใช้ข้อมูลหนี้ครัวเรือนจาก 2 แหล่ง ได้แก่ ข้อมูลเงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือนของธนาคารแห่งประเทศไทย (ไตรมาสที่ 1 ปี 2546 – ไตรมาสที่ 4 ปี 2558) และข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (ปี 2543-6 เดือนแรกของปี 2558) ลักษณะข้อมูลมีความแตกต่างกัน เนื่องจากรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลและการให้คำจำกัดความที่ต่างกัน อย่างไรก็ตาม ข้อมูลมีความสอดคล้องกันคือ แนวโน้มภาวะหนี้ครัวเรือนต่อ GDP ในปี 2558 มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น

ในภาพรวมมีครัวเรือนประมาณร้อยละ 50 เป็นครัวเรือนที่มีหนี้ ในปี 2558 ซึ่งสัดส่วนครัวเรือนเป็นหนี้มีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ 53.78 ในปี 2556 เหลือร้อยละ 49.2 ในปี 2558 ขณะที่ระดับหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น โดยครัวเรือนเป็นหนี้ส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครัวเรือนเป็นหนี้มากที่สุด ส่วนครัวเรือนในกรุงเทพฯ/ปริมณฑลมีจำนวนครัวเรือนเป็นหนี้ที่น้อยที่สุดแต่กลับมีมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุด อาชีพที่มีการเป็นหนี้มากที่สุดคือครัวเรือนอาชีพเกษตรกร ขณะที่มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนสูงที่สุดในครัวเรือนอาชีพผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหาร (รวมข้าราชการครู ตำรวจ)

เมื่อพิจารณารายได้ ค่าใช้จ่าย และมูลค่าหนี้ พบว่า หนี้เพิ่มสูงขึ้นตามรายได้และค่าใช้จ่ายทั้งการจำแนกภาคและจำแนกอาชีพ รูปแบบการเป็นหนี้ของครัวเรือน พบว่า วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมส่วนใหญ่ใช้ไปกับการซื้อ/เช่าซื้อบ้าน และ/หรือที่ดิน และยังมีแนวโน้มว่าครัวเรือนมีการกู้ยืมเพื่อใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคภายในครัวเรือนเพิ่มขึ้น ขณะที่การกู้ยืมเพื่อการศึกษา มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ครัวเรือนมีการกู้ยืม จาก 2 แหล่ง ได้แก่ แหล่งเงินกู้ในระบบ และแหล่งเงินกุนอกระบบ โดยหนี้ครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 80 ของหนี้รวมเป็นการกู้ยืมในระบบ ส่วนที่เหลือเป็นการกู้ยืมนอกระบบซึ่งมีแนวโน้มลดลง แหล่งเงินกู้ในระบบมีธนาคารพาณิชย์เป็นผู้ให้กู้ยืมหลัก รองลงมาได้แก่ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ สหกรณ์ออมทรัพย์ บริษัทบัตรเครดิต ลิซซิง และสินเชื่อส่วนบุคคล และสถาบันการเงินอื่น ๆ สินเชื่อที่ครัวเรือนกู้ยืมจากสถาบันการเงินในระบบจำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ สินเชื่ออุปโภคบริโภคประมาณร้อยละ 80 ของหนี้รวม และอีกประมาณร้อยละ 20 ของหนี้รวม

เป็นสินเชื่อเพื่อทำธุรกิจ ทั้งนี้ สินเชื่ออุปโภคบริโภคที่สามารถแยกรายละเอียดได้ชัดเจน ได้แก่ สินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ สินเชื่อส่วนบุคคล และสินเชื่อบัตรเครดิต ซึ่งมูลค่าหนี้ส่วนใหญ่เป็นสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นหลัก ขณะที่สินเชื่อส่วนบุคคลและสินเชื่อบัตรเครดิตมีเพียงสัดส่วนน้อยของหนี้ครัวเรือนทั้งหมด

ด้านความสามารถในการชำระหนี้ของภาคครัวเรือนพิจารณาจาก 3 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (Debt to Income Ratio: DTI) 2) ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือน (Debt Service Ratio: DSR) และ 3) คุณภาพสินเชื่อ (สัดส่วนหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ต่อหนี้ครัวเรือนรวม) ผลการศึกษา พบว่า ในปี 2558 ครัวเรือนยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี จากสัดส่วนต่อรายได้ลดลงจาก 6.47 เท่าในปี 2556 ลดลงเหลือ 6.07 เท่าในปี 2558 ดังนั้นการที่มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนก็เพิ่มขึ้นเช่นกัน ซึ่งตราบได้ที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้เฉลี่ยไม่เพิ่มขึ้นหรือมีแนวโน้มลดลง การเพิ่มขึ้นของมูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือนจึงไม่น่ากังวลมากนัก เพราะครัวเรือนยังมีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี เมื่อพิจารณาในระดับภาค พบว่า ครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้อยู่ในระดับสูงกว่าภาคอื่น ๆ ซึ่งสะท้อนความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนที่ลดลง โอกาสในการผิมนัดชำระหนี้มีมากขึ้น และเป็นสิ่งที่ควรเฝ้าระวัง เนื่องจากครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่อยู่ในภาคเกษตรซึ่งมีรายได้ต่ำ จึงอาจมีความเสี่ยงต่อความสามารถในการชำระหนี้ได้ในอนาคต

ภาระในการชำระหนี้ของครัวเรือนโดยรวม พบว่า ค่า DSR ของครัวเรือนไทยอยู่ในระดับที่มากกว่า 0.23 เท่าหรือระดับความเปราะบางขั้นต้น แต่ยังคงต่ำกว่าระดับความเปราะบางขั้นสูง (ค่า DSR เท่ากับ 0.40) อาทิเช่น ในปี 2552 ค่า DSR เท่ากับ 0.29 เท่า และลดลงในปี 2558 ซึ่งค่า DSR เท่ากับ 0.27 เท่า หมายความว่า ในปี 2558 หากครัวเรือนมีรายได้ 100 บาทต่อเดือน ต้องนำเงินไปชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ย 27 บาท ซึ่งถือว่าภาระหนี้ยังอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นว่า ครัวเรือนยังไม่มีปัญหาด้านการชำระหนี้ โอกาสในการผิมนัดชำระหนี้มีน้อย ครัวเรือนจึงอยู่ในระดับที่มีเสถียรภาพ อย่างไรก็ตาม พบว่า ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีหนี้ที่ต้องชำระแต่ละงวดต่อรายได้หรือค่า DSR อยู่ในระดับสูง เช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ สำหรับความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือนในภาพรวมทั้งประเทศซึ่งพิจารณาจากคุณภาพสินเชื่ออุปโภคบริโภคของธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงินเฉพาะกิจ บริษัทบัตรเครดิต และบริษัทสินเชื่อส่วนบุคคล นั้น พบว่า ในปี 2558 คุณภาพสินเชื่อยังอยู่ในเกณฑ์ดี และยังมีสัญญาณของปัญหาหนี้เสีย สะท้อนได้จากสัดส่วนสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ (Non-Performing Loan: NPL) ต่อสินเชื่ออุปโภคบริโภครวมมี

แนวโน้มลดลง แต่หากพิจารณาตามการจำแนกประเภทสินเชื่ออุปโภคบริโภค พบว่า สินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลภายใต้การกำกับ ซึ่งมีสัดส่วนน้อยเมื่อเทียบกับหนี้ภาคครัวเรือนทั้งหมด แต่สัดส่วน NPL มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และเป็นสินเชื่อที่มีความเสี่ยงค่อนข้างสูงเนื่องจากเป็นสินเชื่อที่ไม่มีหลักประกัน

การเพิ่มขึ้นของหนี้ภาคครัวเรือนในช่วง ปี 2553-2558 นั้น มีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมดังนี้ การเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสาเหตุหนึ่งที่มีผลต่อการก่อหนี้ของภาคครัวเรือนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อรายได้และการบริโภคของภาคครัวเรือน โดยในช่วงเศรษฐกิจเติบโตต่ำ เช่นในปี 2552 และปี 2554 ซึ่งประเทศไทยได้ผลกระทบจากวิกฤตการเงินโลกและเกิดมหาอุทกภัยตามลำดับ กระทบต่อครัวเรือนทั้งในด้านรายได้และการบริโภค ครัวเรือนขาดสภาพคล่องทางการเงินหรือขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียนสำหรับใช้จ่ายบริโภคในชีวิตประจำวัน ทำให้ครัวเรือนก่อหนี้เพื่อรักษาการบริโภคระดับเดิม (Consumption smoothing) โดยหนี้ที่เพิ่มขึ้นมาจากสินเชื่อประเภทบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งเป็นสินเชื่อที่เสริมสภาพคล่องให้แก่ภาคครัวเรือนในภาวะที่เศรษฐกิจเติบโตต่ำ ในขณะที่ช่วงเศรษฐกิจเติบโตดี เช่น ปี 2553 และปี 2556 หนี้ครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจากการขยายตัวของสินเชื่อที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นหลัก เนื่องจากเศรษฐกิจขยายตัวดีได้สร้างบรรยากาศแห่งการลงทุน การจ้างงานเพิ่มขึ้น ครัวเรือนมั่นใจในความมั่นคงของรายได้มากขึ้น ผลักดันให้การบริโภคขยายตัว ความต้องการกู้ยืมเพื่อนำไปลงทุนซื้อสินทรัพย์ เช่น ที่อยู่อาศัย ที่ดิน รถยนต์และรถจักรยานยนต์มีมากขึ้น ขณะที่ปัจจัยด้านอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำ สร้างแรงจูงใจให้ครัวเรือนกู้ยืมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกู้ยืมเพื่อลงทุนในสินทรัพย์ เช่น ที่อยู่อาศัย รถยนต์และรถจักรยานยนต์จะเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การกู้ยืมเพื่อลงทุนในสินทรัพย์โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย ซึ่งมีมูลค่าสูงเมื่อเทียบกับสินเชื่อประเภทอื่นๆ ยังไม่ส่งสัญญาณที่นำไปสู่ภาวะฟองสบู่ (Minsky's Moment) เนื่องจากการขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยมีแนวโน้มลดลง แม้จะมีแรงจูงใจจากอัตราดอกเบี้ยต่ำไม่ได้ทำให้การกู้เพื่อลงทุนในที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น ขณะที่การว่างงานกับหนี้ครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางที่ไม่ชัดเจน

ส่วนความยากจนกับการเป็นหนี้ของครัวเรือน พบว่า สัดส่วนคนยากจนสูงทำให้โอกาสที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้สูงเช่นกัน เนื่องจากคนยากจนมักมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพจึงมีโอกาสก่อหนี้สูง เมื่อเปรียบสัดส่วนหนี้สินของครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน กับครัวเรือนเป็นหนี้ไม่ยากจน พบว่า ครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจนและไม่ยากจนก่อหนี้ในระบบเป็นส่วนใหญ่ แต่การก่อหนี้ในระบบจะสูงในครัวเรือนเป็นหนี้ที่ยากจน ซึ่งเมื่อสัดส่วนคนจนลดลงทำให้การก่อหนี้ในระบบโดยรวมของครัวเรือน

ลดลง วัตถุประสงค์ของการกู้ยืมต่างกันคือ คร่าวเรือเป็นหนี้ที่ยากจน ทั้งในเขตเมืองและชนบท กู้ยืมเงินไปใช้ในการทำการเกษตรเป็นหลัก ส่วนคร่าวเรือเป็นหนี้ที่ไม่ยากจน ในเขตเมืองกู้ยืมเงินไปใช้ซื้อ/เช่าซื้อบ้านและ/หรือที่ดิน ขณะที่ในเขตชนบทกู้ยืมเงินไปใช้จ่ายอุปโภคบริโภคอื่นๆ ในคร่าวเรือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร โดยมีประชากรวัยสูงอายุมากขึ้น ขณะที่การเกิดหรือจำนวนเด็กมีน้อย ทำให้ภาระพึ่งพิงคนวัยทำงานมีมากขึ้น โอกาสที่รายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายมีสูง ทำให้โอกาสที่จะก่อหนี้สูงเช่นกัน นอกจากนี้ ยังพบว่าหัวหน้าคร่าวเรือส่วนใหญ่อยู่ในวัยกลางคนซึ่งเป็นช่วงอายุที่คร่าวเรือมีการเป็นหนี้สูงที่สุด รวมถึงการมีคร่าวเรือเดี่ยวเพิ่มขึ้น ทำให้ความต้องการที่อยู่อาศัยมีมากขึ้น และโดยปกติคนส่วนใหญ่ยังจำเป็นต้องใช้แหล่งเงินกู้จากสถาบันการเงินต่าง ๆ ในการซื้อ/เช่าซื้อที่อยู่อาศัย นำไปสู่การขยายตัวของสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัยมากขึ้น

นอกจากนี้ ผลของนโยบายประชานิยม เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน มาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก สาเหตุสำคัญที่สนับสนุนและส่งเสริมให้คร่าวเรือมีการก่อหนี้เพิ่มสูงขึ้นโดยสังเกตได้จากปีที่มีการเพิ่มทุนให้กองทุนหมู่บ้านทำให้หนี้คร่าวเรือเพิ่มสูงขึ้น (ก่อนการเพิ่มทุนระยะที่ 3 (ปี 2554) หนี้ได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 0.15 จากนั้นเมื่อเข้าสู่ระยะเริ่มแรกของการเพิ่มทุนระยะที่ 3 (ปี 2556) ทำให้หนี้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20.89 ปี 2556) และในช่วงดำเนินมาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก (ตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2554 จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2555) ทำให้สินเชื่อรถยนต์ขยายตัวสูงกว่าปกติ

5.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

1) ลดใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการกระตุ้นการก่อหนี้เพิ่มของคร่าวเรือ

จากผลการศึกษาข้อมูลระดับมหภาค พบว่าหนี้คร่าวเรือไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ร้อยละ 81.57 ต่อ GDP ขณะที่ข้อมูลระดับจุลภาคพบว่า คร่าวเรือไทยมีสัดส่วนหนี้ต่อรายได้ต่อปีโดยเฉลี่ยประมาณร้อยละ 50 ของรายได้ต่อปี ในปี 2558 ซึ่งการเพิ่มขึ้นของหนี้คร่าวเรือในช่วงที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งเกิดจากมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจ เช่น มาตรการคืนภาษีสำหรับรถยนต์คันแรก ดังนั้นทางเลือกหนึ่งที่จะทำให้หนี้ภาคคร่าวเรือลดลงคือ ลดใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการกระตุ้นการก่อหนี้เพิ่มของคร่าวเรือ โดยรัฐอาจกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการลงทุนซึ่งจะสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ภาคคร่าวเรือ รวมทั้งเป็นการเพิ่มอุปสงค์ภายในประเทศได้ อย่างไรก็ตาม นโยบายการที่สัดส่วนหนี้ต่อรายได้สูง จะทำให้การใช้นโยบายกระตุ้นเศรษฐกิจได้ผลน้อยลง

2) พิจารณากำหนดระดับ Debt Service Ratio (DSR) หรือสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้
 ขั้นสูงที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย เพื่อการกำกับดูแลสถาบันการเงินที่ให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน

จากการศึกษาสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ของครัวเรือนเมื่อเทียบจากเกณฑ์ ระดับ
 ความเปราะบางขั้นต้น ที่ระดับ 0.23 เท่า และระดับความเปราะบางขั้นสูง ที่ระดับ 0.40 เท่า ตาม
 การศึกษาของ Bank of Canada และงานศึกษาเชิงประจักษ์ที่นิยมใช้นั้น พบว่า ค่า DSR ได้สะท้อน
 ว่าครัวเรือนไทยเริ่มมีความเสี่ยงในการชำระหนี้ในอนาคต อย่างไรก็ตาม เกณฑ์ระดับ DSR ดังกล่าว
 อาจจะไม่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ดังนั้น หน่วยงานที่มีอำนาจกำกับดูแลสถาบันการเงินควร
 มีการพิจารณากำหนดระดับ DSR ขั้นสูงที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในการกำกับดูแลสถาบันการเงินต่างๆ
 เนื่องจากสถาบันการเงินต่างๆ ได้กำหนดระดับแตกต่างกัน เช่น บางสถาบันการเงินกำหนดระดับ
 DSR สูง อาจส่งผลให้ครัวเรือนสามารถกู้ยืมได้สูง แต่ครัวเรือนมีปัญหาในการชำระหนี้ในอนาคต และ
 หากสถาบันการเงินบางแห่งกำหนดระดับ DSR ต่ำ จะส่งผลให้ครัวเรือนไม่สามารถกู้เงินเพิ่มเติมจาก
 สถาบันการเงินได้อีก เป็นการสร้างข้อจำกัดด้านสภาพคล่องแก่ครัวเรือน ซึ่งอาจจะทำให้ครัวเรือนมี
 ความสามารถในการอุปโภคบริโภคในอนาคตลดลง ดังนั้นการกำหนดระดับ DSR ขั้นสูงที่เหมาะสมจะ
 ช่วยลดปัญหาการผิดนัดชำระหนี้ของครัวเรือนในอนาคตได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ งานศึกษาของอิริทรา
 มุกิตาเจริญ และคณะ (2557) พบว่าภาระในการชำระหนี้ที่ระดับ 0.40 เท่าของรายได้ คือระดับที่
 สะท้อนความกังวลใจในการชำระหนี้ในทุกกลุ่มอาชีพอย่างมีนัยสำคัญ

5.3 ข้อจำกัดของการวิจัย และแนวทางในการศึกษาต่อไป

การศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลitudinal สำหรับการศึกษข้อมูลหนี้ภาคครัวเรือน ทำ
 ให้มีข้อจำกัดด้านข้อมูลในการนำมาพิจารณาสัดส่วนภาระหนี้ต่อรายได้ (Debt Service Ratio: DSR)
 ซึ่งประเมินจากสัดส่วนรายจ่ายในการชำระหนี้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือน อย่างไรก็ตาม
 ผู้วิจัยได้แก้ไขข้อจำกัดโดยการกำหนดให้ครัวเรือนมีรายจ่ายหนี้รวมทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยเฉลี่ยต่อ
 เดือนที่ต้องผ่อนชำระภายใน 24 เดือน (งวด) โดยมีดอกเบี้ยจ่ายเท่ากับอัตราดอกเบี้ยอ้างอิงMRR
 ถึงแม้ว่าการประมาณการจำนวนเงินต้นและอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวจะอยู่ในระดับสูงแล้ว แต่ในความ
 เป็นจริงครัวเรือนอาจมีระยะเวลาการชำระหนี้ที่ยาวกว่า 24 เดือน และอาจมีอัตราดอกเบี้ย MRR -
 0.75% หรือ MRR -1% ก็เป็นไปได้ ดังนั้น ในการศึกษาต่อไปอาจใช้ข้อมูลปฐมภูมิเพื่อให้เห็นข้อมูลเชิง
 ปริมาณ (รายจ่ายในการชำระหนี้ต่อเดือน) ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากขึ้น

รายการอ้างอิง

วิทยานิพนธ์และงานวิจัยเฉพาะเรื่อง

- ชุตติภา คลังจตุรเวทย์. (2554). *ผลกระทบของหนี้ครัวเรือนไทยและวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะเศรษฐศาสตร์.
- นาถระพี ฟองประไพ. (2557). *ผลกระทบของปัจจัยทางเศรษฐกิจต่อหนี้ครัวเรือนในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยรามคำแหง, คณะเศรษฐศาสตร์.
- เบญจมาภรณ์ อมรเลิศพานิช. (2551). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการก่อหนี้ของครัวเรือนในภาคเหนือของประเทศไทย*. (งานวิจัยเฉพาะเรื่อง ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะเศรษฐศาสตร์.
- สุระชัย เชื้อลิ้นฟ้า. (2550). *พฤติกรรมการก่อหนี้ภาคครัวเรือนก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์.
- Barnes, Sebastian and Gerry Young (2003). *The Rise in US Household Debt: Assessing Its Causes and Sustainability*. London: Bank of England, Working Paper (206).
- Cambell, John., & Deaton, Angus. (1988). *Is consumption too smooth?*. NBER Working Paper (2134).
- Debelle, G. (2004). *Macroeconomics Implications of Rising Household debt*. BIS Working Paper (513).
- Jitsuchon, Somchai. , (2003). *Debt and Financial Security of household After the 1997 Crisis Bangkok*. The Thailand Research Development Institution.
- Minsky, H. P. (1986). *Stabilizing an unstable economy*: Yale University Press.
- Minsky, H. P. (1992). *The financial instability hypothesis*. The Jerome Levy Economics Institute Working Paper (74).
- Thaicharoen, Y., Ariyapruhya, A., & Chucherd, T. (2004). *Rising Thai household debt: assessing risks and policy implications*. Bank of Thailand Discussion paper. Monetary group.

วารสาร

- คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2558). *การเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือน: นัยต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ*. วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์, ปีที่ 33 ฉบับที่ 3, 67-100.
- ปริญญ์ ลักษิตานนท์. (2544). *จิตวิทยาและพฤติกรรมผู้บริโภค*. กรุงเทพฯ : เจริญบุญการพิมพ์ 2541.
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. (2558). *บทบาทของกระทรวงการคลังกับการแก้ไขปัญหาหนี้สินภาคครัวเรือนและหนี้ในระบบ*. วารสารการเงินการคลัง, ปีที่ 27 ฉบับที่ 84, 63-68.
- _____. *หนี้... ท่านได้แต่ใดมา*. วารสารการเงินการคลัง, ปีที่ 27 ฉบับที่ 84, 53-60.
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2550). “กองทุนหมู่บ้านในมิติของอำนาจ” *เอกสารประกอบการประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ระดับประเทศ ครั้งที่ 1 เรื่องรัฐประศาสนศาสตร์กับการเสริมสร้างพลังประชาชน*. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Kaboski, Joseph, and Robert Townsend. (2005). Policies and Impact: An Analysis of Village-Level Microfinance Institutions. *Journal of the European Economic Association*, 3(1), 1-50.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- กอบศักดิ์ ภูตระกูล. *บริโภคนิยม บัณฑิตครีดีต และชมรมคนพอเพียง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2558, จาก http://www.kobsak.com/wp-content/uploads/articles/Dailynews_08.pdf
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. *อัตราดอกเบี้ยเงินให้สินเชื่อย้อนหลัง*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2558, จาก https://www.bot.or.th/thai/statistics/_layouts/application/interest_rate/
- _____. *หนี้ครัวเรือนกับเศรษฐกิจภาคใต้*. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2558, จาก <https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/Southern/DocLib/PPT%20Household%20Debt.pdf>
- _____. *รายงานผลการสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2553*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559, จาก https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2013.pdf

- _____. รายงานผลการสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2556. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2559, จาก https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitutions/Highlights/FSMP2/FinancialAccessSurveyOfThaiHouseholds_2013.pdf
- _____. เงินให้กู้ยืมแก่ภาคครัวเรือน. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559, จาก <http://www2.bot.or.th/statistics/BOTWEBSTAT.aspx>
- _____. เครื่องชี้เศรษฐกิจมหภาคของไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559, จาก <http://www2.bot.or.th/statistics/ReportPage.aspx>
- ภาวิน ศิริประภานุกูล. Thai PBO วิเคราะห์ประชานิยม “รถคันแรก” การคลังไม่รอบคอบ. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2558, จาก <http://tdri.or.th/tdri-insight/thaipbo-first-car-policy/>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สถิติผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ รายไตรมาส แบบปริมาณลูกโซ่. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2558, จาก http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=qgdp_page
- _____. ภาวะหนี้ของครัวเรือนไทย 2537-2545. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2559, จาก http://poverty.nesdb.go.th/poverty_new/default.GSPX
- _____. ความยากจนและการกระจายรายได้ (ชุดปัจจุบัน). สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559, จาก http://social.nesdb.go.th/SocialStat/StatSubDefault_Final.aspx?catid=13
- สำนักงบประมาณของรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). รายงานการศึกษา กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2559 จาก http://cdc.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parbudget/ewt_dl_link.php?nid=105
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559, จาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries03.html>
- _____. โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2543. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2545. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center

- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2547*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2549*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2550*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2552*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2554*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี 2556*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center
- _____. *ประชากรจากทะเบียนบ้าน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559, จาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries01.html>
- _____. *รายงานเชิงวิเคราะห์ เรื่อง พฤติกรรมการเป็นหนี้ของครัวเรือนเกษตรกร พ.ศ. 2554*. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2558, จาก http://web.nso.go.th/en/pub/e_book/8key%20Indicatoors%20for%20asean%202012/files/assets/common/downloads/page0078.pdf
- _____. *สำมะโนประชากร*. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 เมษายน 2559, จาก http://service.nso.go.th/nso/nso_center/project/search_center/23project-th.htm
- _____. *สรุปผลที่สำคัญการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ในช่วง 6 เดือนแรก ของปี 2558*. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2559, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/SocioSum58M6.pdf>
- สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. *ยอดคงค้างเงิน Gross NPL จำแนกตามประเภทธุรกิจของลูกหนี้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่รับเงินฝาก*. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2558, จาก <http://www.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Category&file=categoryview&categoryID=CAT0001647>

..... ยอดคงค้างเงินให้สินเชื่อจำแนกตามประเภทธุรกิจของลูกค้าหนี้ของสถาบันการเงินเฉพาะกิจที่
รับเงินฝาก. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2558, จาก
[http://www.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Content&file=contentview&cont
entID=CNT0015738&categoryID=CAT0001646](http://www.fpo.go.th/FPO/index2.php?mod=Content&file=contentview&contentID=CNT0015738&categoryID=CAT0001646)

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามภูมิภาค

ภาค/ปี	กรุงเทพฯ/ปริมณฑล						ภาคกลาง					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	397,056	420,084	452,784	499,567	516,696	492,029	231,348	227,184	251,520	249,862	313,368	319,213
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		5.80	7.78	10.33	3.43	4.77		1.80	10.71	0.66	25.42	1.87
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	290,328	287,952	335,820	330,787	389,100	370,587	184,476	182,016	205,272	203,449	236,736	252,656
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		0.82	16.62	1.50	17.63	4.76		1.33	12.78	0.89	16.36	6.72
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	155,212	151,168	199,608	202,157	273,795	171,837	113,475	112,342	131,902	109,168	145,588	142,056
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		2.61	32.04	1.28	35.44	37.24		1.00	17.41	17.24	33.36	2.43
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.39	0.36	0.44	0.40	0.53	0.35	0.49	0.49	0.52	0.44	0.46	0.45

ที่มา : โครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ภาคผนวก ก

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามภูมิภาค (ต่อ)

ภาค/ปี	ภาคเหนือ						ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	157,752	162,816	188,724	208,198	231,204	227,427	141,780	155,940	184,296	218,600	230,172	253,123
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		3.21	15.91	10.32	11.05	1.63		9.99	18.18	18.61	5.29	9.97
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	134,220	131,880	144,612	164,010	168,792	183,218	123,792	131,040	147,120	172,496	181,104	204,388
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		1.74	9.65	13.41	2.92	8.55		5.85	12.27	17.25	4.99	12.86
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	114,201	110,702	119,726	122,454	137,059	145,346	101,882	105,006	118,308	137,663	149,307	160,675
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		3.06	8.15	2.28	11.93	6.05		3.07	12.67	16.36	8.46	7.61
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.72	0.68	0.63	0.59	0.59	0.64	0.72	0.67	0.64	0.63	0.65	0.63

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

ภาคผนวก ก

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามภูมิภาค (ต่อ)

ภาค/ปี	ภาคใต้					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	224,016	236,592	275,112	327,912	330,048	315,426
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		5.61	16.28	19.19	0.65	4.43
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	183,120	190,500	207,576	236,228	244,464	255,520
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		4.03	8.96	13.80	3.49	4.52
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	155,212	151,168	199,608	202,157	273,795	171,837
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		2.61	32.04	1.28	35.44	37.24
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.39	0.36	0.44	0.40	0.53	0.35

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

ภาคผนวก ข

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน

ภาค/ปี	ผู้ถือครองทำการเกษตรเป็นเจ้าของที่ดิน						ผู้ถือครองทำการเกษตรเช่าที่ดิน					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	154,044	149,856	180,168	244,537	257,389	249,768	145,104	144,552	213,180	218,851	260,359	244,140
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		-2.72	20.23	35.73	5.26	-2.96		-0.38	47.48	2.66	18.97	-6.23
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	121,584	125,628	140,988	176,941	185,497	203,100	120,984	123,924	149,808	169,844	174,540	182,928
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		3.33	12.23	25.50	4.84	9.49		2.43	20.89	13.37	2.76	4.81
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	74,309	84,922	91,969	104,788	118,512	125,917	92,542	104,956	121,301	120,601	147,498	139,167
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		14.28	8.30	13.94	13.10	6.25		13.41	15.57	-0.58	22.30	-5.65
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.48	0.57	0.51	0.43	0.46	0.50	0.64	0.73	0.57	0.55	0.57	0.57
ภาค/ปี	ประมง, ล่าสัตว์, หาของป่า, บริการทางการเกษตร						คนงานเกษตร					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	123,492	110,220	105,816	146,927	170,524	155,100	108,444	117,108	133,044	170,530	166,979	171,012
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		-10.75	-4.00	38.85	16.06	-9.05		7.99	13.61	28.18	-2.08	2.42
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	91,896	89,616	95,712	116,072	125,689	135,396	107,112	112,140	126,384	149,104	148,610	160,080
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		-2.48	6.80	21.27	8.29	7.72		4.69	12.70	17.98	-0.33	7.72

มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	41,990	40,159	37,798	47,005	60,207	56,410	38,418	38,195	41,430	42,474	42,613	52,046
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		-4.36	-5.88	24.36	28.09	-6.31		-0.58	8.47	2.52	0.33	22.14
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.34	0.36	0.36	0.32	0.35	0.36	0.35	0.33	0.31	0.25	0.26	0.30

ภาคผนวก ข

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน (ต่อ)

ภาค/ปี	ผู้ประกอบการธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร						ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการและนักบริหาร					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	287,184	302,496	320,364	371,066	406,582	423,300	506,580	514,356	584,940	622,388	672,439	716,796
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		5.33	5.91	15.83	9.57	4.11		1.53	13.72	6.40	8.04	6.60
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	210,120	206,364	226,536	243,710	276,223	298,404	375,204	362,892	404,976	425,107	467,662	520,320
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		-1.79	9.77	7.58	13.34	8.03		-3.28	11.60	4.97	10.01	11.26
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	199,667	167,480	198,869	180,128	239,659	231,216	339,410	367,437	421,672	452,167	546,174	456,115
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		-16.12	18.74	-9.42	33.05	-3.52		8.26	14.76	7.23	20.79	-16.49
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.70	0.55	0.62	0.49	0.59	0.55	0.67	0.71	0.72	0.73	0.81	0.64
ภาค/ปี	คนงานทั่วไป						เสมียน พนักงาน พนักงานขายและให้บริการ					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	113,184	127,308	142,872	152,201	195,185	199,236	224,352	231,732	242,028	258,956	268,136	316,788
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		12.48	12.23	6.53	28.24	2.08		3.29	4.44	6.99	3.54	18.14
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	112,632	115,812	132,264	138,082	166,549	171,600	197,376	200,160	216,828	217,480	225,033	267,504

% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		2.82	14.21	4.40	20.62	3.03		1.41	8.33	0.30	3.47	18.87
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	27,064	37,192	33,639	28,154	62,746	34,842	110,590	109,745	122,294	121,333	126,833	150,266
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		37.42	-9.55	-16.31	122.87	-44.47		-0.76	11.43	-0.79	4.53	18.48
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.24	0.29	0.24	0.18	0.32	0.17	0.49	0.47	0.51	0.47	0.47	0.47

ภาคผนวก ข

รายได้ ค่าใช้จ่าย หนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ จำแนกตามอาชีพหัวหน้าครัวเรือน (ต่อ)

ภาค/ปี	ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต						ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ					
	2549	2550	2552	2554	2556	2558	2549	2550	2552	2554	2556	2558
รายได้เฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	156,468	169,140	182,088	206,104	270,153	270,240	136,524	151,248	165,576	176,336	179,655	215,604
% Δ รายได้ (ร้อยละ)		8.10	7.66	13.19	31.08	0.03		10.78	9.47	6.50	1.88	20.01
ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย/ครัวเรือน/ปี (บาท)	142,140	147,144	160,656	177,475	222,653	231,360	119,112	123,636	133,416	148,050	160,237	195,264
% Δ ค่าใช้จ่าย (ร้อยละ)		3.52	9.18	10.47	25.46	3.91		3.80	7.91	10.97	8.23	21.86
มูลค่าหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (บาท)	48,666	45,445	60,749	64,095	101,575	94,239	51,602	51,217	45,251	60,607	61,788	76,973
% Δ มูลค่าหนี้เฉลี่ย (ร้อยละ)		-6.62	33.68	5.51	58.48	-7.22		-0.75	-11.65	33.94	1.95	24.58
สัดส่วนหนี้ต่อรายได้ (เท่า)	0.31	0.27	0.33	0.31	0.38	0.35	0.38	0.34	0.27	0.34	0.34	0.36

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

ภาคผนวก ค

จำนวนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและพื้นที่ ปี พ.ศ. 2543 - 2557

หน่วย : พันคน

ภาค/เขตพื้นที่		2543	2545	2547	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557
กรุงเทพมหานคร	ในเขตเทศบาล	373	426	288	215	269	183	190	187	648	161	90	141
	รวม	373	426	288	215	269	183	190	187	648	161	90	141
กลาง	ในเขตเทศบาล	971	779	777	583	588	591	555	580	632	416	357	340
	นอกเขตเทศบาล	3,116	2,678	2,123	1,498	1,435	1,604	1,417	1,378	1,273	875	658	602
	รวม	4,087	3,458	2,900	2,082	2,022	2,195	1,972	1,958	1,905	1,292	1,015	941
เหนือ	ในเขตเทศบาล	937	834	710	613	680	765	665	612	476	687	689	482
	นอกเขตเทศบาล	4,675	3,817	3,054	2,349	2,281	2,564	2,035	1,990	1,393	1,330	1,248	1,038
	รวม	5,611	4,652	3,764	2,962	2,961	3,329	2,700	2,603	1,869	2,017	1,937	1,520
ตะวันออกเฉียงเหนือ	ในเขตเทศบาล	1,449	1,066	1,125	1,092	957	952	1,081	900	734	1,167	1,043	1,065
	นอกเขตเทศบาล	10,895	7,877	6,583	5,761	4,866	5,014	4,194	3,890	2,692	2,568	2,228	2,136
	รวม	12,345	8,943	7,708	6,853	5,823	5,966	5,275	4,790	3,426	3,735	3,271	3,201

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ : จำนวนคนจน หมายถึงจำนวนประชากรที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน

ภาคผนวก ค

จำนวนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและพื้นที่ ปี พ.ศ. 2543 – 2557 (ต่อ)

หน่วย : พันคน

ภาค/เขตพื้นที่		2543	2545	2547	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557
ใต้	ในเขตเทศบาล	484	393	356	370	385	348	354	253	211	288	263	292
	นอกเขตเทศบาล	2,888	1,988	1,534	1,297	1,257	1,095	1,133	1,010	693	909	729	963
	รวม	3,372	2,381	1,890	1,668	1,643	1,443	1,487	1,263	903	1,197	991	1,255
ทั่วประเทศ	ในเขตเทศบาล	4,214	3,498	3,256	2,873	2,880	2,839	2,844	2,532	2,701	2,720	2,443	2,319
	นอกเขตเทศบาล	21,574	16,361	13,293	10,906	9,839	10,278	8,780	8,269	6,051	5,682	4,863	4,739
	รวม	25,788	19,859	16,549	13,780	12,718	13,116	11,624	10,801	8,752	8,402	7,305	7,057

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

ภาคผนวก ง

สัดส่วนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและพื้นที่ ปี พ.ศ. 2531 - 2557

หน่วย : ร้อยละ

ภาค/เขตพื้นที่		2543	2545	2547	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557
กรุงเทพมหานคร	ในเขตเทศบาล	5.86	6.35	4.07	2.88	3.51	2.33	2.36	2.25	7.74	1.91	1.06	1.64
	รวม	5.86	6.35	4.07	2.88	3.51	2.33	2.36	2.25	7.74	1.91	1.06	1.64
กลาง	ในเขตเทศบาล	19.78	14.38	12.95	8.76	8.37	7.97	7.08	7.00	7.42	4.74	3.95	3.66
	นอกเขตเทศบาล	33.49	28.66	22.52	15.70	14.92	16.54	14.47	13.92	12.92	8.92	6.72	6.17
	รวม	28.75	23.42	18.80	12.85	12.15	12.83	11.18	10.77	10.36	6.94	5.40	4.95
เหนือ	ในเขตเทศบาล	39.66	32.01	24.59	19.06	20.01	21.26	17.45	15.16	11.32	15.71	15.21	10.31
	นอกเขตเทศบาล	51.53	43.72	36.28	28.90	28.53	32.61	26.30	26.13	18.79	18.43	17.77	15.17
	รวม	49.08	41.03	33.29	26.11	25.99	29.05	23.38	22.33	16.09	17.40	16.76	13.19
ตะวันออกเฉียงเหนือ	ในเขตเทศบาล	41.56	28.02	27.05	23.93	20.01	18.96	20.50	16.25	12.60	19.13	16.39	16.04
	นอกเขตเทศบาล	62.84	47.89	42.14	38.82	33.63	35.53	30.47	28.98	20.57	20.10	17.88	17.59
	รวม	59.28	44.16	38.97	35.32	30.24	31.19	27.71	25.26	18.11	19.79	17.37	17.04

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

หมายเหตุ : สัดส่วนคนจน คำนวณจากจำนวนประชากรที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน หาร์ดวย จำนวนประชากรทั้งหมด คูณด้วย100

ภาคผนวก ง

สัดส่วนคนจนเมื่อวัดด้านรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค จำแนกตามภาคและเขตพื้นที่ (ต่อ)

หน่วย : ร้อยละ

ภาค/เขตพื้นที่		2543	2545	2547	2549	2550	2551	2552	2553	2554	2555	2556	2557
ใต้	ในเขตเทศบาล	26.08	19.63	16.34	15.47	15.31	13.11	12.61	8.53	6.83	9.02	7.98	8.58
	นอกเขตเทศบาล	46.35	32.32	25.23	21.58	21.02	18.40	19.12	17.11	11.86	15.70	12.67	16.89
	รวม	41.70	29.20	22.89	19.84	19.33	16.77	17.03	14.24	10.12	13.32	10.96	13.79
ทั่วประเทศ	ในเขตเทศบาล	22.21	17.03	14.60	11.83	11.34	10.69	10.23	8.69	9.00	8.80	7.70	7.12
	นอกเขตเทศบาล	51.43	40.22	33.62	28.31	25.85	27.31	23.59	22.44	16.71	15.96	13.89	13.76
	รวม	42.33	32.44	26.76	21.94	20.04	20.43	17.88	16.37	13.22	12.64	10.94	10.53

ที่มา : จากการรวบรวมและคำนวณโดยผู้วิจัย

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวลลิตา บุคดา
วันเดือนปีเกิด	30 กรกฎาคม 2532
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2554 : เกียรตินิยมอันดับ 1 เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ประสบการณ์ทำงาน	2555 – 9 มีนาคม 2559 : เศรษฐกร ส่วนกลยุทธ์และพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน สำนักนโยบายพัฒนาระบบการเงินภาคประชาชน สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง 2555 : เจ้าหน้าที่สนับสนุนสินเชื่อธุรกิจ 1 ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด (มหาชน)